

1. GIZA-GORPUTZA

Gai honen lehenbiziko ataletan gorputz atal desberdinen izenak emango ditugu, horretarako ondoko azpi-gaiak egin ditugu: burua, ahoa, begia, belarria, surra, ilea, hankak, besoak, gorputza, errainak eta azala. Bigarren zati batean loa, sekizioak, zentzunak eta gurariak ikusiko ditugu. Azkenik, osasunari buruzko gaiak landau ahal izateko hiru azpi-gai ikusiko ditugu: osasuna, gaixoak, akatsak eta golpeak.

1.1. BURUA

AURPEGI, aurpegi: aurpegi; "onek laurek a, lo itteudean tio josenen, eta goixean altza ta ba, an aurpegi garbitu te bajaten siren armostan guana"

BEKOKI, bekóki: bekoki.

BEKOKI ILLUN, bekoki illune: haserre

BIGOTE, bigóte: bibote.

BIXAR, bixarrá: bizar; "garben autze estala ona edo sari esate san, garbe kendu, eta gero ar-to ya ba, buru ointxe dau ondo ya bixarrak urtenta, bixarrak kanbiaten kolore edo, ordu, txole"

BIXER, bixerrá: bizar.

BURU, burú: buru; "eta buru, eta asurrek eta orrek ba, gero gatzuretan imintten siren"

GARAUN, garauné: garaun.

GARRANGILL, garrangillé: garrangil

GARUN, garuné: garaun

GORGOILL, gorgoille: gorgoil; "gorgoille nik danari geittuten dakolako dekot oneri samako serari."

IDUN, iduné: idun.

KOKOT, kokotá: kokot; "orrek atarakoan, barruti garbi garbi in trapu beteas iri txarri ondo ondo, eta eskei, eta goitti bera erre txarri kokoteti bustenera, burutxe an imiñi, oiñ ori esta itten, siketu ditten"

MATRAILL, matralle: matrail

MATRALLASUR, matrallasurre: matrailazur.

MUSTUR, músturre: mustur.

OKOSPE, ókospe: okozpe

OKOTZ, okotzá: okotz

PAPU, papú: papu.

POMULU, pómulu: masailezur

SAMA, samé: sama, iztarri; "samako miñe oten danean, gatza berotu sartenen, imiñi kaltzerdi beten barrun, edo kaltzetin beten barrun, ta a imintte san"

1.2. AHOA

AGINKEDA, aginkedé: haginkada

AGIÑ, agiñé: 1 hortz.2 hagin. Berba hau denak adierazteko erabiltzen da, batez ere, hortzei esateko; beste barietate batzuetan haginak direnak adierazteko egiten dira bereizketak; "agin bet ausi deu turroi yaten"

AGIÑETAKO UR, agiñetako ure: haginetaiko ur, haginak kauskitu; "sagar berdek agiñetako ure emon deuste edo atara deuste"

AGO, agó 1 aho. Gatikan mugatzailea eranstean joera nagusi bi dagoz; zaharrek "agoa" egiten dute, gazteek, oster, "aau". Berba honen deklinabideari dagokionez leku denborazko kasu markekin mugatzailea ez dela galtzen esan beharra dago: "yaixu aguako", "ataraiXu aguati" 2 erreminten ahoa

ESNEKO AGIÑ, esneko agiñe: esnehagin, esnehortz; "esneko agiñek leleko agiñeri esate aken"

ESPAN, espaná: ezpain, ezpan.

IRRIBARRE, irribarre: irribarre.

JUISIOKO AGIÑ, jwisioko agiñé: juizioko hagin.

MATRALLAGIÑ, matrallagiñe: matrail hagin.

MINPE, mínpe: minpeko.

MIÑ, miñe: mihi; "yateko txarri miñe imin deude"

SANTZO, santzó: santzo.

SOTEN, sotena: zotin.

TXARTXAR, txartxarra: txatxar

TXOKIÑ, txókiñe: zotin

UI, uyé: oi.

UNKEDA, unkedé: hasperen.

1.3. BEGIA

AITTUKUNE, aittúkune: adikune, begirakune.

AITTUKUNE MOTZ, aittukune motza: haserre, adikune motza.

BEGI, begí: begi

BEGI EPEL, begi epelá: aurpegi txarra, gaixo itxura

BEGI NABAR, begi nabarra: begi nabar

BEGI OKER, begi okerrá: betoker.

BEGI SURI, begi surí: begi zuri

BETASAL, betasala: betazal.

BETULE, betule: betule.

NEGAR, negarrá: negar, negar anpulu.

PESTAÑA, pestáñe: betile.

PISTA, píste: 1 pizta. 2 basabide

1.4. BELARRIA

ARRAPALOTZ, arrapalotzá: astrapalots.

ASTRAPALADA, astrapaladé: zarata handia.

ASTRAPALO, astrapalo: astrapalada, zarata handia.

ASTRAPALOTZ, astrapalotzá: astrapalots.

BELARRI, bélarri: belarri; "belarritteko miñe txarrena da"

BERBOTZ, berbotzá: berbots.

DURUNDA, durundé: durundu.

INTZIRI, intziri: intziri.

KATEOTZ, kateotza: kateots; "a ixen san kateotza! baya kateotza! ni paño bestek eseun asma"

PAUSUOTZ, pausotza: urratsots.

SARATA, saraté: zarata; "txakurrek ausi itten deu sarata bat entzuten deuneko"

1.5. SURRA

ARNASA, arnasé: arnasa.

ATZ, atzá:1 hats; "badakitt atz andi dekona" 2 hatz

BOMITTU SUNDE, bómittu sunde: errebesa sunda.

ERRE SUNDE, erre sunde: erre usain.

GOMITTU SUNDE, gómittu sunde: errebesa usain.

KAKA SUNDE, kaka súde: kaka usain.

SUNDE, súde: sunda.

SUR, surré:1.sur, sudur; "berakatzá yan edo berakatzak imintten siren surretan bere bai, bixiok gorantza iñ esteyen berantza in deyen, berakatzak, atzera bota usiñek egosi tte aiñ ure edan bere bai"

SURPE, súrpe: surpe.

SURSILLO, sursillo : sudur zulo.

SURTZILLO, surtzillo: sudur zulo.

TXIXE SUNDE, txixé sunde: txiza sunda, usain

USIÑ, usiñé: usain; "tabakon usiñek iltteittus "

1.6. ILEA.

ERRAYA, erráye: marra.

ERRISADU, errisadú: kizkur.

KALBA, kálbe: uldura.

KALBO, kálbo: burusoil.

KANA, káne:1 ile urdin.

KORONILLA, koronille: kaskagain.

MOÑO, moñó: moino

TRENTZA, trentzé: ile txorta.

ULE, ulé: ile, ule; "erre itte san, dekon ule gusti erre "

ULE MENGEL, ulé mengela: ile mengel..

ULE SAPA, ulé sape: txima.

ULE SURI, ulé suri: ile zuri, ile urdin.

ULEGORRI, ulégorri: ilegorri.

1.7. HANKAK

ANKA, anké: hanka; "pernillek eukitten deuna, bolatxues selan eukitten deun andi gora ankako ayeri esaten tzu kotxille"

BEATZ, beatzá: behatz.

BELAUN, belauné: belaun.

BELEUN, beleuné: belaun.

BELUN BURU, belun burú: belaun buru

BELUN, beluné: belaun

BERNA, berné: berna.

BERNASUR, bernasurre: bernazur.

IBILKERA, ibilkere: ibilera.

IBILKUNE, ibilkune: ibilera, ibilkune.

ISTAR, istarrá: istar.

ISTER, isterrá: istar.

KADERA, kaderé: oin; "saldik solotara sartu sedittesan, aurreko kadera biek katekas amarrata ibilttesan", "arretxiko koxu kaderakas emen ta lepoti agarrata arretxiko"

O(I)ÑASPI, ó(i)ñaspi: oinazpi.

OIÑ:1 Gatikan "oina" esateko "kadera" erabiltzen den arren, "oiñés" esaten da.

ORKATILLE, orkátille: orkatila.

ORPO, orpó: orpo.

PAUSU, páusu: urrats.

SANKAPE, sánkape: zankape.

SANKOPE, sánkope: zankape.

TXANKA, txánke: txanka, bernaren atze;

1.8. BESOAK

ATZAMAR, atzamarrá: atzamar.

ATZASAL, atzasalá: atzazal.

ATZASAL ERBATZ, atzazal erbatzá: atzazal erbatz.

BESAPE, bésape: besape.

BESO, besó: beso; "eskerreko beson estekot inderrik"

ERKORO, erkoro: orkoro, erkoro.

ESKU, eskú: esku; "esku bete porrues da naiko"

ESKUTUR, eskúture: eskutur.

ORKOLO, orkolo: orkolo; "bai orkolo da au, onek yan itteun, baya bestek presta lelau"

UKONDO, úkondo: ukondo, ukalondo.

UKUBILL, ukubillé: ukabil.

1.9. GORPUTZA

ALBO, albó: 1 albo, ondo, aldamen; "gure alboko gixon sarrak ba, matzana, matz asalakas itteun sigarro ta sapeas, garra puntan segidun sigarrori", "piñu te olan bai a, afrontuaittik eta olan etze albon eta olan imintte bai baya ostantzen es" 2 gorputzaren albo; "alboko miñe dekot"

ALTZO, altzó: altzo

BISKER, biskerrá: bizkar.

BULER, bulerrá: bular; "aña seka ta aña freska egoten siren bulerra dekenak umek asten a, eta ori usena eukitteuden"

EPERDI, eperdí: 1.ipurdi; "eperdiñ emongo tzues?" 2.zuhaitzen beheko aldea, lurreean dagoe-na; "eta andi itten gendun ba, artaburu te gusti epreditti ebaitte ekarri gurdíñ" 3.ontzien ipurdi, hondo.

GARRI, garrí:1 gerri

LEPO, lepó: lepo ; "ortariko esta asko ber, lepon e, igurdi kalentureas esta, kalenture, edari tte olan edate beneno barres, eta orreas fregasiño emon, alkolaas igusi, ogetalau ordu barru pasa"

PAPAR, paparrá: papar.

POTXOLA, potxóle: alu.

SILBOT, silbotá: zilbot.

SILL, sillé:1.zil.2 zil, gara.

SORBALDA, sorbaldé: sorbalda.

TITI, tití: diti, titi.

TRIPA SAR, tripa sarrá: tipa handi.

TRIPA SITTEL, tripa sittelá: tripontzi.

TRIPA, tripé: tripa

TRIFE GARAUN, tripe garaune: tripa haundi.

TRIFE, tripé: tripa; "ori barasara kendu te gero tripek ataraten dire oso osorik, al dala apurtu barik baldetxure ta tripek atarakon gantzagik ataraten dire"

TXEPA, txépe: konkor.

TXIKO, txikó : txiko, lepo

1.10. ERRAINAK

ASUR, asurré:1 hezur; "eta buru, eta asurrek eta orrek ba, gero gatzurretan imintten siren" **2** arrainen hezur

BEASTUN, beastune: behaztun.

BIOSTURI, biosturi: bihozturi.

BIOTZ, biotzá: bihotz; "andarraki biotzan inge-run egoten dan a, telatxu bete lau bateri, te es-kiñati itten deu giarre, tela ba lau sertz bet ixeten da asaltxu bet biotzaas urteten deu ak, biotzan ingerun urteten deu ak, eta eskiñati itten deu a, ba alau sifradatxu bet burubill antzeko isten deu, te sifradatxu bet itten deu okele"

BIRIKI, biríki: biriki; "erregala itte san atxiñe, ba buskentz bat, eta odoloste bat, eta ba fameli andi edo ume asko badau odoloste bi imintten siren, ba gibel satitxu bet, eta biriki satitxu bet eta, giarra satitxu bet, eta urdei satitxu bet bere bai, txarri bera il barik badau txarri ilte badau etzen deko urdei tte ari urdeirik es"

BISKER ASUR, bisker asurré: bizkar hezur.

ESTE ITZU, este itzú: heste itsu

ESTE LODI, este lodí: heste lodi; "ori da este bat, este lodik txarriñek tximurrekas datos"

ESTE ME, este meá: heste mehe.

ESTE, esté: heste; "oin karniserittik ta ekarten dires, estek a, buskentzak itteko", "ori da este bat, este lodik txarriñek tximurrekas datos"

ESTEGORRI, estegorrí: hestegorri

ESTOMAGO, estomago: urdail; "bate batek estomagoko miñe badeko ba, mantzanille edan"

ESTOMAGU, estómagu: urdail; "ganadun kallo les da txarriñ estomagu"

ESTOMANGU, estómangu: urdail; "eta asko bere esta edan ber, errebolbidu itten deu estomangu bere asko edaneskero", "estomanguk funtzionateko ganadu betzuk in ber deude ori, derrigor in ber deude"

GIBEL, gibelá: gibel; "gibelan antzeko orre de-koles orreaittik esaten dotze orreri gibel beda-rra", "leku betzuten igual jente asko, eta gibela ta solomo, eta danak igual yaten dittues egun beten, baya egun betzuten aguantaten deu"

GORPUTZ, gorputzé: gorputz; "orre tires kordel batzuk, atxiñe a ba, umeri sujetateko ta, umek eta sarrau pere bai, itten siren a, selan geittute aken airi ba, ta itten siren ba, sulok itte akesan a, ojalateruk itteutzesan alderdi bietati, tela bat, sujetateko gorputze alderdi bietati a"

GUNTZURRUN, guntzurruné: guntzurrun

KUNTZURRUN, kuntzurruné: guntzurrun; "kuntzurrunek ikitten dittus orrek koipek"

MATRIS, matrisé: zelaun

ODOL, odolá: "eta eskeitte imiñi, ba, yalgi deiñ a, lotxen dakon odola edo lotu dakon odola edo asala"

PULMOI, pulmói: biri.

PUXIKA, puxíke: puxika; "guk bai botaten du baya leku askotan gordeten da, se orrek koipek urtute, an puxiken sartxesan"

SAN, saná: zan.

SAYETZ, sayetzá: saihets; "apartateusen, sayetzak, solomoak, pernillek, eta gero falda eta orrek

txorixotarako batzuk, beste batzuk a, urdeiri itxitteutzesan falda etzen yateko, prijidute"
UN, uné: un; "burun dekosenak estire unek "

1.11. AZALA

ANPOLLA, anpólle: urbatu.

ARAGI BIXI, aragi bixi: haragi bizi.

ARAGI, arági: haragi

ASAL, asalá:1 azal, gainekoa dena ; "baltzamu eridatarako, baltzamu, eta berotu surten ta asala kendu, eta imiñi a ta eride garbi garbi itteun ak eta andittute imiñi" **2** azal; "eta eskeitte imiñi, ba, yalgi deiñ a, lotxen dakon odola edo lotu dakon odola edo asala" **3** arbolan azal. **4** ogi azal.

ASKORDIÑ, askordiñé: azkordin.

BALTZUNE, baltzúne: beltzune.

BEGITXINDOR, begitxindorra: begitxindor

ERIDA, eridé: zauri; "baltzamu eridatarako, baltzamu, eta berotu surten ta asala kendu, eta imiñi a ta eride garbi garbi itteun ak eta andittute imiñi", "autze itten dako barrun, dana autze, autz utze, eta iños entzun dot nik, nik estot iños iñ aproba, eridarako orren (atxikori) autze ona dala"

ERRE: "barrin berotan eukitte kentxen da ariñen, nik oraintzu entzunte dekot lejian kontu, baya atxiñe iste san ba, erre apur bet erre badatzu, ba berotasunen euki apur bet geyaotan ta ba"

ETZEBAGI, etzébago: intzebagi.

GARI, garí: garatx; "urdei asala kendu, eta gero gordeta euki arriñ aspiñ, eta iru bariku segiduten iñ, eta desaparecido garik", "ori kentzeko gausa asko, urdei sati bet artu iyordi tte itxi arri beten aspiñ eta i neun, eta kendu asten", "firues amarrata esateen batzuk, geldi geldi estutu, ebai geldi geldi", "ikoas, ikok emoten deun ureas bai iños entzun dot"

GARO, garó: azalaren garau

KALLO: "kallo kentzeko nik estaitt, ebai itte san atxiñe, beratuten euki, eta gero ebai, labañeas a, bixarra kentzeko labañeas, itteesan ama defuntek eta orrek"

KOSKOR, koskorá: koskor

LUNAR, lunarrá: orainen

ODOLBATU, odolbatu: odolbatu; "odolbatu golpe bateaittik itten dana da"

PILTXIKEDA, piltxikedé: piltxikada, zimiko.

PUSTILLA, pustílle: postila.

SALDAR, saldarra: zaldar.

SIKATRIS, sikatrisé: orbain.

SULDER, sulderra: zaldar.

TXATXAMARKA, txatxamárka: txatxamurka.

TXATXAMARKADA, txatxamarkadé: txa-txumarkada.

TXATXIMARKA, txatximárka: txatxumarkaka

TXERPAKADA, txerpakadé: txerpakada

TXIMUR, tximurré: tximur; "ori da este bat, este lodik txarriñek tximurrekas datos"

1.12. ZENTZUNAK

BARRE, bárre: barre; "barreka! amaka barre! ser ingosu?"

BARRE SANTZO, bárre santzo: barre zantzo, barre algara.

BERBA, berbé: berba

BERBAKUNE, berbákune: berbakune.

BERBATE, berbate: berbeta; "berbate diferente da"

BERBETA, bérbete: berbeta; "berbeta txarreko bateri ago txarreko da ori"

BERBITTA, bérbitte: berbeta.

BISDE, bisdé: ikusmen.

BISTA, bisté: ikusmen; "asaoti bijilateusen orrek biste ona deke antza"

GUSTU, gústu: gustu.

SENTZUN, sentzuné: zentzun

1.13. GURARIAK

ASKURE, áskure: hazkura.

EGARRI, egarrí: egarri; "uden senbet eta geyao edan egarri geyao"

GOMITTALARRI, gomíttalarri: botagura.

GOSE, gosé: gose; "gose da seña"

KAKALARRI, kakalarrí: kakalarri.

LOGURE, loguré: logura; "logure dekot itzela", "logure nas ni"

TXIXEGURE, txixeguré: txizagura

TXIXELARRI, txixelarrí: txizalarri

1.14. LOA

AMES, amésa: amets

AMESETA, ameseté: ameseta

ARROSI, arrosí: aharrausi.

BESKALOSTEKO, béskalosteko: bazkalosteko.

LO: lo

LOMUTU, lomutu: 1 lotaldi txikarra. 2 amesgaizto

LO SENDO, lo sendó: lo sendoa.

SIESTA, sjesté: bazkalosteko; "andi yoten danen a, gixona beti ardures, nos etorko da ori?, nos etorko da ori?, gustateakon gixonari baskari goixetitxu yan e, ta gero siestatxu bota, gero tabernara yoteko ta an, aguante andi eukituko e, eta beti ardures, andrea nos etorko dan"

SURRUN: .zurrunkada.

1.15. SEKREZIOAK

ADUR, adurré: adur.

BABA, babé: .adur, lerde.

GARNU, garnú: garnu

GORRO, gorró: gorro; "sirri parre katarrona da gora ta bera gorrok"

ILLEKO: hileko

IXERDI, ixerdí: izerdi

KAKA, kaká: kaka

MOKO, móko: muki.

MOKORDO, mokordo: mokordo.

TXISTU: 1 txistú: txistu, ttua. 2 txístu:txistu

TXIXE, txixé: txiza; "kuntzurrunek yaten dires, baya lelau itten dake a, ba imiñi sartanen pikata, eta bota aren deken txixe gusti, kendu a ta gero imintten dires a, itten kuntzurrunek"

USKER, uskerrá: uzkar.

1.16. OSASUNA

ALBAÑE, albañé: albainu; "albañe deko, ori ganaduri esate akon ori atxiñe, berotute albañen dau ori"

ALDI: zorabio; "mareo bat edo itten dakonari aldi itten dako"

ANTOJU, antojú: nazka.

ARNASALBAÑE, arnasalbañé: arnasa arbina.

ASTUL, astulé: ezgul; "ordun amoma defuntek a, olan astuleas oten giñenen, kutxarillaren bat asukere"

BEGISKO, begisko: begizko. "nik a, esetu dot butroiñ, bai aren bai, ba gure beste alden egon siren, umetxu bikote, eta makal, tomasan ta, eta estaitt ser dekela aik, eta andra bat etorte san, eta imiñi sartana surten, eta estaitt ser botateun ara, aik osatuteko erremediok itten ibiltte san an, beren erresuk eta beren gausak itten, urdulisko parteko ixen san baya, ango andra sar bat ixen san, plomo antzeko gausa bat botateun sartanera, justo juston dekot memoriñ"

BIORKADA, biorkadé: bihurkada.

BIOTZERRE, biotzérre: bihotzerre.

BIXIO, bixío: bizio; "bixiok arin galtzeko estao berakatza laorik, berakatza yan edo berakatzak imintten siren surretan bere bai, bixiok gorantza iñ esteyen berantza in deyen, berakatzak, atzera bota usiñek "

BOMITTU, bómittu: errebesa

BOTIKA: .botika, medikamen-du; "tentziño bajatako jenero obarik estao, botike obarik estao, orrek bellegi bellegi deko asala bere alan kendute"

DAMISTIKU, dámistiku: usin, doministiku

DARDAKADA, dardakadé: dardakada.

DARDAR, dardára: dardar, dardara.

ENPLASTU, enplástu: enplastu

ERREMEDIO, erremédio: konponbide; "aik osatuteko erremediok itten ibiltte san an"

ESTUL, estulé: ezgul

FREGASIÑO, fregasiño: fregazio; "alkolasko fregasiño, baya asunena obe, se asunek pika itten dereles", "ori ona da lepoti emoteko, asunekas kura san ingeru gusti e, ortariko esta asko ber, lepon e, igurdi kalentureas esta, kalenture, edari tte olan edate beneno barres, eta orreas fregasiño emon, alkolaas igusi, ogetalau ordu barru pasa, kolak estasiñotan begire asunek nok ete darosan a, aputxu beten a, koisteko, geure sarrari entzunte, neu bere sarra nas oin ta baya, emen egon san mediku betek, katiken egon san mediku betek, esateula asunek, urregorrisko yorrayes yorratu meresidu deudenak direla, seaittik esan gureko teun ak ori ba, seoser yaki eun a pere, eta, orrexekas osatu san gripe denporan geyena ingeru gustiñ"

GALBANA, galbáne: nagikeria, alperkeria.

GOMITTU, gómittu: errebesa, gorako.

GOR, gorrá:1 gor 2 gorri
GORASKO, goraskó: gorazko.
INFESIÑO, infesiño: soldura, infekzio
KALENTURA, kalenturé: sukar; "ortariko esta asko ber, lepon e, igurdi kalentureas esta, kalenture, edari tte olan edate beneno barres, eta orreas fregasiño emon, alkolaas igusi, ogetalau ordu barru pasa"
KALTE, kalté: kalte.
KURA, kúre: osaketa
LARRI, larrí: larri
MATERI, matéri: materia; "asikera urteten deu igual seiñ a, bellegi bellegi kolorerik artu barik materi balitze lau esnek urteten dotzo asikera eta gero bere urtzauu eukitten deu beyek"
MIÑ, miñé:1 min; "mantzanille bertan kokoa, gordete san, estomagoko miñe dauneko", "samako miñe oten danean, gatza berotu sartenen, imiñi kaltzerdi beten barrun, edo kaltzetin beten barrun, ta a imintte san", "mantzanilla bertan kokiko a, gordeten san, estomagoko miñe dauneko eta, oin farmasire yon ta nosgure erosten da, baya ordun etzen gordeten siren mantzanillak", "es oiñ esta itten ori, lantzen etze baten ingo da, lantzen etze baten bai, lantzen batek a, baya ostantzen es, lelauko les es, se lelau gure gaste denporan ba, obligasiño iste san a, gordete ori, bate batek estomagoko miñe badeko ba, mantzanille edan", "nik a bedarrakas, asunekas, garriko miñe edo a, trankaso edo daola, asunekas frota, asunen pikorraas miñik es, baya aparteko grasi dekelata oten siren lantzen bat olauk gausak itte esenak, sorgiñen a kontu les"
OTZIKERA, otzikere: hotzikara
PIKOR, pikorrá: pikor; "asunen pikorraas miñik es"
SANATENES: zanatenez, zantiratu. "sana etenes, sana urrutu, sana bere lekuretu"
SIRRI PARRA, sirrí parre: eztula dagoenean bularrean gora eta behera gorroak ibiltzeagatik eukitzen den zarata; "sirri parre katarrona da gora ta bera gorrok"
TAUPADA, taupadé: taupada
TENTZIÑO, tentziño: tentsio; "orretariko esku-txu bete orri, orri nei egurre siketu te egosi, ta edan gero, egun bi barru edo iru barru bajata dao tentziño"

1.17. GAIXOAK

ALBORENGO, alborengo: alborengo.
BERASKO, beraskó: beherazko.
BIRIKITTEKO, birikittekó: birikietako, biriki-etako gaisoa.
BIXIEN, bixiëna: bizien.
ELGORRI, elgorrí: elgorri; "gaixorik on da elgorries"
ENPATXU, enpatxú: okaldi, betekada.
GAIXO:1 gaixó gaixotasun. **2 gaixó;** "gure jaune etzera gaixo bateri eroteko bere, ba altare prepara ber ixete san atxiñe"
GAIXOKI, gaixóki: makal, gaisoki
GANGALLEN, gangallena: gangailen.

GEIXO, geixó: gaiso; "geixo bateles ixengo da artona"
GIBELEKO, gibelekó: gibelesko, gibelesko gaiso.
KATARRO, katárrro: katarru; "sirri parre katarrona da gora ta bera gorrok"
KUKURRUKU ASTUL, kúkurruku astule: kukurruku eztul.
PALATILLEN, palatillena: eten edo eraso baten ondorioz bihurkadaren bat eukitzea da besoak luzatuta bata bestea baino laburrago geratzen da., berau sendatzeko "palatillena" egiten da, hau da: tirakada batzuren bidez besoak berdindu egiten dira.
PERLESIÑE, perlesiñe: dardara; "perlesiñe sarrarren etorten dake batzuri"
TRANKASO, trankáso: gripe, katarro handia; "nik a bedarrakas, asunekas, garriko miñe edo a, trankaso edo daola, asunekas frota, asunen pikorraas miñik es"
TXAKUR ESTUL, txakúr estule: txakur eztul.
UNORE, únore: umore, erreuma. "unore bedarra" edo "erreume bedarra" min dagoen lekuan ipini, urak urteten du, gero orratz bategaz kendu, lau bost ordutan nahikoa da, azala jausi egiten da."
URDILLEN, urdillena: urdailen, urdaileko gaitxotasuna.

1.18. AKATSAK

BISGO, bísgo: betoker; "bisgo da ori"
GOR, gorrá:1 gor 2 gorri
ITZU, itzú: itsu; "gerrarako estirela gause itzu in sirela ta"
KOXA, kóxe: herren (f.)
KOXO, kóxo: herren.
MANKU, mankú: mantxu.
MANTXU, mantxú: mantxu; "mantxu ixte san ori"
MUTA, muté: mutu (f.)
MUTU, mutú: mutu.
SORO, soró: zoro; "soro fame deko orrek"
TUERTO, twérto: begibakar.

1.19. GOLPEAK

AKULEKADA, akulekadé: akulakada; "akulues dabillenen akulekada bat"
ALBOSKADA, alboskadé: bultzakada.
ARRIKEDA, arrikedé: harrikada; "arrikeda bateas apurtu du, abi"
ATXURKADA, atxurkade: haitzurkada.
BELARRONDOKO, bélarrondoko: zaplastada
BULTZEKADA, bultzekadé: bultzakada.
BULTZESKADA, bultzeskadé: bultzakada.
EPERDIKO, eperdikó: ipurdiko; umeei ipurdian ematen zaien txalo.
GOLPE, gólpe: kolpe; "beson golpe bat edo artu danean, artxen danean medikuana yon esittarren asur imintzalleana"
KOKOTEKO, kokotekó: kokotako
KOSKORREKO, koskorrekó: koskorreko
KOSKORROI, koskorroí: koskorroi
PLASTADA, plastadé: zaplastada.

SAPLASTADA, saplastadé: zaplastada.
SURTZILLOTAKO, surtzillotako: sudur zuloetako.
UKUBILKEDA, ukubilkedé: ukabilkada.

2. FAMILIA.

Gai honen barruan familiarteko hartuemonei dagozkien berbak ezeze, jendearen adinaren arabera ematen diren izenak ere biltzen ditugu. Familiarteko hiztegian familia artezari dagokiona eta baita osteratzeko berbak ere biltzen dira.

AGURE, aguré: agure.
AGURE SAR, agure sarrá: agure zahar.
AIDE, aide: ahaide, senide.
AIDARTEKO, aidearteko: senide.
AISTA, aisté: ahizta, ahizpa; "es onek bearren yoten siren a, ba aman neba bi, neba bi ikien ta biek yon siren eta aistarik gasteena"
AITTAMAK, áittamak: gurasoak.
AITTE, aitté: aita; "aitte etzeti bota neu", "gordiñik, bere bai, gustaten dakonari bai, aitte defuntu gureri bere gustate akon, eta printzipiu a, gu txikitxuk ixen giñenen a, aittek arrotza bat eta umek katillu bet esne indaban osten"
AITTEAMAK, áitteamak: gurasoak; "aitteamak asarratu ingo littikes"
AITTEBITXI, aittebitxi: aitabitxi, aitapuntako.
AITTETAMA: gurasoak
AITTITTE, áittitte: aitita, aitona; "beste erdie aittitek eta amomak ibilteen", "ori guardea ixen san errotakotaringo ixen san errotako, oseake, karmenen amomana nik estaitt ser ixengo san aittitte edo, aittite edo olan ixengo basan ba, ala asaoko, baya edoselan bere errotakoa, sera ixen san garde ixen san ta ilte topa eudean ba"
AITTITTEAMOMAK, áittitteamomak: aittiteamomak.
ALABA, alabé: alaba; "basalduko bertako alaba bakarra ixen san amoma Petra"
ALABAORDEKO, alabaordekó alabaordeko.
ALARGUN, alarguné: alargun; "alargune lotu san"
AMA, amá: 1 ama; "ardau gitxi, ardaun a, nire ama defuntek bakixu ser esaeun?, uda baten a, bederatzi perra, litro bat ardaun, bear asko a, badekelata, bear asko ikien", "es onek bearren yoten siren a, ba aman neba bi, neba bi ikien ta biek yon siren eta aistarik gasteena" 2 pizti batena izanez gero artikulua har dezake: txoriame, txakurrame,e.a.
AMABITXI, amabitxi: amabitxi
AMAMA, ámama: amama
AMAORDEKO, amaordeko: amaordeko.
AMOMA, ámoma: amoma; "beste erdie aittitek eta amomak ibilteen", "amomak ekar dost afari"
ANAJE, anajé: anaia; "anaje soldadu egon san", "sera ixen san garde ixen san ta ilte topa eudean ba, or kurtze ta imintte egon san lekun eta asarre ixen

siren antza, nire aittitte Arratzako aittitten famelies ordun a, guarden alderdie ta or, eta orrek altza esan anajek preso, ilte topa eudeneko, eta preso ainbet denpora iñ euden oingo les"

ANAJEORDEKO, anajeordeko: anaiaordeko; "anajeordeko, amas biñek edo aittas biñek direnen"

ANDRA, andré: 1 andere, emazte; "esiren andragixonak arreglaten ondo, andrek eskapa-eutzen bere umekas, ta an lotu san gixon ori, eta oiñ eskeko les dabill orti, sue artueun etzen, etzek egun beten, ta erdi erre in tte yausitte dau, bixitze biko etzea alderdi bet a" 2 andre; "pregunta dee geuk pregunta dun andreaittik"

ANDRAGEI, andrageye: andragei, andregai.

ANDRAGIXONAK, andragixonak: andragizo-nak; "esiren andragixonak arreglaten ondo", "eskondutara te ara yon, ta gero an bere gerrak urteun a, urten emen egon siren andragixonak"

ARREBA, arrebé: arreba; "andi yote san tio josen arreba kantiñe artu burun eta butroiraño esne ataraten", "bere arrebe takar afari"

ARREBAORDEKO, arrebaordeko: arrebaorde.

ATZO, atzo: atso

ATZO SAR, atzo sarrá: atso zahar.

AUBE, aubé: aube, amaginarreba.

AUBEGINARREBAK: aubeginarrebak.

BESOTAKO, bésotako: besotako; "aiste nire Marin besotako da"

BIGARREN LENGUSU, bigarren lengusu: bigarren lehengusu.

BIKOTI, bikóti: biki.

BIKOTX, bikóttxa: bikotx, biki.

BIRLOBA, birlobé: birloba.

BIRRAITTITTE, birraittitte: birraitita; "aitte defuntun birraittitte edo nik estaitt ixengo basan"

BIRRAMOMA, birramoma: birramama.

BIXI ALARGUN, bixi alargune: bizi alargun.

ENBRA, énbre: emakume, andre, "enbra sati galanta ixen san a bere baya, esetu sendun suk?"

ERRAN, erraná: erran; "erranak etor dire"

ERREN, errená: erran, errain.

ETZEOARTEKO, etzékoarteko: senide, ahai-de; "etzekoartekok da giau guk a, etzekoartekok gares, edo etzekok gares"

FAMELI, faméli: familia; "apur bet fameliko nebarrebak planta giñenen seoser itteko modukoak, ba Areatara asi san gure ama"; "sera ixen san garde ixen san ta ilte topa eudean ba, or kurtze ta imintte egon san lekun eta asarre ixen siren antza, nire aittitte Arratzako aittitten famelies ordun a, guarden alderdie ta or, eta orrek altza esan anajek preso, ilte topa eudeneko, eta preso ainbet denpora iñ euden oingo les", "orrek esteko famelirik"

GIÑARREBA, giñárrebe: aitaginarreba.

GIXON, gixoná: 1. gizon; "gure alboko gixon sarrak ba, matzana, matz asalakas itteun sigarro ta sapeas, garra puntan segidun sigarriori", "afari yan deude gixon batzuk" 2 senar; "nire gixon de-funtuek ieun kanbio beste aldekokas, aori bearra itteko"

GURESOK, gurésok: gurasoak.

IXEKO, ixekó: izeko

KOÑETA, koñeté: koinata.

KOÑETU, koñetú: koinatu; "bai gerra osten pastore yon da orti gure alderditi asko ori a, kurtzioko usaba pere ameriketako susidio kobraten deu pastore an intte, eta orren anaje bi edo iru te, koñetu te, gasteri itzela, ointxe il da bat, asentzion anaje a, estat akordaten usena oiñ"

LENGUSIÑ, léngusiñe: lehengusina; "lengusin bet etor san Ameriketati"

LENGUSU, léngusu: lehengusu; "nire lengusu bet a, asto esneas asi san"

LOBA, lobé:1 iloba; "guk euki du loba bat onek gustate ixen dakosena" 2 loba; "ta gero artu eudean, osaben alderdiko loben seme bat, ak engañaeusen"

MUTIKO, mutíko: mutiko.

MUTILL, mutillé: mutil. "neskamutillek ikiesan, mutille, iñusente konpleto, ogeta urtek ikikoitu mutille pere"

MUTILSAR, mutílsarra: mutil zahar; "oiñ estaitt yoten bada baya, olan basoripaso edo bearren ibiltten dan mutilsar bat, etzeri kargu itten ba, ikitten dee beste alderdikok"

NEBA, nebé: neba; "orrek a, nire neben antza deko"

NEBAORDEKO, nebaordeko: nebaordeko.

NEBARREBAK, nebarrebak: nebarrebak; "apur bet fameliko nebarrebak planta giñenen seoser itteko modukoak, ba Areatara asi san gure ama"

NESKA LAGUN, neska lagune: neska lagun; "meriende itten gendun guk a, ba iños in du neska lagunek olan bardingok ta, yon txorixok ta arrotzak eta artute yon, basora ta bason sue iñ tte, iños in du meriende, askotan es e, bi edo iru bider geyenes"

NESKA SAR, neska sarra: neska zahar.

NESKA, neské: neska.

NEKAMUTILLEK, neskamutíllek: neskamutillak; "eskondu san Yatabeko bateas, eta, neskamutillek ikiesan"

NESKATILLA, neskatílle: neskatila; "emeko neskatillari akorda aken"

NESKATO, neskáto: neskato; "lotza da neskato"

NOBIA, nóbjje: emaztegai.

NOBIO, nóbjjo: senargai.

NOBIO-NOBIAK: senar-emaztegaiak.

OSABA, osabé: osaba; "gari io itte san ganaduntzeko, ganaduri a, osabak emoteko, oin saye ta birsaye ta orrek gausak a, lekuen ba, saldu bere ingoeuden arenek, gero pertzekusiño itzela eukieun garik, txorikes, eta jentek itxi eutzen eraitteri gari", "eta osabaren batzuk ikiesan an ordureko bere an, ta aiñ osaban errimure yon siren ara orrek bearren"

OSABALOBAK: osabalobak.

OYALEKO UME, oyaleko umé: oihaleko ume.

PARIENTE, parjénte: senide; "Barandika tires baya estires parientek gues aik", "Arratzako pariente san ori"

SASPIKI, saspíki: zazpiki.

SEME, semé: seme; "ta gero artu eudean, osaben alderdiko loben seme bat, ak engañaeusen"

SEMEALABAK, semealábak: semealabak.

SEMEORDEKO, semeordeko: semeordeko.

SUIÑ, suñé: suhin.

TIA, tía: izeko; "laukistik gorantzako kamiño koxute, tía Anun etze ta tía Anto bixi siren etze baño aputxu bet lelau dau", "tía txikita, txikitonatxu bet ixte san ta tía txikita esaten geuntzen"

TIO, tío: osaba; "andi yote san tío Josen arrebea kantiñe artu burun eta butroiraño esne ataraten", "tíok eta bai itteesan, orrek bai itteesan baya guk geuk geuren, nire denporan esan itten metarik"

UME, umé: ume; "umek lengunen etor satikesan ona "

UMEGORRI, umegorri: umegorri, orpogorri.

UMESURTZ, umesurtze: umezurtz; "umesur-tzek atara esittearren aministradoreak, ba esegon guardaetzen guretzat lekuri, eta aitte defuntuek, gortea andiao ittearren se ganaduri eukieun afisiño itzela ta gorte egon san txikerra, ieun obrea guretzako bixileku goyen, eta gorte bean, gorte ta tejabane "

URIKO, urikó: huriko, hiriko; "uriko esate aken atxiñe, uritti ekarten siren asko aldean "

3. ETXEA

Gai hau ondoko azpi-gaietan banatuta aurkezten dugu: Etxearen egitura eta berau eraikitze materialak, etxearen banaketa, etxeagazko erlazioak, sukaldeko tresnak, gainerako etxe tresnak, garbikuzia, erredizak edo altzariak, sua eta, azkenik, argia.

3.1. ETXEAREN EGITURA ETA MATERIALAK

AGE, agé: habe; "egurre gusti da age"

AGINDUN SERRA, agindun serre: hagindun zerra.

ALBATE, álbate: albate.

ALDABA, aldabe: aldaba

ALDAMIO, aldámio: aldamio.

ALERU, aléru: teilatagal.

ARRAKAL, arrakala: arrakala; "intxur arraka-lak, arrakaldute intxurrek, ganeko moskole ser-tute, kentzeko modun ya, siketute, arrakaldute"

ASTILLA astílle:1 arrakala.

ATE, até: ate; "niri atzo ixi asten ate"

ATEBENTANAK: ateleihoak.

ATEBURU, ate buru: ateburu

BALKOI, balkói: balkoi

BALUSTRE, balústre: balustra, baranda.

BASTAR, bastárra: bazter.

BENTANA, bentáne: leiho; "oneri axeas apurtu iñ ixekon bentane", "bentane egon san, baya a gure pareko soloa, beste aldekoa ixen san"

BISAGRA, biságre: bisagra.

BIXILEKU, bixiléku: bizileku; "umesurtzek atara esittearren aministradoreak, ba esegon guardaetzen guretzat lekuri, eta aitte defuntuek, gortea andiao ittearren se ganaduri eukieun afisiño itzela ta gorte egon san txikerra, ieun obrea guretzako bixileku goyen, eta gorte bean, gorte ta tejabane"

BIXITZE, **bixítze**: bizitza, etxebizitza; "bixitze biko etze"

BURNEI, **burnéi**: burni.

BURNI, **burní**: burni

ENTRADA, **entradé**: sarrera, etarte; "latagorri da besinon bide bat edo bere propietariok bakarrik euki arako entrade"

ERASKIÑ, **eráskiñe**: eraskin

ERRAS, **errasa**: maila.

ERRETALLE, **erretálle**: erreteila; "erretalle talletu arregla ixete san ori, apurtukok kendu te barrik imiñi ain faltan"

ESKIÑA, **eskiñe**: ertz, hegal; "kamioik sartxen dires kamiñok dauseles intte eskiña gustittara", "margaltzako basoa sikan a, ba merinda bateas bakotxari merinda bat emon ta katikeko a ba, eta merinda bateaittik edo artuko deule markesak ori tte, bat esala yon gaixotute merindara eta a dala, es se eskiña baten ganera beresteko, sartute deko, an a kimerako alderdin bere troso"

ETZALDE, **étzalde**: etxe ingurua.

ETZATZE, **étzatzte**: etxe atze.

ETZAURRE, **étzaurre**: etxe aurre.

ETZE ALDATZA, **etze aldatze** : etxe aldatza, etxe aldaketa; "etze aldatze etze bateti bestera kanbia"

ETZE, **etzé**: etxe; "esta etorri etzerá eta, esteu geittu bere", "lusero badeko kendu barik edo, ikeratu itte san bat, eta ordun abisateakon medikuri, ostantzen etzen intentate san"

ETZEALDE, **etzealde**: baserri; "emeko etzea-ldetan koyu al dan gauseas elittike bixi"

ETZEATZE, **étzeatzte**: etxeatze.

ETZEAURRE, **étzeaurre**: etxeaurre.

ETZONDO, **étzondo**: etxe ondo

GALLUR, **gallurré**: gailur.

GARRATZ: isurkin, teilatuená; "garratza, andi edo txikerra selan emoten dakon kaide"

GILTZE, **giltzé**: giltza; "giltze dekona esta etorri"

GINBELET, **ginbeleta**: ginbelet.

GOTERA, **gotére**: itogin.

IELTZO, **ieltzó**: igeltsu

ITTUGIÑ, **ittúgiñe**: itogin; "ittugiñen imin du balde ure koisteko"

ITXOSUR, **itxósure**: itausur.

KABRIO, **kabrio**: kabrio.

KARE BIXI, **kare bixí**: kare bizi; "lurrera ekarten sana ixete san kare bixi"

KARE, **karé**: kare; "eraitteko, karea, sera, nastateen atxiñe, busti, busti eta kareas, nik estaitt seaittik itteotzen ori bearra"

KISKET, **kisketá**: kisket; "kisketa ausi in da"

KONTRABENTANA, **kontrabentane**: kontra-leiho.

KRISTEL, **kristelá**: 1 kristal; "yausi in da bentanako kristala" 2 ura izoztuta egotea

LADRILLO, **ladrillo**: adreilu.

LADRILLU, **ladrillu**: adreilu; "ladrillusko orma bat in deude solok apartateko"

LARATRO, **larátro**: laratro, daratulu; "sulok eukesan laratroas iñeko sulok a"

LATA, **laté**: lata; "late geittuten dako etzen a, talletun aspiñ imintten dakon olari"

MALLU, **mállu**: mailu; "mallues in deude"

MORTERU, **mortéru**: morteru.

OKOLLU, **okollú**: okoilu, zoko, txoko.

OL, **olá**: ohol; "eta ol baten ganera altzaten dee gero lagun bik edo iruk"; "aretxen a, ola onenataringo da"

ORMA, **ormé**: orma; "ladrillusko orma bat in deude solok apartateko", "errama bat imintte san talletuen, talle bode selan daon iste san sendalle, talle botate selan akaba dan, oseake barruti in barik ote san esta?, lau ormak eta armadisu te, talle bota ta, errama bat imiñi tte talle boda egote san"

PASADOR, **pasadora**: kisketa

PORTALA, **portále**: atari.

POSTE, **póste**: zutabe nagusi.

SARTUKERA, **sartúkere**: sartuera, sartukera.

SEMENTO, **seménto**: porlan.

SERRA, **serré**: zerra.

SERRIÑ, **serriñé**: zerrauts.

SERROTA, **serroté**: zerrota.

SIMINTTU, **simínttu**: oinarri.

SINTZEL, **sintzelá**: zintzel; "sintzela da destornilladoren estiloko anditxuau pikateko"

SOLIBA, **solibe**: soliba.

TALLE KASKU, **talle kasku**: teila zati.

TALLE, **tallé**: teila; "talle bode orreaittik esaten dako, talle bode, talleri bode, talle bota ta bode", "bustin klase bi daus, gorri da usate sana talle itteko, bustin gorri, eta bustin suri usate san len labak itteko, arto iertuteko, labak itteko bustin suri semento moduko da, gorri baño obe da"

TALLETU, **táletu**: teilatu; "errama bat imintte san talletun, talle bode selan daon iste san sendalle, talle botate selan akaba dan", "late geittuten dako etzen a, talletun aspiñ imintten dakon olari"

TELLA, **tellé**: teila

TELLATU, **téllatu**: teilatu

TENPLE, **ténple**: gorputza edo lurraren egoera; temple ona, temple txarra.

TINBRE, **tínbre**: txirrin

TORNILLO, **tornillo**: torloju.

TRABILLE, **trabille**: trabila

TRANGA, **trángo**: tranga, tranka.

TXATAR, **txatárta**: txatar.

TXILIÑ, **txiliñé**: txilin

UNTZE, **untzé**: untze; "akulu, puntan a, untze bat imintteakon "

URTEKERA, **urtékere**: irteera.

3.2. ETXEAREN BANAKETA

ARRI, **arri**: sukaltarri.

ARRIPE, **árripe**: sukaltarripe.

BE, **beá**: behea, zola; "sasi esaten dotzu guk one-ri, aor bean daus", "ta yo in baleu les bea, ta kois-teun erpakas ta eroteun, umek eta olan an ingerun badekeas, ba pertzekusiño itzela egote san"

BEAN GANE, **bean gáne**: behean gane, zoru.

BODEGA, **bodégo**: soto.

ESKILLARAPE, **eskillárape**: eskilarape.

ESKILLERA BURU, eskillera buru: eskilara buru
ESKILLERA, eskillére: eskilara; "lepon artute gorako eskillarak, an gortan daosenak, andi gora"
ESKILLERAPE, eskillérape: eskilarape.

GELA, géle: gela.

GOITTEGI, goittegi: goitegi; "altza lastegire, kargan, eta lastegitti, oin bentanati botaten dittun gora, goittegi esateakon, gorao egon beste ser bat, lastegire altza kargan, eta gero solta kargak solta an ta sotzardeas gora altza ostabere barrik sartzeko lastegire"

GORTA, góрте: gorta; "bason ixen nei gortan ixen beti deku bearra"

KAMARA, kámare: ganbara

KARRAJU, karráju: karraju; "sixillu esate-aken, ori karrajun suten bere bai leku betzuten, kasu beterako guren karraju ba, suteti kanpora egon, illunetako alderdiñ, eta karrajun esan oten"

KOMUN, komuné: komun

KUARTU, kwártu logela; "kuartuko armario iste san eskaparota"

LASTATEGI, lastategi: lastategi; "gordetako ba, lastategire erotesan, geyenak kabitten siren"

LASTEGI, lástegi: lastategi; "lastegi edo lastategi, bata nei beste biek usaten dus guk", "Alfafa erosi itte san asi, guk estu sikeran iños etze alfafa asirik koxu, gure etze penoso ixen san, se an atzen dekon bentanea, ba ara esegon a, serik len, bentane egon san, baya a gure pareko soloa, beste aldekoa ixen san, oiñ ara eron bentanan ondora eron karroa eta botaten dere a, goiko pere barrure, baya ori esegon ordun, aurreko alderdire lelau karga bedar lekun arten, esne ekarteoskun a, etzetakoak itteoskun domeka baten edo, ba erremese a, erremesalari esaten dako, etorte alusen, lerrok itxi, ebai tte lerrok itxi an, bata besten antzen a, eta gero ganeti siketen danen buelte emon, bueltakeran sabaldu, gero batu, pillotara batu, eskubereas, gero gurdi karga, etzera ekarri, eta ara aurreko alderdire eron gurdi, kargan imiñi tte lastegire altza, lepon artute gorako eskillarak, an gortan daosenak, andi gora, bueno bedarraas a, guk esgendusen itten se guri kabitteaskusen barrun, barrun kabitten estakosenak, tiok eta bai itteesan, orrek bai itteesan baya guk geuk geuren, nire denporan esan itten metarik, altza lastegire, kargan, eta lastegitti, oin bentanati botaten dittun gora, goittegi esateakon, gorao egon beste ser bat, lastegire altza kargan, eta gero solta kargak solta an ta sotzardeas gora altza ostabere barrik sartzeko lastegire, sotzardeas koxu te goikori emon, goyen plegateko, bakixu se bear den ori?, oiñ a, sartu gurdi ara atzeko alderdire gero kanbia, nire gixon defuntuek ieun kanbio beste aldekokas, aori bearra itteko, ta bentanara itxitteko a, ba gurdi nei edosein gausa sartzeko bentanen parera goiko a, eta bentanara bota, metak a, ba iru lau txolaas asten dires, eta gero alkarreas sujetaten dire aik ondo itten badosu mete, aspin bai, aspiñ egur betzuk bere imintten dotzes batzuk, egur betzuk a, aspi a, umedade koxu sedien"

MALLA, málle: maila.

MALLADI, málladi: mailadi

PASILLU, pasíllu: iraganbide.

SALOI, salói: saloi, areto.

SUTE, súde: sukalde; "sutek iru metro luse dekos", "suten aittu eta, intte dau"

3.3. ETXEAGAZKO ERLAZIOAK

ALBOKO, albokó: auzoko

AUSOKO, ausokó: auzoko.

BESTALDE, béstalde: auzo.

BESTALDEKO, béstaldeko: auzoko, alboko; "baya a gure pareko soloa, beste aldekona ixen san, oiñ ara eron bentanan ondora eron karroa eta botaten dere a., goiko pere barrure, baya ori esegon ordun, aurreko alderdire lelau karga bedar lekun arten"

USABA, úsabe: ugazaba; "tabernako usabak goyen bixi dire oiñ ", "bai gerra osten pastore yon da orti gure alderditi asko ori a, kurtzioko usaba pere Ameriketako susidio kobraten deu pastore an intte, eta orren anaje bi edo iru te, koñetu te, gasteri itzela, ointxe il da bat, asentzion anaje a, estat akordaten usena oiñ "

USANDRA, úsandre: ugazabandre; "eta gero, ba oingo usandren aitte il sanean, orrek madrillen euken txaleta, eta txaleta saldu ieuden, eta an ikiena, ba kapillako gausak, ekarriesan butroire, ekarriesan kalise urresko, biñejerak urreskok, biñejerak estittus usaten urreskok oiñ, estaipa se nondi diresen, kalise bai "

YAUBE, yaubé: jabe

YAUE, yaué: jabe

3.4. SUKALDEKO TRESNAK

BASU, básu: basu, edalontzi; "basu bete ur emoyostesu"

BOTILLA, botílle: botila.

ENBUDO, enbúdo: enbutu; "enbudo moduko baya onille esaten dako"

ENTZALADERA, entzaladére: entsaladera.

GANTXO 2 erropa eskegitzeko erabiltzen dena.

KASU :1 kásu: kazu.

KASUELA, kaswéle: kazuela

KATILLU, katíllu: katilu; "aittek arrotza bat eta umek katillu bet esne indaban osten"

KATXARRO, katxárrro: ontzi; "aproposko katxarro batzuk oten siren sulodunek"

KIKERA, kikére: kikara.

KOLLARA, kollaré: goilara.

KUTXARILLA, kutxarílle.: goilaratxo; "ordun amoma defuntek a, olan astuleas oten giñenen, kutxarillaren bat asukere"

KUTXILLO SULO, kutxíllu sulo: aiztoz txarria hiltzen denean egiten zaion zuloa; "ori ixete san, klaro, ba, txarrik odola ber dan modun emon espadeu edo gitxitxu emon badeu barrun lotxen dako odola, ta klaro erretako txarri, mayeti bera do, ta senbet eta mogiminttu giau klaro odolak urten itten tzu, eta odolak urten estaiñ ori sape imintten dako gero barrun

dekon odola aprobetxateko, sapatxu sartxe akon a, kutxillo sulon"

KUTXILLO, kutxillo: ganibeta; "txarri ill?, txarri illa , gantxo bateas koisten dee lelao morrotik, eta ol baten ganera altzaten dee gero lagun bik edo iruk, eta kutxilloas"

KUTXILLU, kutxillu: ganibeta.

LABAÑA, labaño: labaina; "kallo kentzeko nik estaitt, ebai itte san atxiñe, beratuten euki, eta gero ebai, labañeas"

LAPIKO, lapiko: lapiko; "amak imin deu lapiko"

MANTEL, mantelá:1.mantel, zamau. 2.elizako zamau.

ONILL, onillé: onil; "enbudo moduko baya onille esaten dako"

PASADOR, pasadorá : 1.iraztontzi; "eta saburreri edo yaus sedakien pasadoreti pasa ure"

PLATER ASAL, plater asalá: plater azal.

PLATER SAKON, plater sakona: plater sakon.

PLATER, platerá: plater.

POTIS, potixe botijo

SAGI, sagí: zahagi.

SAMAU, samau: zamau.

SAPOTZ, saptzá: saptz.

SARTAN, sartaná: zartagin; "plomo antzeko gausa bat botateun sartanera, justo juston dekot memoriñ"

SARTEN, sartená: zartagin; "samako miñe oten danean, gatza berotu sartenen, imiñi kaltzerdi beten barrun, edo kaltzetin beten barrun, ta a imintte san"

SESTERA, sestére: taloa gainean jartzeko egurrezko erretailu antzekoa

SIÑ, siñé: zink.

SORKI, sórki:1 sorki.2 sorki, trapu.

TANGA, tánge: tanka, metalezko edalontzi.

TANKE, tánke: tanka, metalezko edalontzi; "asunbre erdiko tankeas ure bota txarri tte beste bat talleas arraskaten, asunbre erdiko tankek oiñ orre pere estaus"

TASA, táse: tasatu

TENEDOR, tenedorá: sardeska

TRAPU, trápu: trapu.

TRESNA, tresné: tresna.

TXIKERA, txikére: xikara, kikara.

TXORONGILLO, txorongillo: sorki.

TXORRO, txorró: txorrota; "txorro dariola dau"

YARRA, yárre: pitxar.

3.5. GAINERAKO TRESNAK

BALDE SABAL, bálde sabala: zina, balde zabal. Gehienetan erroa garbitzeko edo txe-rria hilkeran odola hartzeko erabiltzen dena da.

BALDE, bálde: balde; "ittugiñen imin du balde ure koisteko"

BARREÑU, barreñu: balde zabal, zinezko ontzi zabal; "barreñuk saltxen etorten sirenari esate aken barreñeru"

BARRIKA, barriké: upel txiki.

BASIÑA, básíne: bazina

ESKUBILLE GARRATZ, eskubille garratza: eskubila garratz.

ESKUBILLE, eskubille: eskubila.

ESKUEDEL, eskudela eskudel.

GALDARA, galdáre: galdara.

GALDARILLA, galdarille: galdara txiki.

GARRAFOI, garrafói: garrafoi

KANTARU, kántaru: gurbil.

KANTINFLORA, kantiñflóre: koniflora.

KANTIÑA, kantiñé: kantina ; "gaueko esnek itxi kantiñetan sutean eta bajaten siren gortara eurok, eta altza, ta esneas pustu arten kantiñetati edan"

MARMITTA, marmitté : marmita.

ORAÑEL, orañelá: orinal

ORIÑEL, oriñelá: orinal.

ORRASI, orrasí:1 orrazi 2 gurdiaren orrazi, ardatzari eusteko aldamenetatik sartzen diren egurrezko ziak.

PLANTXA, 1. plantxa: plantxa, zafa; "eta taloburni esaten dakon plantxa baten a,..., erre". 2. **plantxé:** plantxa.

SEPILLU, sepíllu: eskubil; "sepillu esta sarrantxe, sepillu antzeko baya, ba seresko metaliku edo"

TANKIÑA, tankiñe: kantina, esne kantina

3.6. GARBIKUZIA

ARRIKO, arrikó: harriko.

ATRIKI, atríki: lardaskaketa.

BASURA, basuré: zabor; "basuretan gustirik on da"

BOGADA, bogáde: bogada. "Erropak imintte oten siren balden, eta ori otzare ganen imintteakon, eta otzareri imintteakon saku bet, eta ain sakun ganen iminttesan ori autze, eta gero botate san ur bero ara, autzetara, eta olan ur beroak autze gusti eroteun, erropartera, yote san, dana yote san erropartera", "Imiñi yabonata balden erropak, eta ori arpillera ori garbi garbi imintte, saku bet, iste san, imiñi ganean, surteko autze, surteko autze, ba uretara irikiñ edo berotu, eta a botateakon andi arpilleran ganeti erroperi, pentzaixu se solatakoen ak a, surteko autzen tinte, illune, ta an dosela ugerrak surteko autzen a, nik ori aren aren badekot orren memori, baya gitxi e, gure ama defuntek iños in deu"

ESKOBÁ, eskóbe: erratz, ginarra; "lelau atarate san, ba paleas, kanpora atarate san prase gusti aldana paleas, eta gero, ba ure imiñi, eta ori a, seraas iñeko eskoba ori antzeko ori an busti, eta areas atarate san garbittu arten"

GARBIKUSI, garbikusí: garbikuzi; "garbikusi ote san an etzen barres, ta beti oten siren sorrís beterik"

LUMETXA, lumetxé: lumetxa.

SABORRERI, saborrerí: zaborreri.

SABURRERI, saburrerí: zaborreri; "eta saburreri edo yaus sedakien pasadoreti pasa ure, ta ara botateaken, ta orrek iltteittus, tabakon usiñek iltteittus"

SAKELERI, sakelerí: lohikeria, zikinkeria; "erraturak, solotan itten siren, bedarrak edo olan sakeleri batu, eta pillo iñ, ta ganeti bota lurre, ta siketuten direnen ta sue emon gero, eratzí solo igual, ganeko bedarra, se atxiñe esan egoten a, seas eratziri pere, gero urteuden kakarraldoketa orrek trapaserik,

erazi tte siketuten danean batu pillo batera, lurre bota ganera, lurreas tapa ta, sue emon, ta sue, keatan, keatan, erreten da barru gusti, bedarrak gitxiau urten deñ esate san ori itten dala"

SASKELERI, saskelerí: saskeleria, lohikeria, zikinkeria.

TIÑEKU, tiñéku: tinaku

UGER, ugerrá: ugerra; "imiñi yabonata balden erropak, eta ori arpillera ori garbi garbi imintte, saku bet, iste san, imiñi ganean, surteko autze, surteko autze, ba uretara irikiñ edo berotu, eta a botateakon andi arpilleran ganeti erroperi, pentzaixu se soltakoeun ak a, surteko autzen tinte, illune, ta an dosela ugerrak surteko autzen a "

YABOI, yabói: xaboi; "nik a, gerra denporan a, ba, yaboi eskas egon sanean a, krieda onitzen lekun ittesan, seboa aonenbeste sebori, ba drogerittik ekarte san, estaitt ser ekarte san, sosa edo estaitt ser, aonenbeste sosa, eta aonenbeste orio, eta, koxute egote san kantidade, edo sose esaten dakona beste bat egote san a, autze, autze bastante lodi, yaboiñe itten deune, sose esaten geunzen guk"

3.7. ERREDIZAK

ALMUDE ASAL, almude asalá: buruko azala.

ALMUDE, almodé: buruko.

ARKA, arké: arka.

ARMADISU, armadisú: armadizu; "maya bate lau armadisu bet eskiñak artute, suk estekosu orren, arratzan orren memoririk?", "errama bat imintte san talletuen, talle bode selan daon iste san sendalle, talle botate selan akaba dan, oseake barruti in barik ote san esta?, lau ormak eta armadisu te, talle bota ta, errama bat imiñi tte talle boda egote san"

ARMARIO, armárjo: armario; "kuartuko armario iste san eskaparota"

ARMATOSTE, armatóste: tramankulu; "nora sos orreas armatosteas ?"

ASPIRA, aspíre: azpira.

ASTO, astó: egurrez egineko armadizoa ganean lan egiteko edo ohol batzuk ipinita mahaia izateko.

AURKI:1 aurkí: aurki; "bakotxak berana bai si-llak, persona bakotxak, bere, tatxuelakas imiñi ganen a, bere letrak, eta ikitteesan askok, banku pere egoten siren aren, eta bankutera dosenak aurkirik estekenak, edo sillarik estekenak"

BALDA, baldé: balda, arasa; sukaldeko altzaria.

BANKU, bánku: banku, lanka, jearleku; "banku pere egoten siren aren"

ERBATZ, erbatzá: ezten edo ziri txikia; egurrak eukitzen du, eta baita atzazalak ere guztiz ondo ebakita ez badagoz.

ERBATZA, erbatzé: ezten edo ziri txikia; egurrak eukitzen du, eta baita atzazalak ere guztiz ondo ebakita ez badagoz.

ERROPERU, erropéru: erropa armario; "koma-de ixete san erroperutze usate sana len aldeatan"

ESKAPARATE, eskaparate eskaparota

ESKAPAROTA, eskaparote eskaparota; "kuar-tuko armario iste san eskaparota"

ESKOPAROTA, eskoparote: eskaparota

ESPILLU, espíllu: espilu; "espillun ukus dot neure buru"

EURKI, eurkí: aurki, aulki txikia.

GALIÑERA, galiñere: arasa, sukaldeko altzaria.

IXERA, ixére: izara.

KAJA, kajé: kaxa; "gero garandu a, asto esateakon kaja bat, sulokas, eta masuto andi betzuk"

KAJOI, kajói: kajoi; "kajoi andi bet ikieun, eta ara kajoire bota lantzen saku bet"

KAKO: kako, gako, erropa eskegitzeko.

KAXA, kaxé: kaxa; "nire txikitxu denporan, artagaro arten, kaxan sartu an", "Kaxe a, guk euki gendun karrajun, euki gendun kaxe, euki gendun eta dau ondikarren bere, arto eukitten da an, artok yo ta artagarau eukitten da an urte gustireko, lantzen sorro bat eron edo bi, errotara ta io, eta urun kaxan imiñi, urunentzako beste kaxa bat, eta urun kaxan imiñi atxiñe ba, dosena erdi a, udan a, ba ur gitxiatitik edo ba, io esiñik ibiltten siren, leku askotakok etorten siren Butroiko errotara, Barriketi tte Sopelati tte berangoti tte leyoati tte, etorten siren a ba, arto ioten eta itten san ba, dosena erdi anega ioten siren, era batera negun ure asko daunen, eta segun se kaxa dekosu eukiteteo esta?, baya guk dosena erdi anega, eta gero bota sorro bat, eta kaderakas ingetu, bota beste bat eta ingetu, ingetu ingetu ingetu te imintteesan ba, aik dosena erdi anegak kontzertateko obeto urune, kaxan, kaxa bete beterik imintte san, eta gero pala bat egote san, eta gero pala bat egote san a, agarraderoas eta ber dana koisten dan, pala bateas eskiña baten asitte goirik bera sallan, guk a, urune koisteko eukitten gendun pale, urune koisteko ba, ingetute egote sales urune, goirik bera yoteko salle koisten, baya tio manuk eukiteteun pala bat ba, saku betatuteko, baya gero akabaun ikiun, aro bat ikieun, aro bat edo bi ikieusen, sakun eurona, buelte koisten deenak, eta saku koloka an aroan, eta urune errotak botateun sorron bertan imintteusen sakuk, oseake palarik eseun ber ixeten, sakure bertara botateun, kajara yauste san baya kajan imintteun sakue, orreas aroas txorron paren, eta saku betatute akon"

KOLTXILLA, koltxille: koltxa; "koltxillak guk lumeas intte iki gendusen se patok egon sireles guren, lume eukitten gendun asko ta ostantzen a, sapeas bere ittesan, leku betzuten, guk lumeas ikitten gendun intte, ta itten dices oyan kuadrakok eta gero lume sujetateko itten dakes yosturak, oingon klasera baya oin gausa fiñau deke barrun sartute orrek, lumeaskok oten siren guren, ta sapeas bere leku betzuten ikittesan intte, sapeari a, barruko bigunentxu edo aparta eta areas intte koltxille edo iru lau a, tela alkarreri yositte bere bai"

KOLTXOI, koltxói: koltxoi; "koltxoi yosteko orrotzak, baya andiaok ixeten siren"

KOMODA, kómode: komoda.

KUMA, kúme: kuma.

KUXE, kuxé: kuxa.

LASTAMARRA, lastamarre: lastamarraga.

LASTAMARRAGA, lastamarrage: lastama-rraga.

MAI, máye: mahai; "gero gaeuan etorte san karniseru bet etorte san, eta imiñi mai beten ganean, eta, atxiñe itteakon ba, lepoan erdi erditti kortade"

MAIPE, máipe: mahaipae.

MAKIÑA, mákiñe: 1. makina; "yosteko makiñe dekot", "emen akabuko urtetan a, makiña batzuk ibil siren, arteko denporatan ba, txolak yoten siren a, imiñi arri bet, arri bet imiñi alderdi beteti altzadeas, eta an dale"

MANTA, mánte: manta

MARKU, máрку: marku.

MAYA, máye: mahaia; "maya txiker baten", "bai, txikerra ba, mayara allega esiñeko, edo txikerra danean ba mayatxu bet, olau mayatxu baju bet a, aurkitxues, ori bai ume umentzako, otesan"

MESANOTXE, mesanótxe: gau mahai

OI, oyá: ohe; "yoten giñen eta sikera oyan oteko modun imintten gendusén"

OYA, oyá: ohe; "oyan intxun da", "nik amomanen esetu neun olau oya"

OYASERU, oyaseru: ohezeru.

PERTXA, pértxe: gako.

SILLA, sílle aulki; "seu on saran sillan yarri nas", "sille ber ixete san edade bateraskeron ara ieteko"

SIXILLU, sixillu: txixilu; "sixillu esateaken, ori karrajun suten bere bai leku betzuten, kasu baterako guren karrajue ba, suteti kanpora egon, illunetako alderdiñ, eta karrajun esan oten"

TAPA tapé: 1. tapa, estalki; "kajoik tapatxu bet ikieun, eta beste bat ba, tape aputxu bet altzata, an gari botaten megidea galdu sedeitten a". 2. manta

TRAPASERI, trapaseri: trasto, tramankulu; "erraturak, solotan itten siren, bedarrak edo olan sakeleri batu, eta pillo iñ, ta ganeti bota lurre, ta siketuten direnen ta sue emon gero, eratzi solo igual, ganeko bedarra, se atxiñe esan egoten a, seas eratziri pere, gero urteuden kakarraldok eta orrek trapaserik, eratzi tte siketuten danean batu pillo batera, lurre bota ganera, lurreas tapa ta, sue emon, ta sue, keatan, keatan, erreten da barru gusti, bedarrak gitxiau urten deiñ esate san ori itten dala"

TRASTE, tráste: traste, trapaseri.

TRASTO, trásto: traste, trapaseri.

TXIXILLU, txixillu: txixilu.

YARLEKU, yarléku: jarleku, jezarleku.

YESARLEKU, yesarléku: jezarleku; "yungu e, kañuberen antzera asten dana ta aikes sillek onetarikok yesarlekuk apatzak aikes intte "

3.8. SUA

AUSPO, auspó: auspo.

AUTZ, autzé: 1 hauts; "nik, nik estot iños iñ aproba, eridarako orren autze ona dala" 2. errauts; "erropak imintte oten siren balden, eta ori otzare ganen imintte akon, eta otzareri imin-tteakon saku bet, eta ain saku ganen iminttesan ori autze, eta gero botate san ur bero ara, autzetara, eta olan ur beroak autze gusti eroteun, erropetara"

AUTZARTE, áutzarte: hautsarte.

BARTZUN, bartzune: bartzun; behekosuan hau-tsa ateratzeko erabiltzen den burdina; "emoten badotzut bartzuneas burun"

BEKOSU, bekosué: behekosu; "se bekosue egote sales orduko denporan, ba an siketuten siren ondo"

BURNEI TXAPA, burnei txape: burni txapa.

BURRUNTXI, burrúntxi: burruntxi; "burruntxi a, ser bat ixete san, burnisko a, gausa sorros bat, aste luseas, an puntan imiñi txorixo ta garratan"

GAR, garrá: gar; "gure alboko gixon sarrak ba, matzana, matz asalakas itteun sigarro ta sapeas, garra puntan segidun sigarrori"

GEDAR:1 gedarra: gedar, kedar.

IKETZ, iketzá: ikatz; "iketza itten, baten esetu dot"

ILLENTI, illenti: ilendi.

KATE, katé: katea. ; "saldik solotara sartu sedittesan, aurreko kadera biek katekas amarrata ibilttesan"

KEA, keá: ke; "kea lar dau"

KEARTE, kéarte: kearte; "kearten sartu diren"

LARATZU, laratzú: laratzu.

METXA:1. metxé: maluta.

MISTO, mistó: misto, pospolo.

MUKUR SU, mukur sue: mukur su.

OLLÍÑ, olliñé: gedar. "olliñ" eta "gedar" bereiztu egiten dira; bata, hautsa da eta bestea, ostera, tximinean denboraren poderioz atxekita geratzen diren zati handiak.

PARRILLA, parrílle: parrila.

PRASA, prasé: txingar; "lelau atarate san, ba paleas, kanpora atarate san prase gustu"

SU, sué: su; "sue bistukeran erre inas"; "yateko su txikerren imin dot", "umeri esateaken, sueas basabiltzes gauen amesetan itten da, estaitti seaittik esate aken ikeratu dittesan sueas es ibiltteko edo"

SUGARRI, sugarri: sugarri; "Kostunbre iste san a, ba, butroiñ a errentadore pere ba, margaltzati ekarte euden sugarri esta?, eta ba, gabon egunetarako ba, beste serin barik iste san a, gabon egunetarako sugarrie espesiala ekarte san, aretxe, siketuko aretxe edo, bano gabonatarako sugarri itten, etzera ekarritte ba, aritxe bada trontzea ta satik in tte imiñi gabonatarako, aparteko gausak in ber direlako seraas, gabonatan"

SUPASTER, supastera: supazter.

SUSI, susi: zuzi.

SUTONDO, sútondo: sutondo.

TALOBURNEI, táloburnei: talaburdin; "ure ta, ureri gatza bota, eta amasa, urune amasa, gero in bolak eta yo, eta taloburneiñ erre"

TALOBURNI, táloburni: talaburdin; "eta taloburni esaten dakon plantxa baten a,..., erre"

TENASA, tenáse: tenaza

TENESA, tenése: tenaza

TREBERA, trebere: trebera

TXAPA, txapé: sukaldoko txapa.

TXIMIÑA, tximíñe: tximina.

TXINYAR, txinyarra: txingar

TXIÑER, txiñerra: txingar; "txiñerra da bekosuen daun a, brase"

TXISPA, txispé: txinparta; "metxeru, txispe ataraten dakona"

3.9. ARGIA

ARGI, argí: 1 argi (Iz.); "afaritten gaosela amata da argi", "kandela argies aittu deude" 2 argi (Adj.); "kolore argik estotzu ondo emoten"

FAROL, faróle: farol; "estosu iños ikusi?, orreas koisten siren farolaas"

KANDELA NEGAR, kandela negarra: kandela negarra.

KANDELA, kandéle: kandela; "kandela argies aittu deude"

KANDELERA, kandelere: kandelgailu; "kandelerak, eta kuadruek, eta ermittan dausen gausak asko dires, madrilleko txaleteti ekarrikok"

KANDELERU, kandeleru: kandelgailu.

KARBURO ARGÍ, karburo argi: karburo argi

KARBURO, karburo: karburu; "petrolio argitti gero osten urteuden orrek, ori imintte san a, eukitteun kajoitxu bet ori sartxeko, eta gero ure botate akon goitti ba gotaka gotaka yausteko a, karburoana argi in deiñ, eta ure yoteko leku sarratu edi iri itten baakon, ba libra ber ixete akon se eseun itten argirik espabere"

KRUSEL, krusela: kriselu; "krusela orixe da argi petrolioasko"

ORIO ARGÍ, orio argi: orio argi; "orio argik, esetu esetu es, aren bai, baya olan, basun imiñi ure, ta uretara bota sera ta lanparatxu beteas olan itten bai baya, besterik es, baya petrolio argik isten siren, ba aproposko txismetxu betzuk, eskeitte imintten siren, eta pikutxu bet ikitten ta, andi urteteutzen argik"

PETROLIO ARGÍ, petrolio argi: petrolio argi; "petrolio argitti gero osten urteuden orrek, ori imintte san a, eukitteun kajoitxu bet ori sartxeko, eta gero ure botate akon goitti ba gotaka gotaka yausteko a, karburoana argi in deiñ, eta ure yoteko leku sarratu edi iri itten baakon, ba libra ber ixete akon se eseun itten argirik espabere"

4. INGURUGUNEA.

Ingurune deritzon gai honen barruan, etxetik kanpoko berbak batzen ditugu. Azpigaiak kalea eta eraikinak, natura, lurra, bideak, labea, errota eta kokaguneak dira.

4.1. KALEA ETA ERAIKINAK

ABADETZE, abadetzé: abadetxe; "lengoa elixeri deutzela egon san, eta oin dau intte, abadetze dau intte, len kanposantu egon san lekun"

ALDEA ETZE, aldéa etze: baserri.

ALDEA, aldéa: baserri; "uriko esate aken atxiñe, uritti ekarten siren asko aldean"

ALDETZE, aldétze: baserri; "aldetze bat baneko frutak imingo neukes", "lelao onetan alde etzetan,

etzen aurren sulok oten siren, ta ote bota ta an usteldute san, gero kentxeko satza solora eroteko ayeri esateutze selai emen, or itte san satza"

ARKU, árku: arko ; "arkues intte egon san"

ARKUPE, árkupe: arkupe; "arkupetan dau mutil kuadrille"

AUNTEGI, auntegi: ehuntegi; "auntegi ganadu eskeitte amarrata imintteko"

AYUNTAMINTTU, ayuntamínttu: udal, uda-letxe; "ayuntaminttune da ori barra"

BOTIKA, botíke:1 farmazia, botika; "erosi ittesan ori bere, baya estaipa non, botiken edo es-taipa non salduko san ori ba"

DENDA, dénde: denda; "dendara yonas alkondara bat erosteko idean"

DOLLARA, dollare: doilare.

ELISPE, élispe: elizpe.

ELIXA, elixé: eliza; "eseuden ikusi plase ta elixe bes"

ERMINTTA, ermintté: baseliza; "ermintta bat, eta an ermittan, estaitt nik kanpa bat egon san, eta ostu iyen gau beten, angulatan jente dabilela, negun ixengo san"

ERMITTA, ermitté: baseliza; "orko ermitteko gausak eroeusen ara, arri tte gusti"

ESKOLA, eskóle: eskola ; "estau eskolarik emen erriñ"

EUNTEGI, euntegi: ehuntegi. Abereak perra-tzeko erabiltzen den armadizua.

FERRETERI, ferretéri: burdindenda.

FRONTOI, frontói: frontoi.

FRUTERI, frutéri: fruitu denda.

KALE, kalé: kale; "yayetan kaleti ibil giñen", "afari yan ta gero yon giñen kalera"

KALLE, kallé: kale; "aittek bota sittu kallera"

KANPAI, kanpái: kanpai.

KANPANTORRE, kanpántorre: kanpandorre.

KANPATORRE, kanpátorre: kanpandorre.

KANPOSANTU, kanposántu: hilerri, kanposan-tu; "Laukisen bere a, kanposantu barri ieuden"

KANPUSANTU, kanpusántu: kanposantu.

KARNASERI, karnaséri: harategi.

KARNISERI, karniséri: harategi; "oin karnise-rittik ta ekarten dires, estek a, buskentzak itteko"

KARTZEL, kártzela: gartzela; "ureteren bi edo iru iesen kartzelan"

KASTILLO, kastílo: gaztelu; "ango arri da kastillon daona", "esetu euden a, akabaten kastillo akabaten, esetu euden akabuko a"

KASTILLU, kastíllu: gaztelu. "Ori a, sereti eroeuden, emen a, Basortun propiedade saldu eunean, orko ermitteko gausak eroeusen ara, arri te gusti, eta gero, ba oingo usandren aitte il sanean, orrek madrillen euken txaleta, eta txaleta saldu ieuden, eta an ikiena, ba kapillako gausak, ekarriesan Butroire, ekarriesan kalise urresko, biñejerak urreskok, biñejerak estittus usaten urreskok oiñ, estaipa se nondi diresen, kalise bai, kandelera, eta kuadruek, eta ermittan dausen gausak asko dires, Madrilleko txaleteti ekarrikok, eta saldu ieuden ori, aitte illakenen, eta ordun oiñ ogeta saspí urte edo ixengo

di-res, ba irurogeta milloik artu esan, ordun, orduko disparte bat ixen san, eta onek aista biok, leleko amanak, leleko andrenak, ba, gitxi toka dakelata deskontentu egon siren, baya gitxi esaken tokako, bestek a, ori saldu eta, serak imiñi esan a, Madrillen, otelak, otelak imiñi esan, bigarren andren fameli gusti enplea eun otelatan, alargune lotu san an fameli gusti enplea eun otelatan, Margaltzako basoa sikan a, ba merinda bateas bakotxari merinda bat emon ta katikeko a ba, eta merinda bateaittik edo artuko deule markesak ori tte, bat esala yon gaixotute merindara eta a dala, es se eskiña baten ganera beresteko, sartute deko, an a Kimerako alderdin bere troso, seosen antza baeuken se an erdi erdin batena, ondiño deko orrek an, bere sati, kastillo in baño len an, kasatorre edo, bixi estaitt iñor bixi basan estekot entzunte iñor bixi salakorik, nire amomak eta esetu euden a, akabaten, akabu emoten orra, ba, Mungiko ser bat, Mungiko, or yausitte il bere in san, eta arrie, kamiño ondiño, kamiño in barik egon a, Butroiko kamiño, Urdulistik, Katiketik Mungire in barik, eta orti bide sarretati, basori paso, gurdiñ ekarte san arri Urdulisko atxatati, Urdulisko estasiñon parean an goyen daus atxak, ango arri da kastillon daona, andi ekarte san arrie orra, ba, kastillo itteko, eta ori etorte sala urten beiñ, Butroire, kastillon lotxen salakorik estekot, Bilboti beskari bet itteudean, landan, eta kastillora sartu baño lelau, kastillora gosela kastillora sartu baño lelau, eskoatako alderditti, erreken kontran, egon san kuadru bet, egon san arbustoas ixitte, eta markesan komedora esateakon areri, an, ara serbitteutzean ba, bilboti otel batek, ba beskari on etorten sanen, ori subie, ba kastillo in san denporan iñeko da, arten olen batzuk edo serak egon siren aurki an pasateko, subi sarra bai, subi sarra esate akona, erreskondo ondoko, baya bota ieuden, arkues intte egon san eskiñak eta artu barik, subi bet a, arku bastante altu, arku, sera andi dekona, aristi ixen sanen a, oin solok intte dau dana baya, aristi ixen san a, txorro ondon sartu, ta subi sarreti pasa eta, kurtzioti buelte iñ esittearren, yoten giñen, ori bota iyeudean erreke sabaltek, baya an Mungi ondon badau olau subi bet, a baño txikerrao, aren alden andi ixen san or on sana, baya esetzen itxi botaten, baya a Mungi ondokoa esetzen itxi botaten erreke sabalten etor sirenari tte kontzegidu ieuden bota esitteko

KINKALLERI, kinkalléri: kinkaileria

LABADERO, labadéro: garbitoki, ikuztoki.

OBRADOR, obradorá: aroztegi, arotzaren beharleku.

OSTATU, ostatú: ostatu; "gero ostatun edo estaitt non daola il san ori"

PANADERI, panadéri: okindegi; "len panade-rittera erote san egurre

PESKADERI, peskadéri: arraindegi.

PLASA, plasé: plaza; "eseuden ikusi plase ta elixe bes", "plase erromeri itte san leku dau oin desiñ intte "

SUBI, subí: zubi; "ori subie, ba kastillo in san denporan iñeko da"

SUTEGI, sutegi: sutegi

TABERNA, taberné: taberna; "emeti berreun metrorra dau taberna bat"

TEJABANA, tejabáne: tejabana; "umesurtzek atara esittearren aministradoreak, ba esegon guardaetzen gureztat lekuri, eta aitte defuntuek, gortea andiao ittearren se ganaduri eukieun afisiño itzela ta gorte egon san txikerra, ieun obrea guretzako bixileku goyen, eta gorte bean, gorte ta tejabane"

TINTORERI, tintoréri: tintoreria.

TXABOLA, txábole: txabola.

TXIXE POSO, txixé poso: txiza pozo

TXORNA, txorné: txosna; ardiak gordetzeko txabola; "txorne esaten dako gure etzen aurren beste aldeko teken a, txorne txikitxu dalako, nik estai pa seaittik"

YAYETETZE, yayétetze: jaiotetxe.

4.2. NATURA

ABARO, abaro: abaro; baso zarratu, lohia; "abaro, bai, baso bateri esate akon abaro a, podata ba baju baju a, podata, arbolak, brotek baju daosenen abaro"

ALDAS BERA, aldas beré: aldats behera.

ALDAS GORA, aldas goré: aldats gora

ALDATZ, aldatzá: aldats, aldapa; "Libarora sartxen da aldatza koxukeran"

ALDERDI, alderdi: alderdi; "aittek ba, beran leku, beti alderdi beteti", "sera ixen san guarde ixen san ta iltte topa eudean ba, or kurtze ta imintte egon san lekun eta asarre ixen siren antza, nire aittitte arratzako aittitten famelies ordun a, guarden alderdie ta or, eta orrek altza esan anajek preso, iltte topa eudeneko, eta preso ainbet denpora iñ euden oingo les"

ALDERRI, aldérri: alderdi; "oiñ eskeko les dabill alderrik alderri"

ALTAKURRE, altakurré: muino; "estaipa nik esan balio eseri ba altakurre"

ALTURA, alturé: altuera; "estramiñe askan, ori isten da ba, kasureko, tabloye imintten da aspitti, onen altura ingerun, ta gero aurreti imintten dako, egur bet olan luse, estramiñe ayeri esaten dako"

AREA, areá: harea; "area playan dau"

ARRI KOSKOR, arri koskorá: harri koskor.

ARRI, arri:1 harri; "umek bota dittue arrik", "emen akabuko urtetan a, makiña batzuk ibil siren, arteko denporatan ba, txolak yoten siren a, imiñi arri bet, arri bet imiñi alderdi beteti altzadeas, eta an dale"

ARRILOSA, arrilosé: harlauza

ATERPE, áterpe: aterpe.

ATX, atxá: haitez; "gurdiñ ekarte san arri Urdulisko atxatati", "atxa paraje daun leku argana"

AURBERA, aurbé: aurbehera; "aurbera apur bet itten da"

BARREN, barrená:1 barren, behelaldeko zedarria soloetan; "mendi barrenen lotu siren begire"

BARRIO, bárrio: auzo; "orreaittik geittuten dake Iertu barrio", "eskus eraitten dakona bai, batek erañ, eta bestek a, kajoi bet euken alan goyen, guk euki gendun makiñe, ori makiñe geuk euki gendun, barrio gustiri garbittuteutzen gure aitte defuntuk, garik garbittuteutzesan", "lau libarotati gora daona, lau,

bost sei, sei bai sikan, Sertutxa da ba, Mungirantza gosela, eskerretati daona an, bajadan, Ugarte da a, Laukiserako biden daona da Ugarte aurki, Libaro ta Gorordo daus segidun, ori da Mungire bajakeran, eskerretati daona, eta eskoatati daona ixengo da, Urresti antxe dau Urresti etze Urresti usena dekona, Surbaro beste alderdireko espaldan, Laukiser a gosela, ba, eskoatati, eta gero sakonao Libaro, oseake Libarora sartxen da aldatza koxukeran kamiño bat selan daon eskoatara, Katikera gosela aldatza koxukeran, eskoatara a bere da Libaro, Ugarte ixengo da ori a, fabrike daon alderdi ixengo da Ugarte, Iertu da etzerik sarrena an, Butroiñ Arratza iste les iertu da etzerik sarrena an, ta orreaittik geittuten dake Iertu barrio, an ingerun akabaten da Katike, an ingerun akabaten da, gero errekar a do, errekarantza", "Bai Katike da, ori dana barrio dana, andirengo ixen esen, andirengo etze ya Laukisko terrenon sartxen da, etze ba tau or Laukis, ta bestek Katike dires ayuntaminttus te elixas bere, ixen dire, baya aurok Laukiser a gure ixen dere ta ara pasata daus orrek apur bet a, elixas ta kanposantus te olan, se gure ixen dere Laukiseas, ta atxiñe bere Laukiser a yoten siren enterraten, eta Katikeko abadek etorten siren ta altzate eren gorpu or ta Katikeko abadek terkedade eukitteen, Katikera yon ber deela orrek ta onek Laukiser a yon gure parajeau ta, eta ara ganera ta an ganen bestekalderdire allegaten sirenen Laukisko terrenora Laukisko abade etorte san araño, ara satxe san Laukisko terreno"

BEDAR LEKU, bedar léku: belar leku, larre; "botaten siren a, bedar lekutera bere bai", "oiñ ara eron bentanan ondora eron karroa eta botaten dere a, goiko pere barrure, baya ori esegon ordun, aurreko alderdire lelau karga bedar lekun arten"

BEGA, bége: ibar; "begako lurre luame, fasille, bega gusti da luame"

BEGADA, begáde: ibar

BITTARTE, bittarte: bitarte; "barau itteko ba, or bittarten eser beresta yan ber", "arte lurre normalmente kayule okitten deu bittarten orrek, au pisarra antzeko au kayule, ta ori desiñ itten da, ta orreri geittuten dako artelurre"

BORDA, borde: borda.

EMOI, emói: emoi, jario.

ERREKA ERTZ, erreka ertz: errekaertz, ibaiertz.

ERREKA, erreke: erreka, ibai; "euri itten deun bakotxen errekati urteten deude urek", "an inge-run akabaten da katike, an ingerun akabaten da, gero errekara do, errekarantza"

ERRI, errí: herri; "asao dau ori bixi dan erri"

ERROPA ARRI, erropa arri: erropa harri, erropa garbitzeko harri

ERTZ, ertzá: ertz

ESPALDA, espaldé: malda; "surbaro beste alderdireko espaldan, laukiser a gosela, ba, eskoatati, eta gero sakonao libaro, oseake libarora sartxen da aldatza koxukeran kamiño bat selan daon eskoatara, katikera gosela aldatza koxukeran, eskoatara a bere da libaro"

IBEI, íbei: ibai.

IBI, íbi: ibai; "gero ya solon usena dare, solo nausie, lubarri, lubarri esaten dako solo bateri, beste bat solo nausi, beste bat a, larrasen ondoko solo, beste bat a, dau aldatza, beste ibi barrena, ibi eskiñako, etze ondokotxuri ortu esaten dako"

ITTURRI, itturri: iturri.

ITXOSO, itxosó: itsaso; "enbata da itxosoko"

ITXURRI, itxurri: iturri; "itxurriko uretan sartu dot"

KANPA, kanpé: kanpai; "a kanpea ostu iyela ta fiñe sala a kanpe", "an elixako talletun a, txori abi asko, eta, txori abik e, topetan ta koisten ta tallek apurtu, ta monagillok giñen elixan ta abade beti aserre, olau beten e, ostabere yon ba, ta , an egon giñen amabik te kanpak yo ta"

KANTARA, kantare: harrobi

KARABI, karabi: karabi

KARKABA, kárkabe: karkaba; "ureri itten dakon moduko karkabak edo mune tontorra"

KONTRASOL, kontrasola: hozpel.

KRESAL, kresalá: kresal.

KUNKUR, kunkurré: mendi konkor

LANDA MIÑ, landa miñe: zapalduta eta erabiltzen ez den landa.

LANDA, lánde: landa; "eta ori etorte sala urten beiñ, butroire, kastillon lotxen salakorik estekot, bilboti beskari bet itteudean, landan"

LANTZAR, lántzarra: lantzar; "Darion lantzarra ixen san a", "lur barri baso lurre da osea baso egonta daun lurrea, eta gero lur barri patate ta eraitteko, lur barri pataterako ta da ona onek bestek lantzarra paño obe"

LEKU, léku: leku; "estot topa lekurik iñon", "afarie, ba leku betzuten porru salde ta patata saltza berden ta olan bere usaten siren, guren geuren etzen esta iños olau, etzen, ba, urdei prijidu, urdei satitxu bana edo prijidu, eta ak emon deun a, koipetan, ba kinpula bat pikata, gustaten daken lekun, kinpule pikata prijidu eta areas urdeyes nastea a kinpule yate san"

LEOR, leorrá: lehor.

LEORREN, leorrén: lehorrean.

LEXA, lexé: leza.

LOTUKERA, lotúkere: lotuera.

LUAMA, luame: lur arin; "begako lurre luame, fasille, bega gusti da luame"

LUBARRI, lubárri: lur berri; "gero ya solon usena dare, solo nausie, lubarri, lubarri esaten dako solo bateri, beste bat solo nausi, beste bat a, larrasen ondoko solo, beste bat a, dau aldatza, beste ibi barrena, ibi eskiñako, etze ondokotxuri ortu esaten dako"

MANANTIAL, manantialá: iturburu

MAREA BERA, marea béra: marea behera

MAREA GORA, marea góra: marea gora.

MAREA, maré: 1 marea. 2. zorabiatu

MENDI, mendí: mendi; "sein menditik ekar dosu ori?"

MUNA, muné: muna

MUNARRI, múnarri: munarri

MUNDU, mundú: mundu; "beste munduko gausaren bat pasa dala pentzako eren, olau gausak asko pasako

siren ordun", "gause astunekas kontus ibiltteko dau mundun es edosein gause esan arrokeris esanta bere"

MUNE TONTOR, mune tontorra: muna tontor; "ureri itten dakon moduko karkabak edo mune tontorra"

MUNE, muné: muna; "solok marka ba, karkaba bateas edo, muneas, karkabea, ureri itten dakon moduko karkabak edo mune tontorra", "mune andi dekonari bere palatu esaten dako"

OLATU, olatú: olatu.

ORTU, ortú: ortu; "salla txiker bateri esaten dako ortu"

PALATU, palatú: palatu; "mune andi dekonari bere palatu esaten dako", "palatu da, palatu tire solo pikek, solo pike pikek, palatu itzela deko"

PATIÑ, patiñé: patin.

PLAYA, pláye: hondartza.

PORTU, portú: portu

POSO, póso: putzu; "lukie egarri ixen san, eta yon san poso batera yon sa ure edaten, eta poson ukusieun talo bat, eta ixen san iretargiñ a, gerixe ixen san poson, ukusteun talo, eta ure gusti edaeun talo yateko, ure gusti edan, ta aurretí sartu te atzeti urten edo, egon san luki, eta akaba ure gustik eta talorik ukusi es, pasa akon lukiri"

POTONGO, potongo: potongo, ur trangu handia; "potongo poso bat a, biribilile, andi barik, andi poso da baya potongo txikerrao"

PRESA, prése: uharka; "areri lurre emoeutzen urtetearren, beretzako an presarantza yonta lurre salla bat emoutzen urten ittearren"

SAGARPE, ságarpe: sagarpe.

SALLA, sálle: sail, alor; "arditoki esateotzen salla bat, ardi txabolak on siren lekun"

SASPILLO, saspillo: sastegi, sats-pilo.

SASTEGI, sástegi: sastegi.

SEARRUNE, seárrune: zeharrune.

SELAI, selai: larren; "lelao onetan alde etzetan, etzen aurren sulok oten siren, ta ote bota ta an usteldute san, gero kentzeko satza solora eroteko ayerí esateutze selai emen, or itte san satza"

SITXUSKI, sitxuski: padura, zingira; "sitxuski ure daun leku edo siek"

SUGI, sugí: zubi.

TAKET, taketa: taket; "gurdiñe ta ostantzekori bere esa lio taketa"

TERRENO, terréno: terreno, lur zati; "ori terreno ori txikerra da"

TONTOR, tontorrá: tontor.

TROKA, troké: troka; "se gero agertu san, begoñako bat, esken yoten sana, andik esken yoten sana, kuadruren batzuk itten an trokan, eta guardek a, ba, seoser esangoetzen, eta ak konfesaun, konfesa ieun orrek esken yoten sanak, makal txarto, para sanean selan berak il deun, ordun libra san aurki ala estaipa arten librata on basiren baya urteren bi edo iru iesan kartzelan nire aittiten a, ba famelik anaje bik edo"

TXANTEL, txantela: txantel, solo txikia; "iru puntako solo punte da txantela"

URI, urí: huri, hiri; "uriko esate aken atxiñe, uritti ekarten siren asko aldean "

4.3. LURRA

ARE LUR, are lurre: area lur

AREA LUR, area lurre: harea lur

ARGAN, argana: hargain; "atxa paraje daun leku argana"

ARTE LUR, arte lurre: artelur; "arte lurre normalmente kayule okitten deu bittarten orrek, au pisarra antzeko au kayule, ta ori desiñ itten da, ta orreri geittuten dako artelurre"

BASO LUR, baso lurre: basalur; "lur barri ba-so lurre da osea baso egonta daun lurrea, eta gero lur barri patate ta eraitteko, lur barri pataterako ta da ona onek bestek lantzarra paño obe"

BASO, basó: baso, mendi; "ni atzo yonittiken basora", "baso ibil tte gero yon giñen afaritten"

BUSTIN GORRI, bustin gorri: bustin gorri; "bustin klase bi daus, gorri da usate sana talle itteko, bustin gorri, eta bustin suri usate san len labak itteko, arto iertuteko, labak itteko bustin suri semento moduko da, gorri baño obe da"

BUSTIN LUR, bustin lurre: bustin lur.

BUSTIN SURI, bustin suri: bustin zuri; "bustin klase bi daus, gorri da usate sana talle itteko, bustin gorri, eta bustin suri usate san len labak itteko, arto iertuteko, labak itteko bustin suri semento moduko da, gorri baño obe da"

BUSTIÑ, bustiñe: bustin; "bustin klase bi daus, gorri da usate sana talle itteko, bustin gorri, eta bustin suri usate san len labak itteko, arto iertuteko, labak itteko bustin suri semento moduko da, gorri baño obe da"

GOSAMEN, gosámena: gozamen

LUBERRI, lubérri: lur berri; "luberrí buru esaten tzu guk areri"

LUR BARRI, lur barrí: lur berri; "lur barri baso lurre da osea baso egonta daun lurrea, eta gero lur barri patate ta eraitteko, lur barri pataterako ta da ona onek bestek lantzarra paño obe"

LUR GORRI, lur gorri: lur gorri.

LUR ME, lur meá: lur mehe, lugama.

LUR SALLA, lur sálle: lur sail.

LUR TONTOR, lur tontorrá: sator tontor.

LUR, lurré: lur; "baso askotako lurre esta ona", "itxi itten dako a, silduten, lurren, silduten eta urteten dotzo palu betek eta palun punten urteten dotzo borla batek eta an itten dako asi"

SOLO BARREN, solo barrená: solo barren.

SOLO BURU, solo burú: solo buru; "erosixu asto solo burure"

SOLO ERTZ, solo ertz: solo ertz.

SOLO ESKIÑA, solo eskíne: solo ertz.

SOLO PUNTA, solo punte: solo erpin, solo mutur; "iru puntako solo punte da txantela"

SOLO, soló: solo

4.4. BIDEAK

ATAJU, atajú: bidezior.

BIDE, bidé: bide ; "ni agertu natzu biden", "latagorri da besinon bide bat edo bere propietariok bakarrik euki arako entrade"

BIDEGINTZE, bidegintze: bidegintza; "bidegin-tze da bidek itten, atxiñe kamiñorik esegon iñora ta bidek in ber ixeten siren, usa ber deunen arten itte san bidegintzen"

BIDESIOR, bidesiorra: bidezior; "bidesior bat olan solora ienta egote san"

ERREBIDE, errebide: errepide

ERREBUELTA, errebwélte: bihurtune.

ERROMARA, erromáre: erromara

ESTAKA, estaké: taket.

ESTRATZA, estrátze: estarta, estratza; "gurdik yoten sirena pere estratzak siren"

ESUNGARRI, esúngarri : ezagungarri; "noraño daon a, bide, pasateko, esungarri, kamiño eskiñatak, automobillek selan yon ber diren a, orrek"

GURBIDE, gurbide: gurpide.

GURDIBIDE, gurdíbide: gurpide; "gurdibide da gurdi bet pasateko bide"

KAMIÑO BASTER, kamiño basterrá: erre-pide bazter.

KAMIÑO, kamiñó: kamino, errepide; "kamioik sartxen dires kamiñok dauseles intte eskiña gustittara", "surbaro beste alderdireko espaldan, laukisera gosela, ba, eskoatati, eta gero sakonao libaro, oseake libarora sartxen da aldatza kokukeran kamiño bat selan daon eskoatara, katikera gosela aldatza kokukeran, eskoatara a bere da libaro"

KURBA, kúrbe: bihurtune; "antxe kurban yausiko da"

KURTZIO, kurtzió: bidegurutze; "kurtzioti buelte iñ esittearren, yoten giñen", "bai gerra osten pastore yon da orti gure alderditi asko ori a, kurtzioko usaba pere ameriketako susidio kobraten deu pastore an intte, eta orren anaje bi edo iru te, koñetu te, gasteri itzela, ointxe il da bat, asentzion anaje a, estat akordaten usena oiñ"

LATAGORRI, latagorri: erromara; "latagorri da besinon bide bat edo bere propietariok bakarrik euki arako entrade", "Urdulisen egon san ori tte a ixete san latagorries ixitte"

OINBIDE, oinbide: oinbide.

OÑESBIDE, oñesbide: bidezior

OÑESKADA, oñeskadé: oinezkada.

OÑETZ, oñetzá: oinets.

PASO, paso: pasabide; "paso serratute dau"

PISTA, píste: basabide

SULO, suló: zulo; "gero garandu a, asto esateakon kaja bat, sulokas, eta masuto andi betzuk", "arrotza ya, ba, gordiñik, iñ sulotxu bet, ta aputxu bet edan, ta gero talo satitxun ta andik sulotik, eta talo yan areas akaba arten, ori bai, orren memori badekot, aittentzako arrotze ta guretzako esne, indaban osterako"

TRANGU, trángu urrats handia.

4.5. LABEA

BASENER, basenera: Iraz egiten den eskoba labea garbitzeko, basner.

BASNER, basnera: basner; labea garbitzeko iraz egiten den eskoba; "benaki esateutzen bateri atara ta eraiñ tte sartu itteko, ta gero mogidu itteko pale esateutzen, garbitteko basnera"

BELAKI, belaki: belaiki.

BENAKI, benaki: belaiki; "benaki esateutzen bateri atara ta eraiñ tte sartu itteko, ta gero mogidu itteko pale esateutzen, garbitteko basnera"

BOBEDA, bóbede: bobeda; "iru arri ber ixeten siren osokok, itteko bobede, laberi"

LABA, labé: labe, laba; "ote, otek sue sera deko, tronko txikerra dales, mea dales, sue irie, beste egur lodiau da labe berotuteko ta", "bustin klase bi daus, gorri da usate sana talle itteko, bustin gorri, eta bustin suri usate san len labak itteko, arto iertuteko, labak itteko bustin suri semento moduko da, gorri baño obe da"

LABAGARRI, labagarri: labagarri, labean erretzeko materiala; "labagarri ote ixete san labasu itteko, ote edo egurre labagarri"

LABAPALU, labapalu: belaki.

LABAPE, lábape: labepe.

LABAROTA, labarote: labarako ota.

LABARTO, labarto: labarto; "labasuk itten sirenean labartok, lodi lodik, itten siren"

LABASU, labasu: labasu; "lengo labasuk a, ba, setienbren akaburantzta itten dires"

PALA, palé: para; "pala bateas buelte emoteaken"

PARA, paré: pala

TAPA, tapé: labe aho

4.6. ERROTA

ANTAPARA, antapare: antapara; "errotara etorte sanen ure, konporta ikieun an ta ari esaten geuntzen antapare"

BAYA, bayé: bahea, irina eralgitzeko tresnen sare.

ERROTA, erroté:1 errotta; "leku askotakok etorten siren Butroiko errotara", "ori gardeia ixte san errotakotarango ixte san errotako, oseake, karmenen amomana nik estaitt ser ixengo san aittitte edo, aittitte edo olan ixengo basan ba, ala asaoko, baya edoselan bere errotakoa, sera ixen san gardeia ixen san ta iltte topa eudean ba" 2 hegaztien estomagu

ERROTARRI, errotarrí: errotarri.

KONPORTA, konporté: konporta; "errotara etorte sanen ure, konporta ikieun an ta ari esaten geuntzen antapare"

TXIFLOI, txifloi: errotako txifloi.

UR GOLPE, ur gólpe: uriola, errotan urak ematen duen golpe.

URUN AGUN, urun agune: urun agun, urun apatz, afo.

URUN ESE, urún ese: urun heze; taloa egiteko igertuta ez dagoena.

URUN IER, urún ierra: urun igertuta, labatik pasatukoa.

URUN KAXA, urún kaxe: urun kaxa.

URUN, uruné: urun, irin; "urune fin gure bada, parrillak a, serratu ixen ber deu "

4.7. KOKAGUNEAK

ALBO, albó: 1 albo, ondo, aldamen; "gure alboko gixon sarrak ba, matzana, matz asalakas itteun sigarro ta sapeas, garra puntan segidun sigarrori", "piñu te olan bai a, afrontuaittik eta olan etze albon eta olan imintte bai baya ostantzen es"

ALDE: 1 **aldé:** alde; "madari a, gitxi, madari tte olau gitxi dau gure aldetik eta" 2 **álde:** alde; "gure alde in dau."

ASPI, aspí: 1 **azpi:** "baya iñok estakin lekun gorde ber da arriñ aspiñ"

ATZE, átze: atze; "lukie egarri ixen san, eta yon san poso batera yon sa ure edaten, eta poson ukusieun talo bat, eta ixen san iretargiñ a, gerixe ixen san poson, ukusteun talo, eta ure gusti edaeun talo yateko, ure gusti edan, ta aurreti sartu te atzeti urten edo, egon san luki, eta akaba ure gustik eta talorik ukusi es, pasa akon lukiri"

AURRE, áurre: aurre; "or etze aurren derditxe dau"

BARRU, barrú: 1 barru, barne; "batzuk oyan barrun sartu eskeron salbata dausela pentzaten deude", "errama bat imintte san talletuen, talle bode selan daon iste san sendalle, talle botate selan akaba dan, oseake barruti in barik ote san esta?, lau ormak eta armadisu te, talle bota ta, errama bat imiñi tte talle boda egote san" 2 barru, buruan ; "iru egun barru ikusko du"

ERDI, erdí: erdi; "ordu erdigarrenen yon san", "bostorrotza, bostorrotzaas ba, arto bittartek, erdiko kanalak itten siren askatu, gero atxurreas a, bostorrotzaas, bostorrotza tekona a, ser bat aste san, puntan akabaten daona", "gero beste bana illean ta bat eta erdi euki gendusen gero"

ESKER, eskerrá: ezker ; "eskerretarantza yon dires"

ESKOA, eskoá: eskoi, eskoa; "eta kastillora sartu baño lelau, kastillora gosela kastillora sartu baño lelau, eskoatako alderditti, erreken kontran, egon san kuadru bet", "Surbaro beste alderdireko espaldan, Laukiser a gosela, ba, eskoatati, eta gero sakonao Libaro, oseake Libarora sartxen da alda-tza koxukeran kamiño bat selan daon eskoatara, Katikera gosela aldatza koxukeran, eskoatara a bere da Libaro"

ESKOI, eskói: eskoi, eskoa; "gorantza yoteko lekun, eskoirantza artu"

ESKUTUN, eskutún: izkutuan.

GANA, gáne: gain

GANE, gáne: gain; "lerrok itxi, ebai tte lerrok itxi an, bata besten antzen a, eta gero ganeti siketen danen buelte emon", "txarri ill?, txarri illa , gantxo bateas koisten dee lelao morrotik, eta ol baten ganera altzaten dee gero lagun bik edo iruk, eta kutxilloas"

GOI, goyé: goi; "sulo andi bet ba, goye agiri tte beti sue itteko biribille, sulo ta gero askon arten errepartiko en a", "bean artu biribillera, erdin pa-lu bet imiñi, eta buelte artu biribillera, bastante sabal ta gero gorantza estutxuau estutxuau akaba-ten dala goyen"

GOIRIK BERA: goitik behera

INGERU, íngeru: 1. **inguru:** "eta batxeusen ba, ingeru gustiko esnek eta Bilbora botateusen ak", "an ingerun akabaten da katike, an ingerun akabaten da, gero errekarra do, errekarantza" 2. **gutxi** gora behera; "amosu bederatzik ingeru, iste san", "afaritten amabost ingeru yongo gara"

KANPO, kánpo: kanpo; "konturetu nas kanpoko selan saran"

ONDO 2. óndo: ondo (Iz.); "mayen ondon estau eser olaurik"

PARE, páre: pare, aurre; "asaoti bijilateusen, non dabilztesan, eta euron parera eltxen danean, bajate san bera", "bentane egon san, baya a gure pareko soloa, beste aldekona ixen san", "eta arrie, kamiño ondiño, kamiño in barik egon a, butroiko kamiño, urdulistik, katiketik mungire in barik, eta orti bide sarretati, basori paso, gurdin ekarte san arri urdulisko atxatati, urdulisko estasiñon parean an goyen daus atxak, ango arri da kastillon daona, andi ekarte san arrie orra, ba, kastillo itteko"

PUNTA, púnte: punta, mutur; "imiñi firu olan, kañabera baten puntan eta, areas koisten siren", "bostorrotza, bostorrotzaas ba, arto bittartek, erdiko kanalak itten siren askatu, gero atxurreas a, bostorrotzaas, bostorrotza tekona a, ser bat aste san, puntan akabaten daona"

Jarraian kokagunea adierazteko erabiltzen diren berba eratorriak emango ditugu.

-ALDE

ATZEKALDE, átzekalde: atzekalde.

AURREKALDE, áurrekalde: aurrekalde.

BARRUKALDE, barrukálde: barrukalde.

BEKALDE, bekálde: behekalde.

ELIXALDE, elíxalde: elizalde; "aukok umek an katikeko elixalden euskera gitxi itte otzue, erdera giau"

GOIKALDE, goikálde: goikalde

ITXASALDE, itxásalde: itsasalde; "illun dau itxasalde

KANPOKALDE, kánpokalde: kanpokalde.

-UNE

ERDIUNE, erdíune: erdiune.

ESKUTUNE, eskútune: izkutune.

GORRIUNE, gorriune: gorriune.

SABALUNE, sabálune: zabalune.

SURIUNE, suriune: zuriune.

-RENGO

AKABURENGO, akabúrengo: azken.

ANDIRENGO, ándirengo: handirengo; "andiren-go etze ya Laukisko terrenon sartxen da"

ASPIRENGO, aspírengo: azpirengo.

ATZERENGO, atzerengo: atzerengo.

AURRERENGO, áurrerengo: aurrerengo.

BERENGO, bérengo: beherengo.

ESKER ALDERENGO, esker alderengo: ezker alderengo

ESKIÑARENGO, eskiñarengo: hegalarengo.
GANERENGO, gánerengo: gainerengo.
GOIRENGO, góirengo: gorengo.
KANPORENGO, kánporengo: kanporengo.
KONTRARENKO, kóntrarengo: kontrarengo;
 "urreko sati bere, nire aittek iñeko, kamiñon
kontrarengo barrun daona da geuk iñeko, gero urreko
 sati daona, nire aittek iñeko ni eskonduteko esegon
 lekuri an ta"
PUNTERENGO, púnterengo: puntarengo

5. EGURALDIA

ABASUSE, abasúsé: abazuza, txingorra; oro-korreak
 esaten da. Era berean, "kaskaragar", "arri" eta
 "txotor" erabiltzen dira.
AFRONTU, afróntu; afrontu; "piñu te olan bai a,
afrontuaittik eta olan etze albon eta olan imintte bai
 baya ostantzen es"
ARGIUNE, argiune: argiune; "argiune batzuk egon
 dire baya, ostantzen aro txarra dau"
ARKOIRIX, arkoirixe: uztarku.
ARO, aró: haro, eguraldi.
ARRI, arrí: txingor handia; "ta egun beten etor sala
 truboye, eta arrie, ari ukuturi peres, eta ingerun egon
 siren gustik apurtu i eusela"
ATERRI, aterrí: aterri
ATERRUNE, atérrune: aterrune.
AXE LARRI, axe larri: haize larri, bero.
AXE, axé: haize
AXETE, axéte: haizete.
AXETZA, axetze: haizetza.
BASA, basé: basa.
BASATZA, basátze: basatza
BERO LARRI, bero larri: bero larri, likin.
BERO, beró: bero; "bero lar itten deu"
BULUSIO, bulúsio: haize bolada; "axe bulusio batek
 bota neu bisikletatik"
DENPORA BERDE, denpora berde: eguraldi
 txarra, hotza.
DENPORA, dénpore: eguraldi; "basora esin yo litte
denpora ona itte espadetu"
DENPORAL, denporalá: ekaitz, erauntsi; "arrano
 bai, orrek ikusten sirenen denporala dator esate sana
 beti"
EDOÍ TONTOR, edoi tontorrá: hedoi beltz
 handiak.
EDOÍ, edói: hedoi.
EDUR EURI, edur eurí: elur busti
EDUR METXA, edur metxé: elur maluta.
EDUR UR, edur uré: elur busti.
EDUR, edurré: 1.elur, edur; "edurre ona da
 lurrentzat" 2 izotz, horma; "urte asko bearren a, ba
edur fabrika baten in deu"
EDURTE, edúrte: elurte, edurte.
EGOAXE, egoaxé: hegohaize.
EGOTARO, egotaro: egotaro; "egotaro ona dau"
ENBAT, enbatá: itsasaldeko lainoa eta galerna;
 "enbata da itxosoko"

EPEL, epelá: epel ; "learra bota ber dako epel
epeltxu daola esne",
ERRIKO AXE, erriko axé: hegohaize; "ori nor-
 malmente erriko axe daonen, ointxe inyabak batzeko
 sasoiñ ixeten da ori"
ERRUSIO, errúsio: ihintza.
EURI LANBRI, euri lanbrí: euri uger, euri lanbri,
 euri ziri.
EURI SAPARRADA, euri saparradé: euri
 zaparrada; "udabarriñ euri saparrade iñ tte ure
 kanbiaten danen apur bet, uriola esaten geuntzen
EURI UGER, euri ugerrá: euri uger, euri lanbri,
 euri ziri.
EURI, eurí: euri; "ordun beti ote san euri dariola"
EURITZE, eurítze: euritza.
FRESKO, frésko: fresku; "fresko freskotan isten da
 goso, eta gero esteu ikitten sustentzirik"
FRESKURE, freskuré: gaueko ihintzaren ondo-rioz
 goizeko egotaroa; "ibiltaldi goixeko fresku-ren edo
 illundean yatzi tte ostein edo olan ataraten siren,
 kanpora egunen birriten"
GALLEGU AXE, gallegu axe: mendebaldeko haize.
GARAU, garau: euri garau; "freskure in tte osten
 bere bai itxitten dotzo garau bedarrari"
GARO, garo: euri garau
GOTA, goté: tanta; "ur gota bat yausi da"
IPERREKO AXE, iperreko axé: ipar haize.
ITXOSOKO AXE, itxosoko axé: itsasoko haize.
KASKARA, káskare: kaskaragarra
KASKARAGAR, káskaragarra: txingor.
KORRIENTE, korrijénte: korronte.
KUARTATENPORAK: kuarta denporak.
LANBRI, lanbrí: lanbri, lanpar.
LAÑO, laño: laino; "laño itzela yaok"
LEI BALTZ, lei baltzá: lehi beltz; "lei baltza
 umedadebako leye da, lei siku"
LEI SURI, lei surí: lehi zuri.
LEI, leyé: lehi ; "lei baltza umedadebako leye da, lei
 siku"
LUPETZA, lupetze: lupetza; "lupetze basa andi,
 sakona daun leku, basa sakona badau lupetze"
OSBERO, osbero: hozbero; "osberoaittik etorten
 direla esaten dere orrek"
OTZ, otzá: 1.hotz; "otzak iltte nau " 2.hots
PUSPULU, puspulu: puspulo; "puspulu andik
 ataraten dittus euri ingo deu asko"
SAPARRADA, saparradé: zaparrada.
SARGORI, sargorí: sargori.
SARRASOI, sarrasói: geldi geratzen den laino
 lodia; "geldi geldi lotxen dana sarrasoi da"
SIRI MIRI, siri miri: ziri-miri.
TRUBOI OTZ, truboi otzá: trumoi hots.
TRUBOI, trubói: trumoi; "neure lengusin Mungikok
 esateun se, truboi asma iñ ordureko oyan barrun sartu
 ber dala", "ori esakune iste san a, ba, artesik eta olau
 serak, ibilli esitte dala obeto truboi dabillen denporan,
 se beti itten deule, tiretu itten deule, artesik imana
 deke geyenak", "truboye dauneren erre itte kostunbre
 da ori erramu bedeinketute"
TRUMOI, trumói: trumoi.

TRUMONADA, **trumonadé**: trumonada, ekaitz; "trumonade oten sanen bere kandela pere bistuten siren"

TXIPRISTURA, **txipristuré**: zipriztin

TXOTOR, **txótorra**: txingor txiki, edur maluta txiki; "euri tte nastaten danen da txotorra"

UMEDADE, **umedadé**: hezetasun; "aspin bai, aspiñ egur betzuk bere imintten dotzes batzuk, egur betzuk a, aspiñ a, umedade koxu sedien "

URIOL, **uríola**: uriol, uholde; "udabariñ euri saparrade iñ tte ure kanbiate danen apur bet, uriola esaten geuntzen

URRIAXE, **urriaxé**: urrietako haize; urriko hego haize; "laster ixao dire urri axek "

URRIKO AXE, **urriko axé**: urriko hego haize.

URRITTEKO AXE, **urritteko axe**: urriko hego haize.

YUSTURI, **yústuri**: jutzuri, tximista; "yusturi ixen da "

6. ZERUA-ASTROAK.

EGUSKI, **egúski**: eguzki; "orrek eguskitten egon dires"

EGUSKI BEGIRE: eguzki begira, eguzki begi; "etze deku eguski begire"

EGUSKI BEGITTEN: eguzki begitan.

EGUSKI SURI: eguzki zuri; ederra baina lar berotzen ez duen eguzkia, udagoienekoa eta negukoa da; "eguski suri ederra yauk gaur"

EGUSKI TXANGOT, **eguzki txangota**: eguzki txangot; aterrunetan irteten duen eguzkia; "eguski txangota dau gaur eguski txangota da oin bai tte gero ostu itten danen"

GERISPE, **géríspe**: gerizpe.

GERIXE, **gerixé**: gerize, itzal; "lukie egarri ixen san, eta yon san poso batera yon sa ure edaten, eta poson ukusieun talo bat, eta ixen san iretargiñ a, gerixe ixen san poson, ukusteun talo, eta ure gusti edaeun talo yateko, ure gusti edan, ta aurreti sartu te atzeta urten edo, egon san luki, eta akaba ure gustik eta talorik ukusi es, pasa akon lukiri"

ILBERA: ilbera.

ILGORA: ilgora.

IRETARGI, **irétargi**: ilargi; "lengo aldiñ iretargies ondo ukuste san"

IRETARGI BARRI, **irétargi barri**: ilargi berri.

IRETARGI BERA, **irétargi bera**: ilbera.

IRETARGI BETE, **irétargi bete**: ilargi bete; "iretargi bete dau landarak imintteko"

IRETARGI GORA, **irétargi gora**: ilgora.

IXAR, **ixarrá**: izar.

IXER, **ixerrá**: izar.

SERU, **serú**: zeru.

SERU ARGÍ, **seru argí**: zeru argi.

SERU GORRI, **seru gorri**: zeru gorri, oskorri.

SERU ILLUN, **seru illuné**: zeru ilun.

7. DENBORA

Denbora erlazioak ikusiko ditugu ataltxo honetan; urtaroak, hileak, astegunak, denboraren banaketa, egunaren banaketa, denbora tarreak, egun bereziak eta ospakizunak eta denbora aditzondoak deritzen azpi-gaiek osatzen dute atala.

7.1. URTAROAK

NEGU, **negú**: negu; "gurdi bete egur ekar dere negureko", "afari a, ba udan beluau, negun goixetiau"

UDA, **udé**: uda; "gero kanpoti biberok etorri sireleas suntu in san gero emeko bentea asten bija bat edo bi udan ", "afari a, ba udan beluau, negun goixetiau "

UDABARRI, **udábarri**: udaberri; "angirak koisten siren udabariñ "

UDAGOYEN, **udágoyena**: udagoien; "gari, udagoyenen eraitten da, baya estaipa se illetan "

UDEGOYEN, **udégoyena**: udagoien; "oiñ yayoten da artxo, gero udegoyenen orrek enjeneralen ume eskatuten dere ta igual eskatu barik lotxen dire, orreri esaten deutze arkaste "

7.2. HILEAK

ABENDU, **abendú**: abendu.

AGOSTU, **agostú**: abuztu.

APRILL, **aprilé**: apiril

BAGILL, **bagillé**: bagil, ekain.

DISIENBRE, **disjénbre**: abendu; "onena iltteko ixeten da, nobienbren akabun disienbren asikere"

ENERO, **enéro**: urtarril.

FEBRERO, **febréro**: otsail, zezeil.

GABILL, **gabelle**: ekain.

GARAGARRILL, **garagarrille**: uztail.

IRAILL, **iraille**: irail.

JULIO, **júlio**: uztail; "udagoyenen eraitten da, baya estaipa se illetan, gabon aurretik eldu ba, junion akabu ingerun edo, julion iste san a, gari yote ta garik esteko, gero esteko bearrik"

JUNIO, **júnio**: ekain, bagil; "udagoyenen eraitten da, baya estaipa se illetan, gabon aurretik eldu ba, junion akabu ingerun edo, junion iste san a, gari yote ta garik esteko, gero esteko bearrik"

MARTI, **martí**: marti, martxo.

MAYETZ, **mayetzá**: maiatz; "mayetzan sortziñ asitte, esateun gure aitte defuntuk dala sasoi ona arto eraitteko"

NOBIENBRE, **nobjénbre**: azaro; "onena iltteko ixeten da, nobienbren akabun disienbren asikere"

OTUBRE, **otúbre**: urri; "setienbre da arto batzeko denpore setienbre, segun goixetitxu eraintte badau, belutxu eraintte badau, belutxuau eraintte badau belutxuau otubre bere igual"

SEMENDI, **semendi**: zemendi, azaro.

SESILL, **sesille**: zezeila.

SETIENBRE, **setjénbre**: irail; "setienbre pasaeskeronean laster agertuten dire"

URRI, **urrí**: urri

URRITTE, **úrritte**: urri

URTARRILL, urtárrille: urtarril.

7.3. ASTEGUNAK

ASTELEN, astélena: astelehen; "badakitt a, astelena selan dan"

BARIKU, baríku: ostiral, bariku; "garixuman itte san barau, barikun bijili"

BIERARTE: bihar arte.

DOMEKA, doméke: domeka, igande; "domekan etorriko nas"

EGUEN, egúena : eguen, ostegun.

EGUSTEN, egústena: eguasten, asteazken

ILLEN, illéna: astelehen.

MARTITZEN, martítzena: astearte

SAPATU, sapátu: zapatu, larunbata.

7.4. DENBORAREN BANAKETA

ASTE AKABU, aste akabú: astegoien; "orres ganera gu onekas laurekas ona aste akabun, fijo"

ASTE, asté: aste; "ori lau asten on da makal"

ASTEGOYEN, astegoyená: astegoien.

EGUN, eguné: egun ; "urreko egunen etor siren", "leku betzuten igual jente asko, eta gibela ta solomo, eta danak igual yaten dittues egun beten, baya egun betzuten aguantaten deu"

ILLE, illé: hil ; "gari, udagoyenen eraitten da, baya estaipa se illetan"

ILLEBETE, illebeté: hilabete; "señe yayo ta leleko salide amana señas, eleis artzaitte esate akon orreri, ori itte san illebetegarrenen edo, abadek itteusen erresu betzuk, eta ori ixete san"

URTE, urté: urte; "oiñ urte gustin daus ie babak", "se gero agertu san, begoñako bat, esken yoten sana, andik esken yoten sana, kuadruren batzuk itten an trokan, eta guardek a, ba, seoser esangoeutzen, eta ak konfesaun, konfesa ieun orrek esken yoten sanak, makal txarto, para sanean selan berak il deun, ordun libra san aurki ala estaipa arten librata on basiren baya urteren bi edo iru iesan kartzelan nire aittiten a, ba famelik anaje bik edo "

7.5. EGUNAREN BANAKETA

ARRASTEGI ERDI, arrastegi erdi: arrastegi erdi.

ARRASTEGI, arrástegi: arrastegi.

ATZALDE, átzalde: arratsalde; "bariku illunde atzalden etorten gares", "nik estekot prisarik atzalderarten bere"

BART: bart; "bart makiña bat buelta in deu

BESPERA, béspere: bezpera.

EGURDATE, egúrdate: eguarte; "gu egon gare egurdatean"

EGURDI BELUN: eguerdi berandu; eguerdi ostean.

EGURDI, egúrdi: eguerdi; "egurdiñ ordu batak ingerun edo beskaltan yon gintzesan eta etzeko usandre a esne egosten", "bai yan bai baya, bakarrik goxen ba, kafe kon letxe sopakas edo, eta gero beskarirarten ba eser beres, barau itteko ba or

bittarten eser beresta yan ber, egurdien normal, ta gero ba, afaritterarten ostabere eser bes, ta seoser yaten badosu ya barau galdu itten dosu"

GAU, gaué: gau; "gau gustiñ egon da sarate"

GAUERDI, gáuerdi: gauerdi.

GOIX, goixé: goiz ; "gois gustitten naranjen ure artxen deu", "bai yan bai baya, bakarrik goxen ba, kafe kon letxe sopakas edo, eta gero beskarirarten ba eser beres, barau itteko ba or bittarten eser beresta yan ber, egurdien normal, ta gero ba, afaritterarten ostabere eser bes, ta seoser yaten badosu ya barau galdu itten dosu"

GOIXALDE, goixálde: goizalde.

ILLUNDE, illúnde: iluntza, ilunabar; "goixen ill eta illunderarten"

ILLUNDI, illúndi: ilendi.

ILLUNTZE, illúntze: iluntza

7.6. DENBORA-TARTEAK

AFALONDO, afálondo: afalondo.

AFALOSTE, afáloste: afaloste.

ALDI, aldí: aldi; "gure aldiñ esta esetu"

ASTI, astí: asti.

BESKALOSTE, béskaloste: bazkaloste.

BIDER, bidér: bider ; "ainbet bider in dus sotok atxur sabalaas"

DENPORA, dénpore: denbora, aldi, sasoi; "nire txiker denporan a, fu! gitxi ikusten siren orrek gausak", "sera ixen san garde ixen san ta iltte topa eudean ba, or kurtze ta imintte egon san lekun eta asarre ixen siren antza, nire aittitte Arratzako aittitten famelies ordun a, guarden alderdie ta or, eta orrek altza esan anajek preso, iltte topa eudeneko, eta preso ainbet denpora iñ euden oingo les"

DESORDU, desórdu: desordu, destenore.

EPE, epé: epe

ILLUNUNE, illúnune: ilunune.

IXILLUNE, ixíllune: isilune.

LO OSTE, ló oste: lo egin osteko haserre.

MOMENTU, moméntu: une; "estaitt seoser usena badeke orrek, estaitt baya momentu onetan estat akordaten ba, olesko ser batzuk a, oten siren a, pasateko a"

NEGUTE, negute: negute; "Butoin bere lotu siren letxuga txiker batzuk negutek yan espadittu"

ORDU ERDI, órdu erdi: ordu erdi.

ORDU LAUREN, órdu laurena: ordu lauren, ordu laurden.

ORDU, órdu: ordu; "otalau ordugarrenen edo ataraten siren"

SARTZARO, sártzaro: zahartzaro.

SASOI, sásoi: sasoi; "patate sasoi onetan eraitten da",

SIKETE, sikéte: sikate; "batzuk ori esaten de, euri dakarrela, beste batzuk sikete dakarrela"

UNEKADA, unekadé: une, unekada, lipar; "garbien bedar gitxien daon, unekade edo isten da ba, asitterako eldu arten, ebai barik "

-ALDI

ARALDI, áraldi haraldi
BARREALDI, barrealdi: barrealdi.
BERALDI, béraldi: beheraldi
BEROALDI, beroaldi: beroaldi.
EGOSTALDI, egóstaldi: egostaldi.
EGOTALDI, egotálidi: egotaldi; "ta frantzian ieu-den egotaldi bet"
ESTUALDI, estúaldi: estualdi, larrialdi.
ETORTALDI, etórtaldi: etortaldi.
GORALDI, góraldi goraldi.
IBILTALDI, ibíltaldi: ibiltaldi; "ibíltaldi goixeko freskuren edo illundean yatzi tte ostean edo olan ataraten siren, kanpora egunen birriten"
IORTALDI, iortaldi: igurtaldi.
LARRIALDI, larrialdi: larrialdi.
LOTALDI, lotáldi: lotaldi.

7.7. EGUN BEREZIAK, OSPAKIZUNAK

ASENTZIO EGUN, asentzio egune: igokun-dearen egun; "asentzio egune egun andi ixete san, asentzio egune, oin kanbiata dau baya"

ASTE SANTU, aste sántu: aste santu; "aste santun, autzen egunen eta bariku guren egunen, itten da barau"

ASTEGUN BURUSURI, astegun burusuri: astegun buruzuri; "astegun burusuri majarik yantzitte"

ASTEGUN, asteguné: asteguna.

AUTZEN EGUN, autzen egune: hautsen egun; "aste santun, autzen egunen eta bariku guren egunen, itten da barau"

BARIKU GUREN, bariku gurena: ostiral guren, bariku guren; "aste santun, autzen egunen eta bariku guren egunen, itten da barau"

BASATOSTE: Txixi burduntxi, Kanpora Martxo.

DOMINI SANTU: domusantu, dome saintu.

DOMUSANTU, domusantú: domusantu

EGUEN GUREN: eguen guren

ERRAMU EGUN, erramu egune: erramu egun

ERREGEN, erregená: erregen egun.

ERRENTA EGUN, errenta egune: errenta egun, errenta ordaintzeko egun.

GABON EGUN, gabon eguné: gabon egun; "gabon egunetarako sugarrie espesiala ekarte san, aretxe, siketuko aretxe edo"

"Gabon gaboseta
 errosa kaltzeta
 Jesus yayo da ta
 yo daigun kisketa"

GABON SAR, gabon sarrá: gabon zahar

GABONAK, gabónak: gabonak ; "onik eta gabo-
natar ikusko du"

GARIXUMA, garixumé: garizuma; "barau itte-san baya, ba garixuman itte san barau", "yai be-tzuk a, garixumeas sertxen siren, mogiduten siren"

GORPUSTI, gorpustí: gorpuzti.

IRU ERREGEN EGUN, iru erregen egune: hiru erregen egun.

KANDELARIO EGUN, kandelario egune: kandelario egun; "ordun bereinketuten dires, kandelak, ordun te kandelario egunen"

KARATULA, karátule: karatula

KARNABAL, karnabalá: ihauteri; "karnabala-tan andra yantzi san"

KONBIDEDU, konbidedú: gonbidatu.

KONBIDEDU EGUN, konbidedu egune: gonbidatu egun.

KONBIDEDUTZE, konbidedútze: gonbidatutza

PASKO, pásko: bazko; "bereinketu itten da erramue paskotan"

SANTA AGEDA:

"Erreka artean saratza au da samean garratza kuartillotxu bet edaneskero alegra leitte biotza"	"Etze ontako andrea amar gonaren yaubea aik dustiak yantzieskero etze beteko andrea"

"Errotapean arrie arri ganean txorie arexek baño ederraok dire Maritxu sure begiek"	"Erreka ertzean bitxie ..... arexek baño ederraok dire Maritxu sure begiek"

"Etze ontako andra sabala
toki oneko alaba
bidean gatos ondo yakintte
limosnerea sarala"

SANJUANADA, sanjwanadé: Sanjuanada, "San Juan egunerako lexarra krutze iñ eta erramu imiñi, portalen eta solon"

"San Juan gabilletako
sapoak eta subeak erretako
Urrustiko arto yorrak itteko"

"San Juan gabilletako
sapoak eta subeak erretako
Errekaldeko arto yorrak itteko"

"San Juan gabilletako
artoak eta gariek gordetako
sugeak eta sapoak erretako"

SAPATU SANTU, sapatu sántu zapatu saindu

TALLE BODA, tallé bode: teilaboda, teilatua egin eta ostean egiten den jatekoa; "errama bat imintte san talletun, talle bode selan daon iste san sendalle, talle botate selan akaba dan, oseake barruti in barik ote san esta?, lau ormak eta armadisu te, talle bota ta, errama bat imiñi tte talle boda egote san, talle bode orreaittik esaten dako, talle bode, talleri bode, talle bota ta bode"

TXARRIBODA, txarríbode: txerriboda

TXITXI BURRUNTXI: "Gitxi esetu dot nik txitxi burruntxi ori a, txarri matantza osten, txorixo ta daosenen, karnabaletan bere bason, basoko beargiñek eta itteen ori, oseake, etzetan burnisko gausa bat ote san, baya itteen palu bet, eta an puntan imiñi tte in sue ta bason bearren dabilzanak eta, ta errete san urdei satie txorixoa ta, meriende itten gendun guk a, ba iños in du neska lagunek olan bardingok ta, yon txorixok

ta arrotzak eta artute yon, basora ta bason sue iñ tte, iños in du meriende, askotan es e, bi edo iru bider geyenes"

URTE BARRI, urte barrí: urte berri; "urte barri egunen yaye ingo du ", "ori irekatzi dotzu bai tte ondiño kanta itten du urte barritten ", "Ori urte barri batxen ibiltten giñelakon, etzerik etze, ori irekatzi dotzu bai tte ondiño kanta itten du urte barritten, ori ikisteko gause fasilte da se diru kobrateko dales"

"Urte barri txarri belarri dekonak estekonari nik estekot eta niri espabere mallutxu bateas agiñek ausi kiski kauski"	"Urte barri txarri belarri dekonak estekonari nik estekot eta niri espabere mallutxu bateas kiski kauski agiñek ausi"

YAI, yayé: jai; "yai betzuk a, garixumeas sertxen siren, mogiduten siren"

YAYEGUN, yáyegune: jaiegun.

7.8. DENBORA ADITZONDOAK.

AREÑEUN, árñeun: harenegun

ARIÑ: laster; "akabaten badu ariñ, lotu gintikes afaritten"

ARIÑEGUN, áriñegun: harenegun; "ariñegun etor san"

ARRESKERO, arreskéro: harrezkero.

ARTE, árte lehen; "Katiken estau a, panteoirik eta olan Katiken, eta beste leku betzuten bere orduko denporan esan egoten, baya oiñ itten dotze kargu apur bet, bakotxak beranari se, estaitt bost urte ala, bost urte ala iru ala bos tire aurki, pasaeskeron arteko enterrako lekuen, fameliko beste bat enterraten itxitten deude, urtek a, reglamentariok pasata badaus"

ARTEN, árten: artean, lehen; "arten a, iñok esutzen yamonik itten apenas baya il sanen a, jente sur egon a, ain dirutxuk a, koisteko"

ARTERAKO, árterako: lehenagoko; "arterako gixona etor da"

ASPALDI, aspaldí: aspaldi.

ASPALDIÑ, aspaldíñ: aspaldian.

ATON, áton: atoan, berehala.

ATXIÑE, atxiñé: atxina; "searrari esaten geun-tzen baso atxiñe", "añak eukitteesan etze askotan aberatzak atxiñe, aña seka, aña freska, isten siren"

ATZERA, átzera: atzera, berriz; "gerrak urteun urten eta frantzire pasa siren, ba akaba ingo dala igual ta atzera etorteko idean"

ATZO, atzó: 1 atzo; "ni atzo yonittiken basora"

AURTEN, aurtén: aurtén; "piper gitxi koxu du aurten"

BARRIÑ, barríñ: berriz, atzera; "irugarren egunen a, barríñ ikus neun"

BEINGON, beingón: behingoan; "uxela etor balitzes beingon", "gerrak urteunen frantzire pasa siren ta frantziñ ieuden egotaldi bet atzera etorte-ko pentzaminntues beingon ingo dala emeko sartu igual ta, baya yon in siren andik yon siren gero"

BEIÑ: behin; "beste asko esan yoten urten bein bere"

BEIÑONESKERON, beiñoneskéron: dagoeneko.

BEIÑOSKERO, beiñoskéro: dagoeneko.

BELU, belú: belu, berandu; "onek belu afaldu eun", afari a, ba udan beluau, negun goixetiau"

BENGON, bengón: behingoan.

BEÑOLA, béñola: behinola; "lengon esan gendune, sorgiñek eta, gausen kontuek, ba beñolako saldik intxunte egon a, olau gauen, eta solotara yon sedittesan, saldik solotara sartu sedittesan, aurreko kadera biek katekas amarrata ibiltte san"

BETI, betí: beti; "bason ixen nei gortan ixen beti deku bearra", "or berango alderdi edo or manejatzen da aurki a, bateri seoser itten besteri seoser itten ta beti moskortute"

BIER, biér: bihar; "esayosu ia badatos bier"

BIRRITTEKOS, birrittekós: birritekoz.

BIRRITTEN, birrittén: birritan.

EGUNO, egúno: egundo, eguno, sekula; "sure antzekorik eguno esta ikusi emeti"

EGUNON, egunón: egun on; "egunon deukola jaune!"

ENSEGIDA, ensegída: behingoan, berehala; "erosi tte ensegida galdu dot"

ETZI URREKO: etziluma, etzidamu.

ETZI, etzí: etzi

GAUR: gaur; "gaur goixen euri in deu"

GERO, geró: 1 gero; "urdei asala kendu, eta gero gordeta euki arriñ aspiñ, eta iru bariku segiduten iñ, eta desaparesidu garik" 2 esklamazio gisa ere erabiltzen da; "es iñ olaurik gero!"

GESUTEN, gésuten: behingoan, berehala.

GOIXERIK, goixerík: goizerik

GOIXETI, goixetí: goizetik; "gu atzo ixartu geinttikesan goixetiao", "afari a, ba udan beluau, negun goixetiau"

GOIXETIK, goixétik: goizetik; "altza eraiñ in doste goixetik"

GOXETI, goxetí: goizetik; "aittek etzera etorte gure deu goxeti"

GOXETIK, goxétik: goizetik.

IES, iés: iaz; "ies bere amen egon san bat"

LANTZEN BEIÑ, lantzen béiñ: lantzean behin, noizean behin.

LANTZEN, lantzén: lantzean, noizean behin; "es oiñ esta itten ori, lantzen etze baten ingo da"

LANTZENBEIÑEN, lantzenbeiñén: lantzean behin, noizean behin; "lantzenbeiñen okele a, ta, makallo ta orrek gausak apur bet geyau"

LANTZENBIÑEN, lantzenbiñén: lantzean behin, noizean behin.

LASTER, lastér: laster; "setienbre pasaeskero-nean laster agertuten dire"

LELENGO, lélengo: lehenengo.

LEN: lehen; "kañubera pere klase bi daus len esan doales"

LENGO ALDIÑ, léngo aldiñ: lehenengo aldian; "lengo aldiñ iretargies ondo ukuste san"

LENGON, léngon: lehenengoan.

LENGUNEN, léngunen: lehen egunean; "umek lengunen etor satikesan ona"

NOSEPIÑEN, nosépiñen: noizean behin.

OINTZU, ointzú: oraintsu; "ointzurarten egon da"
OIÑ: orain; "eskolara oiñ asi da egunokas",
 "amarratan afari yan ber bada, oin prepara ber da"
ONDIKARREN, óndikarren: oraindino, oraindik;
 "areri botateakon, ondikarren sustentzi ikiko deule
 pentzata"
ONDIÑO, óndiño: oraindino, oraindik; "ondiño
 agertuko da", "ondiño agertuko da"
ORAINZU, oraintzú: oraintsu; "nik oraintzu
 entzunte dekot lejian kontu, baya atxiñe iste san ba,
 erre apur bet erre badatzu, ba berotasunen euki apur
 bet geyaotan ta ba"
ORDUN, ordún: orduan; "ordun bere ostukarren a,
 afesiño dekonak a, itteun gastetarik", "lusero badeko
 kendu barik edo, ikeratu itte san bat, eta ordun
 abisateakon medikuri, ostantzen etzen intentate san"
OSTABERE, óstabere: berriro, ostabere; "eta badau
 gorpu barrie beste leku betera enterra ber deu, baya
 guk aitte ta ama leku beten dekus enterrata, eta oin
 jose ba, aiñ ondon, ain lekun ostabere enterra da,
 oseake iru daus leku beten"
SARRI, sarrí: sarri; "ori ba sarri entzun du"
SARRITTEN, sarrittén: sarritan; "ori sarriten
 etorten da"
SEKULE, sékule: sekula.

8. ELIKADURA

Elikadurari dagokion atal hau osatzeko
 ondoko azpi-gaiak aukeratu ditugu: jatorduak,
 jatekoak, edariak eta ogia.

8.1. JATORDUAK

AFARI MERIENDA, afari meriende: afari
 merienda.
AFARI MERINDA, afari merínde: afari merienda.
AFARI, afarí: afari; "esteude ekarko es a, es
 beskaririk eta es afaririk", "amak in deu beskarie ta
afari be bai"
AMAKATAKO, amakatakó: hamaiketako.
ARMOSU, armosú: gosari; "ba, armosue bederatzik
 ingeru, iste san", "iru, meriende a isten da batzuk,
 giao aumenta dana meriende kontau da, armosu,
 beskari tte afari"
ARMUSU, armusú: gosari.
BARAU, baráu : barau; "barau ittesan baya, ba
 garixuman itte san barau", "bai yan bai baya, bakarrik
 goxen ba, kafe kon letxe sopakas edo, eta gero
 beskarirarten ba eser beres, barau itteko ba or
 bittarten eser beresta yan ber, egurdien nor-mal, ta
 gero ba, afaritterarten ostabere eser bes, ta seoser
 yaten badosu ya barau galdu itten dosu"
BESKARI, béskari: bazkari; "esteude ekarko es a, es
beskaririk eta es afaririk"
BIJILI, bijilí: bijilia; "garixuman itte san barau,
 barikun bijili", "bulek a, erosi ber ixeten siren,
 limosna bat itteko, elixako limosne itteko bule emote
 san limosnen ordes, baya ya nonbrata ikitteuden
 presio, eta gero orrek artueskeron ba bijili pere
 eskastu itten siren, bulak artueskeron"

MERIENDA, merjénde: merienda; "meriende itten
 gendun guk a, ba iños in du neska lagunek olan
 bardingok ta, yon txorixok ta arrotzak eta artute yon,
 basora ta bason sue iñ tte, iños in du meriende,
 askotan es e, bi edo iru bider geyenes", "iru, meriende
 a isten da batzuk, giao aumenta dana meriende kontau
 da, armosu, beskari tte afari"
MERINDA, merínde: merienda; "margaltzako basoa
 sikeran a, ba merinda bateas bakotxari merinda bat
 emon ta katikeko a ba, eta merinda bateaittik edo
 artuko deule markesak ori tte, bat esala yon gaixotute
 merindara eta a dala, es se eskiña baten ganera
 beresteko, sartute deko, an a kimerako alderdin bere
 troso"
YATORDU, yatórdu: jatordu

8.2. JATEKOAK

AMASA, amása: 1 ore a egin; "amasa ureas, ureas ta
 gatza bota ureri tte amasaten da" 2 amáse ore.
ANTXOA, antxóa: antxoba.
ARRANTZIO, arrántzio: urdin, arrantzio; "axek
 koisten badeu ya kolore galdu itten deu, arrantzio
 kolore artxen deu, txorixok"
ARROS, arrosá: arroz.
ASUKERE, asúkere: azukere; "ordun amoma
 defuntek a, olan astuleas oten giñenen, kutxarillaren
 bat asukere"
ATUN, atuné: atun.
BASI, basí: jakiak prestatzen direnean ematen duten
 zukua, gero ogiz jaten dena.
BERAKAS SOPA, berákas sope: berakatz zopa.
BESEGU, besegú: besigu
BIÑAGRE, biñágre: ozpin.
BISKARKI, biskarki: bizkarki; "pika eta biskarki
 gixedu itten da, goso isten da"
BITZ, bitzé: 1 kipurri; "oin geyenak bitzik estere
 gure eta gordeten da" 2 bits
BIXIGU, bixígu: besigu
DRUNGULU, drúngulu: ahi, drungulu
FALDA, faldé: okela zati bat, falda; "apar-tateusen,
 sayetzak, solomoak, pernillek, eta gero faldak eta
 orrek txorixotarako batzuk, beste ba-tzuk a, urdeiri
 itxitteuzesan faldak etzen yateko, prijidute"
GASTAI UR, gastai ure: gaztai ur ; "gastai ure, ori
 bere aprobetxa in ber iste san"
GASTAI, gastái, gastaye: gaztai, gazta; "Gastai itten
 aren bai, esne sobre edo, baya besterik es, learra,
 learra botateakon esneri, eta lotxe san a, sertute,
 galdute les esne, ure kentxe akon gero, esne galdu
 moduen lotxen da, eta ure botaten deu a, learra
 botakeran, learra bota ber dako epel epeltxu daola
 esne, es beroegi ta es otzegi, ya tamañu koxu ber
 dako, eta ure botaten deu, eta ure kendu, eta senbet
 eta ure geyau kendute badau ba goxoau isten da, gero
 etxaten da katxarro, aproposko katxarro batzuk oten
 siren sulodunek, ara botatesan ta ya ure galtxen ure
 galtxen yote san an"
GATZ, gatzá: gatz; "amasa ureas, ureas ta gatza bota
 ureri tte amasaten da", "eta buru, eta asurrek eta orrek
 ba, gero gatzuretan imintten siren, eta orrek

kontzerbaten siren gero denpora andiñ, gatzuretati atara, otalau ordugarrenen edo ataraten siren eta beste gatz apur beteas imintteen eta orrek arik eta akaba arten"

GATZUR, gátzure: gatzur; "eta buru, eta asurrek eta orrek ba, gero gatzuretari imintten siren"

GINDILLA, gindílle: piparmin.

GIRRISGLI, gírrisgi: kirri-kirri

GIXEDU, gixedú: 1. sukalki, gisatu; "eta aumeas-ko gixedue iste san yayetako" 2 gisatu; "gixedu itten siren aik ta gero giarra satitxu betzuk edo"

GIXEN, gixená: gizen.

INTXUR SALTZA, íntxur saltze: intxaur saltsa.

KALLO, kálo: tripaki; "ganadun kallo les da txarriñ estomagu"

KOIBE, koipé: koipe; "kuntzurrunek ikitten dittus orrek koipek", "afarie, ba leku betzuten porru salde ta patata saltza berden ta olan bere usaten siren, guren geuren etzen esta iños olau, etzen, ba, urdei prijidu, urdei satitxu bana edo prijidu, eta ak emon deun a, koipetan, ba kinpula bat pikata, gustaten daken lekun, kinpule pikata prijidu eta areas urdeyes nastea a kinpule yate san"

KOPO, kopo: kopu.

KOPU, kopu: kopu.

KUAJADA, kwajadé: gatzatu.

LAPIKOKO, lapíkoko: lapikoko; "lapikoko indabe, lekurik geyenatan"

LEAR, learra: legar; "learra botateakon esneri"

LEBATZ, lebatzá: lebatz.

LEGAR, legarra: legar.

MAKALLO, mákallo: makailo; "atxiñe ba, sartaneko esaten dako urdei, prijidute, makallo erreta, isten san atxiñeko, gero esne taloas, leku betzuten beste batzuten esne bakarrik, bakotxak selan a, al deun"

MANTEKILLA, mantekílle: gurin.

MOROKILL, morokillé: morokil.

NARDAKA, nardaké: nardaka.

OKELA, okelé: okela, haragi; "okelea, ordun ukusi be esan itten"

OLLOSALDA, ollósalde: oilosalda

ONDAKIÑ, ondákiñe: ondakin.

ORIO, orió: orio; "seboa aonenbeste sebori, ba drogerittik ekarte san, estaitt ser ekarte san, sosa edo estaitt ser, aonenbeste sosa, eta aonenbeste orio, eta, koxute egote san kantidade"

ORTUARI, ortúari: ortuari.

OTZUERRE, otzuerre: otzuerre.

PISTOLA SOPA, pistóla sope: pistola deritxon ogiaz egiten den zopa.

PISTOLA, pistóle: ogi moeta bat mehea eta luzanga.

PORRUSALDA, porrusaldé: porrusalda; "leku betzuten porrusalde ta patata saltza berden ta olan bere usaten siren"

SALDA, saldé: salda.

SALTZA BERDE, saltza berdé: saltsa berde; "afarie, ba leku betzuten porru salde ta patata saltza berden ta olan bere usaten siren, guren geuren etzen esta iños olau, etzen, ba, urdei prijidu, urdei satitxu bana edo prijidu, eta ak emon deun a, koipetan, ba

kinpula bat pikata, gustaten daken lekun, kinpule pikata prijidu eta areas urdeyes nastea a kinpule yate san"

SALTZA, saltzé: saltsa.

SALTZAGARRI, saltzagarrí: saltsagarri; "saltzagarrik geittuten dake buskentzak itteko"

SANKARROI, sankarrói: zankarroí

SARDIÑA SAR, sardiña sarrá: sardina zahar; "sardiña sarra taloas, makallo erreta, gasi makallo erreta bere baya yan taloas"

SARDIÑA, sardiñe: sardina.

SARTANEKO, sartanekó: zartagineko; "atxiñe ba, sartaneko esaten dako urdei, prijidute, makallo erreta, isten san atxiñeko, gero esne taloas, leku betzuten beste batzuten esne bakarrik, bakotxak selan a, al deun"

SAYESKI, sayéski: saiheski.

SESIÑE, sesiñe: zezina; "oiñ sesiñe gosoau lotxen da ordun baño"

SOBRA, sobre: hondakin; "eta etzen itten siren esne sobrakas ta"

SOPA, sopé: zopa; "bai yan bai baya, bakarrik goxen ba, kafe kon letxe sopakas edo, eta gero beskarirarten ba eser beres, barau itteko ba or bittarten eser beresta yan ber, egurdien normal, ta gero ba, afaritterarten ostabere eser bes, ta seoser yaten badosu ya barau galdu itten dosu"

TALO, tálo: talo; "ogin sera itten deu talok", "arrotza ya, ba, gordiñik, iñ sulotxu bet, ta aputxu bet edan, ta gero talo satitxun ta andik sulotik, eta talo yan areas akaba arten, ori bai, orren memori badekot, aittentzako arrotze ta guretzako esne, indaban osterako"

TOSTADA, tostadé: tostada.

TRONBILL, tronbillé: tronbil, tronpil.

TXANPIÑOI, txanpiñói: txanpiñoi.

TXARRI PATAK: txerri hankak.

TXARRIKI, txarriki: txerriki; "txarriki daun arten txarrikies ostantzen a, ba, indabak bakarrik"

TXINGOR, txingorrá: urdai frijidu; "txingorra, urdei prijiduri bere esate akon atxiñe"

TXINTXORTA, txintxórte: txintxor.

TXITXARRO, txitxárro: txitxarro.

URDIÑ, urdiñe: urdin

YATEKO, yáteko: jateko, janari; "ekar euden yateko asko "

8.3. EDARIAK

ARDAU, ardáu: ardo; "ardau garrastute dau", "ardau gitxi, ardau a, nire ama defuntek bakixu ser esaen?, uda baten a, bederatzi perra, litro bat ardau, bear asko a, badekelata, bear asko ikien"

EDARI, édari: edari; "ortariko esta asko ber, lepon e, igurdi kalentureas esta, kalenture, edari tte olan edate beneno barres, eta orreas fregasiño emon, alkolaas igusi, ogetalau ordu barru pasa"

INFUSIÑO, infusiñó: infusio.

MOSTO, mósto: mosto.

PITTIPÍÑ, pittipiñe: pitipin.

SAGARDAU, ságardau: sagardo; "gure aitek itteun sagardau eta txakoliñe bere bai"

SAGARDO, ságarDO: sagardo

TXAKOLIÑ, txakoliñé: txakolin; "gure aitek itteun sagardau eta txakoliñe bere bai"

UR, uré: 1. ur; "botilla bat ure emoyostesu " 2 zuku; "goix gustitten naranjen ure artxen deu "

8.4. OGIA

ASAL, asalá: ogi azal.

ARTO: txingerretan egiten den ogia, arto irinez egiten da.3 arto ogi

KUSKUR, kuskurré:1 ogi kozkor. 2 ezkur

LABADURA, lebadúre: legame

LEBADURA, lebadúre: legame.

MAMI, mamí: mami; "eser bere kenduko es palitzikio artori arik eta eldu artean, obeto askos mami giau itten deu onek, aik ber dittuselako dekosta"

MAMURRE, mamurré: mamur.

MAMURRERI, mamurrerí: mamurreri, ogi mamur txikar.

OGI ASAL, ogí asala: ogi azal.

OGI KUSKUR, ogi kuskurré: ogi kuzkur, ogi kozkor

OGI MAMI, ogi mamí: ogi mami.

OGI MAMUR, ogi mamurré: ogi mamur, ogi apur.

OGI SOI, ogi soyé: ogi zati gogorra; "lebadura lar badeko ogi soye"

OGI, ogí: ogi; "lagunek ekarri doste ogi", "ogi espadakardea, estu afaririk yango"

OPILL, opillé: opil.

TREMES, tremesa: tremes.

9. JANTZIAK

Jazkerari buruzko gaia erropak, oinetakoak, apaingarriak eta joskigintza azpi-gaiek osatzen dute.

9.1. ERROPAK

AIYIBITTE, aiyibitte: lokarri biribil; "kordel biribil bet, atxiñe usate san eta korse, korsek a ba, andra pere atxiñe ibilteesan korse pere a, aiyibittek ikitteesan a, punte sapata amarre les sartute puntak"

ALKONDARA, alkóndare: alkondara; "dendara yonas alkondara bat erosteko idean"

AMENTAL, améntala: amantal

ARREO, arréo: arreo.

ASPIKO GONA, aspiko góne: azpiko gona.

ATORRA, atorre: atorra; "yon siren andra bi kaletik, eta lobito baten ondolik pasa siren, eta lobitok euken kostunbre esateko ganorabako atorra bako, ta andrek bate(k) besteri esaeutzen se, selan daki orrek txori orrek nik atorrarik estekotala, esaeutzen besteri"

AURREKERA, aurrekére: jantzien aurreko aldea, aurrekera.

BOLTZA, boltzé:1 poltsiko; "boltzan dekot a, giltze" 2 boltsa

BRUSE, brusé: brusa.

BURUKO PAÑELU, buruko pañélu: buruko zapi.

ERA, ére: era

ERROPA, erropé: erropa ; "majari saus yai eguneko erropas"

ERROPAJE, erropáje: jantzi

ESPILL, espille: lohidura

FRAKA MENDEL, fraka mendelá: praka barren.

FRAKA, fraké: fraka, praka.

GARRIKO, garrikó:1.gerriko.2.ustarku

GONA, góne: gona

GORDOSOL, gordosolá: aterki; "eroixu gordo-sola euri trase dau ta"

IDUNEKO PAÑELU, iduneko pañélu: iduneko zapi.

IMINKERA, imínkere: ipinera.

IRUNTZIKERA, iruntzíkere: iruntzi

IRUNTZITTEA, iruntzíttera: iruntzitara; "iruntzittera yantzi dosu"

JERSE, jersé: jertse.

JUBOI, jubói: juboi.

JUGOI, jugói: juboi

KALTZERDI, káltzerdi: galtza; "samako miñe oten danean, gatza berotu sartenen, imiñi kaltzerdi beten barrun, edo kaltzetin beten barrun, ta a imintte san"

KALTZETIÑ, kaltzetiñé: galtzerdi; "samako miñe oten danean, gatza berotu sartenen, imiñi kaltzerdi beten barrun, edo kaltzetin beten barrun, ta a imintte san"

KALTZONTZILLO, kaltzontzíllo: galtzontzilo.

KAMISETA, kamiséte: kamiseta.

KOLKO, kolkó: kolko.

KULERO, kuléro: kulero, pantalo.

LEPOKO PAÑELU, lepoko pañélu: lepoko zapi; "lepoko pañelu edo iduneko ba tires orrek"

LUTU, lútu: luto.

MAGAL, magalá: magal.

MANTXA, mantxé: lohidura.

MARIÑERA, mariñére: marinera, andrazkoen alkondara.

MOKO PAÑELU, móko pañelu: muki zapi.

OYAL, oyalá: oihal.

PAÑELU, pañélu: zapi.

PARTIKERA, partikere: partikera.

PAXA, paxe: paxa; umeen oihalak lotzeko erabiltzen dena.

SINTTURI, sintturí: uhela, garriko.

SINTTUROI, sintturói: uhela, garriko.

SOÑEKO, soñekó: soineko.

SORRO, sorró: zorro; "baya guk dosena erdi anega, eta gero bota sorro bat, eta kaderakas ingetu, bota beste bat eta ingetu"

TXAKETA, txakéte: jaka; "txaketa bat erosi dot amak ekar deunan antzeko"

TXAMARRA, txamárre: jaka, txamarra

TXAPEL, txapelá: txapel

TXAPIÑ, txapiñé: txapin, galtzerdi lodiak eta txikiak ere bai.

YAKE, yaké: jaka.

YANTZI

YANTZI BARREN, **yantzi barrena**: jantzi barren

YASKERA, **yaskére**: jazkera

YASKI, **yáski**: jazkera, jantzi.

9.2. OINETAKOAK

ABARKA KORDEL, **abarka kordela**: abarka kordel, abarkak lotzeko erabiltzen diren lokarriak; "abarka kordela abarkak amarrateko deken kordela da"

ABARKA, **abarké**: abarka; "gure aittittek makiña bat abarka in deu, narrues", "abarka sarrakas etorri tte itxi abarka sarrak sasiarten gordeta an, ta an kanbia sapatak"

ABARKETA KORDEL, **abarketa kordela**: abarketa kordel, abarketak lotzeko erabiltzen diren lokarriak; "abarketa kordela abarketena da"

ABARKETA, **abarkéte**: abarketa; "abarketa kordela abarketena da"

ABARKUNTZE, **abarkuntze**: abarkuntze, abar-kak egiteko erabiltzen den eztena edo iltzea.

BORTZEGI, **bortzegi**: bortzegi.

KIBILL, **kibille**: bigizta.

KORDEL, **kordelá**: kordel; "arrarik arrara edo olan dekosa, kordeltxu betzuk"

KORDOI, **kordói**: kordoi; "metxeru, olan, oin bere lantzen bat adornureko edo ikusten diren olauk, kordoi luse batek a, metxeru, txispe ataraten dakona"

LUSTRE, **lústre**: oinetakoei ematen zaien koipe edo betuna.

OÑETAKO, **oñetako**: oinetako.

PUNTERA, **puntére**: zapata punta, mutur.

SAPATA AMARRE, **sapata amárre**: zapata lokarri; "kordel biribil bet, atxiñe usate san eta korse, korsek a ba, andra pere atxiñe ibiltteesan korse pere a, aiyibittek ikittteesan a, punte sapata amarre les sartute puntak"

SAPATA KORDEL, **sapata kordelá**: zapata lokarri.

SAPATA, **sapaté**: zapata ; "suri loittu ingo leskixus sapatak", "abarka sarrakas etorri tte itxi abarka sarrak sasiarten gordeta an, ta an kanbia sapatak"

SINTTA, **síntte** abarketako zinta

SORU, **sorú**: zoru.

TAKOI, **takói**: takoi

TAKOIBAKO SAPATA, **takóibako sapate**: takoibako zapata.

TAKOIDUN SAPATA, **takóidun sapate**: takoidun zapata

TXANKLO, **txánklo**: gomazko txokolo.

TXOKOLO, **txókolo**: txokolo; "baya ostantzen txokolo gitxi usa da emen"

9.3. APAINGARRIAK

ARRAKADA, **arrakadé**: arrakada, belarritako.

DINDIRRI, **dindirri**: dindirri, zintzilikario.

ELASTUN, **elástune**: eraztun.

ERLEJU, **erlejú**: erloju; "imiñi erleju, se espabere igual loak artuko gittus"

PETAKA, **petáke**: petaka.

URRE, **urré**: urre, karta jokoan batez ere.

URREGORRI, **urregorri**: urre, urregorri.

URRESURI, **urresurí**: urrezuri, zilar.

9.4. JOSKIGINTZA

ADABU, **adabú**: adabu, ipinki.

ADAGU, **adagú**: adabu, ipinki.

ALBANDORROTZ, **albendorrotzá**: albando-rratz; "bela firu, firu baño lodiau baya ostantzen fin fiñe isten da, albendorrotza usate san orreas firues, firu firu esan ixeten ori firu baño lodiau"

ARTESI, **ártesi**: 1 artazi; "ori esakune iste san a, ba, artesik eta olau serak, ibilli esitte dala obeto truboi dabilen denporan, se beti itten deule, tiretu itten deule, artesik imana deke geyenak" 2 mari urkulu, mari sorgin.

BARREN: jantzien barren.

BOTOI, **botói**: botoi.

BURUKO ORROTZ, **buruko órrotza**: buruko-rratz.

FIRU, **firú**: firu, hari; "imiñi firu olan, kañabera baten puntan eta, areas koisten siren", "bela firu, firu baño lodiau baya ostantzen fin fiñe isten da, albendorrotza usate san orreas firues, firu firu esan ixeten ori firu baño lodiau"

GORU, **gorú**: goru

ILBAINDUTEKO FIRU, **ilbainduteko firú**: ilbainduteko firu, hari.

ILBAIÑ, **ilbaiñé**: ilbain.

IXUR, **ixurré**: izur.

KOLLU, **kóllu**: erropen idun.

KOLTXOI ORROTZ, **koltxoi orrotza**: koltxoi orratz.

LANA, **láne**: artile

ORROTZ, **órrotza**: 1. orratz; "yosteko orrotzaas pintxa nas"

SERRAPOLLERA, **serrapollére**: erropetan erabiltzen diren kortxetak.

TELA, **telé**: tela, ehun

TITERE, **titére**: titare.

TRABA ORROTZ, **traba orrotza**: traba orratz, kate orratz.

TROÑU, **troñú**: korapilo.

YOSKURA, **yoskuré**: joskura

YOSTORROTZ, **yostórrotza**: jostorratz

YOSTURA, **yosturé**: joskura; "koltxillak guk lumeas intte iki gendusen se patok egon sireles guren, lume eukitten gendun asko ta ostantzen a, sapeas bere ittesan, leku betzuten, guk lumeas ikitten gendun intte, ta itten dires oyan kuadrkok eta gero lume sujetateko itten dakes yosturak, oingon klasera baya oin gausa fiñau deke barrun sartute orrek, lumeaskok oten siren guren, ta sapeas bere leku betzuten ikittesan intte, sapearri a, barruko bigunentxu edo aparta eta areas intte koltxille edo iru lau a, tela alkarreri yositte bere bai "

10. UMEAK

Edozein gizartetan umeen mundua berez sano garrantzitsua izaten da, Gatican ere hala izan da orain arte eta, den arren, aurrerantzean izango delakoan, hemen tradizioak guganainotuko material batzuk opesten ditugu. Materialok ondoko azpi-gaitan sailkatuta ematen ditugu: Umeakaz erabiltzen den hiztegia, olgetak, gorputz egokerak eta kontakizunak eta errezitatuak,

10.1. UMEEKAZ ERABILTZEN DEN HIZTEGIA

ALALA: ondotxu, nahikoa ondo; "alala in du"; "alala on da"

ANDI-ANDI, ándi-ándi umeei esaten zaie paseoan joateko; "gosan andi-andi"

AP: hotza adierazteko interjekzioa.

APA, ápa: apa, joateko esaten zaie umeei; .

APAPA IÑ : eskapatu, joan; "apapa ingosku amak"

APAPA, apápa: ihes egin; .

APATXE IÑ : jazarri.

APATXE, ápatxe: eseri; .

ATATAN, atátán, umeei ibiltzeko eta paseoan joateko esaten zaie

ATZITXU, átzitxu saskela,

AUPA IÑ, áupa iñ: altxatu; .

AUPA, áupa: umeei altxatzeko esaten zaie; .

AUPALE, áupale: altxatu; .

DILIN-DALAN: dilin-dalan, kanpaiaren hotsa; .

EPERDIKO TANTU, eperdiko tantu: umeei mehatxu gisa "eperdiko tantun" emango zaiela esaten zaie; ipurdi mazaíl edo dugu.

ET: ez. zerozer egin ez dezaten edo arriskuaz jaube erazteko esaten zaie.

ETETET: ez. zerozer egin ez dezaten edo arriskuaz jaube erazteko esaten zaie.

FIRI FIRI: firi-firi.

FU: sua

KAKELA : lohi, kaka; "es ikutu orreri kakela da ta"

KILIKILI, kílíkili: giligili

KILIKILIK IÑ, kílíkílik iñ: giligili egin

KILI-KOLO : kili-kolo, loka; "kontus oneas kili-kolo dau ta"

KOKO : txokolatea eta edozein gozoki.

KOKOLO : kokolo, inuzente

KOKOLOBATXI, kókolobatxi: kokolo; .

KUKU BARRE, kúku barre: kuku barre; .

KUKU IÑ: ohostuz gero ezkutunetik begiratzea.

KUKU, kúku: umeei esaten zaie norbera ikusten dutenean; .

LASTAN, lastaná: lastzan

LOBITO, lobíto: otsoko; "yon siren andra bi kaletik, eta lobito baten ondotik pasa siren, eta lobitok euken kostunbre esateko ganorabako atorra bako, ta andrek bate(k) besteri esaeutzen se, selan daki orrek txori orrek nik atorrarik estekotala, esaeutzen besteri"

LOLO IÑ : lo egin

LOLO, lólo: lo

MAMA, mamá: ura

MAU: jateko esaten zaie umeei

MOSTRATXE, mostrátxe: muztur.

MOSU MERKE, mosu merke: mosu merke.

NENE : esne

PA : mosu

PA BOTA : mosua bota

PA EMON : mosua eman

PA: pa, mosu

PAPA, papá: ogi

PAPATA, papáta: zapata

PAPAU, pápau: umeak bildurtzeko "papau" etorriko dela esaten zaie

PARRA PARRA: parra-parra, barra-barra.

PATA-PATA : oinez ibiltzen dela adierazteko.

PATXALASA, patxalása: neskei amoltsuki esaten zaie

PIL PIL: pil-pil.

PIPI, pípi: txoria

PISPOTA, pispóta: neskatoei amoltsuki esaten zaie;"neskatille pispota, ule andi suk kopetan, sure soñeko yantzi orrek, iru dosena kortxeta"

PITI PATA: piti-pata; oinez ibili. Umeen berba da.

PITTILIN, pittiliñé: zakil, pitilin.

PITXI, pítxi: jostailu, olgatzeko gauzak

PITXIN, pítxín: umeei amoltsuki esaten zaie

PLATUSA, platúsa: neskei amoltsuki esaten zaie

PLAUSTA, pláusta: jausi

PLISTI PLASTA: plisti-plasta; golpea ematearen onomatopeia, baita ur azalean golpeak ematen direnean ere.

POTXON, potxón: umeei esaten zaie amoltsuki

PUN: jausi; .

PUNBA IÑ : jausi

PUNBA, púnba: jausi; .

PUNBALE, púnbale: jausi

PUPU IÑ : min egin, min hartu.

PUPU, púpu: min

SAPA SAPA, sapa sapá: arin joaten esaten da.

SARA SARA, sara sará: parra-parra

SARKOTXA, sarkótxa: zaharkotxa

SARKOTXO, sarkótxo: zaharkotxo.

SASKILI BASKILI, sáskili báskili: lohitu, zikindu; . "saskili-baskili sabiltzes yaten"

TAKA-TAKA, táka-táka: taka-taka

TALAN TALAN, talán talán: talan-talan, kanpaiaren doinua eta kanpaia bera; .

TALE IÑ : jo; "iosu tale totori"

TALE TALE: jo

TANTU, tántu: ipurdi mazaila; ; "eperdiko tantun emon"

TAS-TAS: jotearen onomatopeia; .

TATA MARIA, táta maria: umeen burua zerozerekin estaltzean esaten zaie.

TATANTXU IÑ, tatántxu iñ: lastandu; .

TATO IÑ : 1. salto egin. 2. erropak jazkeran besoak edo hankak sartzeko ere esaten zaio.

TATO, táto: umeari esaten zaio saltu egiteko.

TILIN TALAN: kanpaiaren hotsa; .

TIPI TAPA, tipi tapá: tipi tapa

TOTO, tóto: txakurra; .
TXAKA TXAKA, txáka txáka: astiro ibiltzeko umeei esaten zaie; .
TXALO, txálo: txalo.
TXANKA MEA : berna argalak dauzkana
TXANKIRRIÑ neskatoei esaten zaie amultsuki; .
TXANTXAN, txántxan: dantzan egiteko umeei esaten zaie
TXAPISKOLA, txapískola: neskatoei esaten zaie amultsuki
TXATXA, txatxá: sagarra edo madari; .
TXATXUR, txatxurré: txatxur, hagin, hortz
TXERA, txére: txera.
TXETXE, txétxe: txetxe, ume
TXI: erre; .
TXIBISKERI: gauza txikarrak, ez gauzak
TXILIBRISTO, txilibrísto: mutikoei esaten zaie amultsuki
TXINTXIRRI : sonajero
TXINTXIRRIÑ, txintxirriñe: txintxirrin.
TXIÑ, txiñe : dirua
TXIPLI TXAPLA, txípli txápila: txipli-txapla.
TXIRINBUelta, txirinbwélte: txilipurdika
TXIRRIÑ, txirriñe: txirrin, tripako zila
TXIT: erre
TXITAN IÑ : zutundu edo oinez hasten denean mugitzeko esaten zaio.
TXITAN TXITAN, txítan txítán: dantzan egin
TXITXI, txítxi: okela
TXONBO, txónbo: txonbo, dzangada uretara.
TXOR TXOR: berba atertu barik egitearen onomatopeia.
TXURKU-TXURKU, txúrku-txúrku: zurrut edan
TXUT: beroa adierazteko interjekzioa.
YAURTAKADA, yaurtakadé: jaurtikada; bere-ziki umeei, haserre dagozela, ematen dituzten bultzakadei buruz esaten da.

10.2. OLGETAK

ARRETXIKO, arretxíko: arretxiko; "arretxiko koxu kaderakas emen ta lepoti agarrata arretxiko"
ARRI ARRIKE: harri harrika; umeen jokoa da.
BILBO IKUSI: Umeak burutik hartuta eta altxatuta Bilbo ikusteko esaten zaie.
DROGA, dróge: bihurrikaria.
ETZE ETZEKA: umeen jokoa, etxetxuekin egiten dena.
ITZU-ITZUKE: Itsu-itsuka.
KASTOR: Intxaurrekak egiten den jokoa; "*Intxurrek imiñi olan a, illedan olan, erdin bat kastor, a yoten, a yoeskeron danak berantzat, illedan imiñi intxurrek esta? ta kastorra emen erdiñ, olan a, yoten, a yoten badeu txikerra danak beranak, eta ostantzen yoten direnak bere bai.*"
KOYU KOYUKE, koyu koyúke: harrapaka; umeen jokoa.
KUIKE: kuika; umeen jokoa.
LO EGIN: "*Bueno ogeigarrena tokaten dakona lo esaten gendun:bat, bi iru, lau sagusarrak yango nau, sagusarran alkate, Maria, Maria peluke*" ta ori

tokaten dakonak lo itten deu gero, nik estaitt ya ondo esaten badoas bere"

MARROKA: marroka, "*Marroka itten da, ostu eta imiñi markea eta a ostuko ara yoten da irebasten, bien bittarten koiten espadeu, bestek koyu in ber deu, topa ta koyu, ta topa ta koyu itten espadeu, bestek eskapa itten deu eta arbolara ukutu itten"*

MUÑEKA, muñéke: andrakila.

OSTU-OSTUKE: Kuike eta baita elkar harrapatzeko jokoa ere; "*Olan ostute paraten sanen a topetan esta? eta paraje paraten sanean erretan erretan esate san, eta asao paraten sanen otzittuten, otzittuten"*

SALTU-SALTUKE: asto-astoka.

SASIESKOLA, sasieskóle: sasieskola.

SOKA YANTZA, soka yántze: soka dantza, sokan egin; umeen jokoa da.

TIRAGOMA, tiragóme: tiragoma.

TRONPA, trónpe: txiba, tronpa.

TRONPAKA: Tronpaka; "*Tronpaka bere bai, tronpe bota olan, eta tronpakas imiñi emen a, dirue, eta ataraten dana berantzako"*

TXAPATAN: "*Txapatan a, txakur andik imiñi illedan ta bere bai, olan imiñi"*

TXINBO, txínbo: xibo

TXIRIKILLO: Txirikila

TXIRRINTXARAN: Burdiaren partikoaren puntan bat jarrita besteek burdiari eraginda gora eta behera erabiltzen dute.

10.3. GORPUTZ EGOKERAK

BELAUNEKO: belauniko; "estotzet emongo a, belauneko eskatuten badost bere"

BELUNIKO, belunikó: belauniko; "estotzet emo-ten beluniko etorritte bere"

LAU TXAKUR, lau txákur: lau txakur, katuka, katanaraz.

KUKULUMIXO: kokoriko.

ARATENIK: aratinik.

AOSPES: ahozpez

AUSPES: ahozpez

ISTRUKULUKE: Asto gainean edo joatea hankak zabal zabalik.

KUKULUMIXO: kokoriko

TXIKON: txikoan

TXIRINBUelta: txirinbuelta

TXIRINBUeltaKA: txirinbuelataka

KARRADERAN: karraderan

BEATZEN GANEN: behatzen gainean

KISKETEN IBILLI: hanka baten gainean ibili

10.4. KONTAKIZUNAK, ERREZITATUAK

LUKIE: "Lukie egarri ixen san, eta yon san poso batera yon san ure edaten, eta poson ukusi eun talo bat, eta ixen san iretargiñ a, gerixe ixen san poson, ukusteun talo, eta ure gusti edaeun talo yateko, ure gusti edan, ta aurreti sartu te atzeti urten edo, egon san luki, eta akaba ure gustik eta talorik ukusi es, pasa akon lukiri"

MARITXI TALLETAKO: "Maritxu talletako, gona gorridune, eutzi agin sarra, eta ekasu barrie"

ZOTZ EGITEKOAK: "Bat, bi iru, lau sagusarrak yango nau, sagusarran alkate, Maria, Maria peluke"

"Onek arrotzatxu eĩn onek topa onek presta onek gatza bota eta onek yan"	"Onek arrotzatxu eĩn onek topa onek presta onek gatza in ta proba ta onek traga"

"Bat Patxi parrat
bi Patxi eperdi
iru, kolko bete diru
lau andreak galdu nau
bost ardiek kosk kosk
sei kolko bete sei
saspi kolko bete baspi
sortzi kolko bete sorri
bederatzi katueri narru eratzi
amar katuek kamaran marmar
amaka Mateok goyan kaka
amabi katuek bustenan kana bi

"neskatilla pispota
buruan dosu kopeta
sure soñeko yantziek
iru dosena kortxeta"

Hona hemen umeakaz erabiltzen diren esakera egin batzuk:

"su te ni balientek eta bi"
"gure mutille yateko opille"
"arre arre, bastarrak in sedien barre"
"amen, amen, su or ta ni emen"
"motza, katu korotza"
"ganorabako, marimandako"

10.5. KANTAK

"Aittitte mukurretako
pipea salea
pipeak erre dotzo
musturren puntea
amoma koittedea
gortati negarres
katuek eron dotzo
taloa dandarres"

"Ama ona
lagundu guri
seme onak
ixaten beti"

"Arre borrikito

asto barrabana
okerreko lekutati
nora naroana"

"Atxio mitxio
don sapatari
txindorran kakia
lau mandatari
yoan yoan pista basora
andik etorri
aitari ta amari
eskuk garbittu
ta anda lijero"

"Obabatxue lo ta lo
suk oraiñ eta nik gero
suk gure dosun orduren baten
biok ingo du lo ta lo"

"Din dan
nor il da
Peru sapatarie
ser egin deu
pekatu
ausoko txakurrek urketu
ori es dala pekatu
ori bai dala pekatu"

"Txakoliñ txakoliñ
Maritxuri txakoliñek on egin
ies karu aurten merke
beste urte baten
nik emongo Maritxuri
txakoliñe edaten"

"Txalo pin txalo
txalo ta txalo
katutxu misperrun
ganean dago
badago bego
bego badago
sapatatxu barrien
begire dago"

"Txalo pitiñ txalo
txalo ta txalo
katutxu misperrun
ganean dago
badago bego
bego badago
sapatatxu barrien
begire dago"

"San Migel Iyurretako
ser dekosu afaritteko
orio asak goso gosoak
talo beroas yateko"

10.6. IGARKIZUNAK

“Puntan punta bi
atzen sulo bi
artesi tire ta
esetz iregarri”

“Bason yayo
bason asi
etzera etorri
tte yantzan ikisi”

11. ANIMALIAK

Zoologiari buruzko hiztegia emango dugu jarraian, ugaztunak, txoriak, narrastiak-anfibioak, arrainak, insektuak, ganadua, txerriak, ardiak-ahuntzak, ekinoak, oiloak eta gainerako animaliak.

11.1. UGAZTUNAK

ARDILLA, ardílle: katagorri; "ardillek intxu-rrek yan deres"

ARRATOI, arratói: arratoi; "arratoik yan deu"

ASKUNAR, askunarra: azkunar.

BASAKATU, basakatú: basakatu

BASORDA, basorde: basurde.

ERBI, erbí: erbi.

ERREKA TXAKUR, erreka txakurre:

KIRIKOLATZ, kirikolatzá: kirikolatz.

LOBO, lóbo: otso.

LUKI, lúki: luki; "lukie txakurren antzeko da"

LUR TXAKUR, lur txakurre: lur txakurra; "lur txakurre da, oidalau da lur txakurre, ba tekot nik ikusitte txikerra ixte nitzenen, oidalau da"

MIXER, mixerra: mixar.

OGIGASTAI, ogigastai: ogigaztai, erbinude.

OLLOGOR, ollógorra: oilagorra.

OTZO, otzó: hartz.

PISTI, pistí: pizti; "ori pisti ori arratoi beten antzeko da"

SAGU, sagú: sagu; "armario ganen ta imintten gendun atxiñe, saguk a, koxu sedien a"

SAGUSAR, sagusarra: saguzahar.

SATOR SULO, sator suló: sator zulo.

SATOR, satorrá: sator.

URTXAKUR, urtxákurre: ur txakur.

11.2. TXORIAK

AMILLOTXA, amillotxe: amilotx; "amillotxe esta bellegi, amillotxe bellegi baño pintto"

ANTZAR, antzarra: antzar.

ARRANO, arrano: arrano; "arrano bai, orrek ikusten sirenen denporala dator esate sana beti"

ARTATXORI, artatxori: artatxori; "ba, txo-rikes egon san pertzekusiño itzela artatxorikes", "artatxori konpleto da lotzabako"

ATXARRANO, atxarrano: haitzarrano; "atxarrano atxiñe denporala ekarteun txori ixete san

BASOLLAR, basollarra: basoilar.

BELA NAUSI, bela nausi: bele nagusi.

BELA TXIKER, bela txikerra: bele txikar; "bela txikerra yaok or"

BELA, béle: bele

BERDELOI, berdeloi: berdeloi.

BIDEGARRO, bidegarro: birigarro

BIREGARRO, birégarro: birigarro.

BIRIGARRO, birigarro: birigarro; "karrake ie ie birigarro laseko txori ok"

DURDURE, durdure: durdura; "paseko txori da ori durdure"

EGABERA, egábere: hegabera

EGASTI, egásti: hegazti.

ELAI, élai: elai.

EPER, eperrá: eper

EPERTIKERA, epertíkere: epertikara, buztanikara.

EPETX, epetxá: epetx, txepetx.

ESKULASO, eskulaso: eskulaso.

GABILLOI, gabillói: gabiroti; "txitxakas atxiñe a, txitxakas solon eta miru a, bajatu rapido bera, ta koxu te eron ta olau bearrak bai, miru te gabi-lloi pere bai, erpakas koxitteusen, ta eroteusen"

GABONTZ, gabóntza: gauontz

GASTELA SOSO, gastela soso: gastela zozo; "jitano geittuten dotze oin gastela sosori"

GAUONTZ, gauontza: gauontz

GIBERRI, giberrri: txirri; " giberrri emen esaten dako"

JILGERU, jilgeru: karnaba.

KARRAKA:1 karrake: karranka; "karrake ie ie birigarro laseko txori ok"

KUKU, kúku:1 kuku.

LARRATXORI, larratxori: larratxori.

MARTI SOSO, marti soso: zozo; "emen esaten dako sosori marti soso, bertokori, soso"

MARTINTXU, martintxu: martin arrantzale.

MARTIÑ, martiñe: martin arrantzale.

MIKA, miké: mika

MIRU, mirú: miru; "txitxakas atxiñe a, txitxakas solon eta miru a, bajatu rapido bera, ta koxu te eron ta olau bearrak bai, miru te gabilloi pere bai, erpakas koxitteusen, ta eroteusen, asaoti bijilateusen orrek biste ona deke antza, asaoti bijilateusen, non dabiltesan, eta euron parera eltxen danean, bajate san bera, ta yo in baleu les bea, ta koisteun erpakas ta eroteun, umek eta olan an ingerun badekeas, ba pertzekusiño itzela egote san"

MOSOLO, mosólo: inuzente.

OKIL NAUSI, okil nausi: okil nagusi.

OKIL TXIKER, okil txikerra: okil txiki.

OKILL, okille: okil; "usenik estaitt okille baño"

PALOMA, palóme uso.

PARDILLO, pardílo: pardilo.

PATO, páto: ahate; "koltxillak guk lumeas intte iki gendusen se patok egon sireles guren, lume eukitten gendun asko ta ostantzen a, sapeas bere ittesan, leku betzuten, guk lumeas ikitten gendun intte, ta itten

diros oyan kuadrakok eta gero lume sujetateko itten dakes yosturak, oingon klasera baya oin gausa fiñau deke barrun sartute orrek, lumeaskok oten siren guren, ta sapeas bere leku betzuten ikittesan intte, sapearri a, barruko bigunentxu edo aparta eta areas intte koltxille edo iru lau a, tela alkarrerri yositte bere bai"

POSPOLIÑ, pospoliñé: galeper.

SASITXORI, sasitxori: sasitxori; "sasitten ibiltten dana da sasitxori"

SOSO, sosó: zozo; "emen esaten dako sosori marti soso, bertokori, soso"

TORKAS, torkasa: uso torkaz; "torkasa bat, eta beste bat a, tortolilla esaten deutzena tortola"

TORTOLA, tórtole: uso tortola; "torkasa bat, eta beste bat a, tortolilla esaten deutzena tortola"

TXINBO, txinbo:1 txinbo; "txinbo, ikotan ibiltten dana, iko sasoiñ etorten dana"

TXINDOR, txindorra: txindor

TXIO, txio: txio.

TXIRTA, txirte: txirta

TXONTA, txónte: txonta.

TXORI ABI, txori abi: txori habi; "itxurrin goixen yonasanen a, txori abi bet egon da", "an elixako talletun a, txori abi asko, eta, txori abik e, topetan ta koisten ta tallek apurtu, ta monagillok giñen elixan ta abade beti aserre, olau beten e, ostabere yon ba, ta , an egon giñen amabik te kanpak yo ta"

TXORI, txorí:1 txori; "gero pertzekusiño itzela eukieun garik, txorikes, eta jentek itxi eutzen eaitteri gari" 2 iletako txori edo lazú.

TXORIAMA, txoriame: txoriama

TXORIKUMA, txorikume: txorikume.

TXORITOKI, txoritoki: txoritoki.

URRETXINDOR, urretxindorra: urretxindor.

URRUMEDA, urrumedé: urrumada.

11.3. NARRASTIAK/ANFIBIOAK

BENENO, benéno: pozoin.

BIBORA, bíbore: suge gorri.

MUSKER, múskerra: musker. "Muskerra pere, gona gorri dekona, entzunte dekot neu pere, gona gorri dekonari atzen segitten tzola, muskerrak a, estosu iños entzun? muskerrak agarraten badotzu saspí erritteko kanpak yo ber derela, soltateko, ak aginke iñeskeron, saspí erritteko kanpak yo ber dere"

SAPABURU, sapaburú: sapaburu; "sapaburu sapo itte ok, ala urgerixo"

SAPÓ, sapó: 1. apo; "sapaburu sapo itte ok, ala urgerixo" 2

SIDOI, sidói: ziraun.

SIROI, sirói: ziraun.

SUGE BIBORA, suge bíbore: sugegorri.

SUGE, sugé: suge.

SUGELINDA, sugelindé: sugelandara, sugandila.

SUGOI: "Bei bet, esnerik eseun soltaten etzean ta errape beterik, ta arrantzaka, etzeti urtenta taka, taka, taka, segidu i eutzen beyeri ser pasaten dakon, ta sugoya daon lekure, sugoyak edateutzon", "Sartenean barrun ikusi dot a, ikusi e! baya andi sugoya, bal bal

baltza! Abasenen, iri armario, aspire, ta aspiren barrun egoten siren kasuelak eta, urune ta an sobraten sirenak, eta sartenan bueltan, bueltan, bueltan, baya selau sugoya! ta ordun ixeten siren labasuk eta itteko edo egosarik txarrintzat itteko otakarra erote san eta an eronta badau estakitt.", "Neuri bere, illundi beten, ori estat astuko, palu bet, uren olan on san eurberea, urek iñeko arrakadatan, baya illundute les egon san, ba sugoya an sendo sendo egon san, ba nik palu bet dala ta ukutu paluri, biribildu san! ta saltuke berantza, baya andi! baya pelota baten modun para!.", "Amen a, ser esangotzut nire pantorrille baño lodiau ixen da sugoya ta esiñ ill ixen deure, esiñ ill ixen deure urte batzuten, iñondik iñora beres, ta desaparecido da.", "Esateuren atxiñe San Lorentzoti beti, beti, beti, urten urten urten Artakotxe ondoko errepara bajaten dala sugoya, andi San Lorentzoko erminttati, uden ure falta dala, bueltaka, bueltaka."

URGERIXO, urgerixó: urgarixo, igela; "sapa-buru sapo itte ok, ala urgerixo"

11.4. ARRAINAK

AMARRATZ, amárratza: olagarro

ANGIRA, angíre: aingira; "angirak koisten siren udabarriñ"

ANGULA, angúle: angula; "angulak koisten siren ba, seraas, baya esaten dakonaas.

ARRAIÑ, arrañé: arrain.

ARRANKARI, arrankarí: arrankari.

BARBU, barbu: barbu.

KANGREJO, kangréjo: karramarro.

KARRAMARRU, karramárru:1.karramarro.

KISKAILLU, kiskáillu: kiskailu

KISKILLA, kiskílle: kiskailu.

KISKILLU, kiskíllu: kiskailu.

LAPA, lapé: lapa.

LOIÑA, loiñe: loina.

MOJOJÓI, mojojói: mojojoi.

11.5. INSEKTUAK

AKAN, akana: akan.

AR, arrá: har.

ARAÑA, arañé: aramu.

ARDI, ardí: ardi, arkakuxo; " ardi taus oyan"

ARGIXERI, argixerí: argizari.

BARAKILLE, barakillé: bare.

BASPI, báspi: baspi, zorrikume; "baspi sayen antzeko sera da", "nik estot entzun iños sorri baspitti itten dala e"

BITXO, bítxo: mamarro

ELTXO, eltxó: eltxo

EPERTARGI, epertargí: epertargi, ipurtargi.

ERLAUNTZA, erlauntze: erlauntz.

ERLAUTZA, erlautze: erlauntz.

ERLE, erlé: erle

ERUGE, erugé: har, eruga; "eruge lau da, eruge lau baya laburtxu ixeten da"

ESPADA, espáde: ezpara, ezpada; "espada ori ya beste ser ba ta bai, espade, ori kaballerik eukitten deuna da"

ESTEN, estena: ezten.

ESTI, estí: ezti

EULI NAUSI, euli náusi: euli nagusi, gana-duaren euli handia.

EULI, eulí: euli ; "gorte eulis beteri tau"

GAUN, gáune: gaun, amaraun.

GRILLU, gríllu: txirri-txirri.

IFERNUKO KATU, infernuko katú: ehuntzango.

INFERNUKO KATU, infernuko katú: ehuntzango.

INYURRI, inyurri: inurri.

IÑURRI, ñurri, iñurri: inurri.

KAKARRALDO, kakárraldo: 1.kakarraldo

KAPAR, kaparra: kapar

KARAKOL, karakolá: barrazkilo; "karakolak leku askotan yaten siren bai"

KOKO: koko, kotxo.

KOTXO, kotxó: koko, kotxo.

KUKARATXA, kukaratxe: labezomorro

LIBELULA, libélule : orratz.

LUPU, lupú: lupu; "lupu txikerra da, aulaseko a, buru ta gero bustena olan", "poson oten direna tire lupuk"

MAMARRO, mámarro: mamarro.

MAMARRU, mámarru: mamarro.

MARI URKULU, marí urkulu: mari artazi.

MARITXU TALLETAKO, maritxu táletako: marigorri.

MOSKITTU, moskítu: eltxo.

ORROTZ, órrotza: mari sorgin.

PASPI, páspi: baspi.

PIKADA, pikadé: ziztada.

SALTAMATXINO, saltamatxíno: saltamatxi-no.

SITZ, sitzé: sits.

SORRI, sorrí: zorri; "garbikusi ote san an etzen barres, ta beti oten siren sorris beterik"

TXINTXE, txíntxe: tximintxa.

TXIRPILLOTA, txirpilloté: tximeleta

URUBIO, urúbio: urubio, kurubio.

USEN, usená: izain

UXEN, uxena: izain; "berdiñe ote san lekun uxenak egoten siren "

11.6. GANADUA

ADAR, adarrá: adar; "adarrak eta ondo deko-senak, armere ondo dekona ori da busterrri beye, armere ona dekona"

AIDA: aida; ganaduri aurrera egiteko esaten zaio.

APATX, apatxa: apatx; "apatxa pere solta itten dakes, nafarreries"

APATXARTEKO, apatxarteko: apatxarteko.

APATXETAKO, apatxetako: apatxarteko.

AR, arrá: ar

ARMERA, armere: armera; "adarrak eta ondo dekosenak, armere ondo dekona ori da busterrri beye, armera ona dekona"

ARRAN, arraná: arran.

ASKA, aské: 1 aska, estramina. 2 aska, edateko lekua. 3 txerriek jateko lekua.

ASPI, aspi: 2 azpi, ganaduarentzat egiten den oherako materiala.

ASPIGARRI, aspigarri: azpigarri.

AUSNAR, ausnarra: hausnar; "ganadu ibiltten da ausnar"

BASO BEI, baso beyé: basabehi.

BEGAI, begaya: begai; "begaye eme da"

BEGEI, begeye: begai

BEI AR, bei arra: behi antzu

BEI, beyé: behi; "beyek txal bat in deu", "bururi aittuten dako beyeri"

BEKOROTZ, bekorotzá: bekorotz.

BUELTA ATZERA: buelta egiteko ganaduari esaten zaio.

BUSTEN, busténa: buzten; "lupu txikerra da, aulaseko a, buru ta gero bustena olan"

BUSTERRI BEI, busterrri bei: buztarri behi; "adarrak eta ondo dekosenak, armere ondo dekona ori da busterrri beye, armere ona dekona"

EME, emé: eme.

ERASTALDI, erastaldi: erastaldi.

ERNARI: ernari; "ernari lotu da"

ERRAPE, érrape: errape

ERRI BEI, erri beye: baso behi

ERRI GANADU, erri ganadu: baso ganadu

ERRO, erró: erro

ESNATZA, esnatze esne asko ematen duen behi.

ESNE BARRI, esne barri: oritz; "esne barri txala inparri daonen, esne, asikerako esne yan esitteko moduko ixeten da"

ESNE BEI, esne beye: esne behi.

ESNE LOI, esne loye: oritz

ESNE, esné: esne; "nik umeri esne emon dotzet", "estaipa selan medikuk agindute ala selan ixengo san baya, ori ba, sarri entzun du, basalduko iñasio astok salba deu, aston esneas salba sala, txikitxu ixen sanen, nik estaipa medikuk aginduko baetzen ala selan ixen san baya"

ESPILL, espille: 1 ganaduak buruan edukitzen duen pinta; "pinta suri deko bere bai tte espille"

ESTRAMIÑE, estramiñe: estramina; "estra-miñe askan, ori isten da ba, kasureko, tabloye imintten da aspitti, onen altura ingerun, ta gero aurreti imintten dako, egur bet olan luse, estramiñe ayeri esaten dako"

EURT ATZERA: ganaduari esaten zaio atzera egiteko.

EUSNAR, eusnarra: hausnar.

GANADU GORRI, ganadu gorri: ganadu gorri, abelgorri

GANADU, ganadú: ganadu; "ganadun kallo les da txarriñ estomagu", "albañe deko, ori ganaduri esate akon ori atxiñe, berotute albañen dau ori"

GARROTILLUN, garrotillune: garrotilo, ganaduaren gaisoa; "garrotillune samako seoseri esate akon aurki"

GOSALA, gosale: behiei prestatzen zaien ja-teko.

IDI, idí: idi; "idi indertzuau da asto baño"

IXO, íxo: ixo.

MURRUKE, murrúke: murruka.

MURRUSE, **murrúse**: murrusa.
NAFARRERI, **nafarrerri**: apatxarteko; "apatxa pere solta itten dakes, nafarrerries"
NARRU, **narrú**: narru; "gure aittittek makiña bat abarka in deu, narrues"
NEURRI KORDEL, **neurri kordela**: neurri kordel; ganaduaren pisua kalkulatzen erabiltzen den kordela.
OKELARAKO BEI, **okelarako beye**: okelarako behi.
OPILL.behiei errapean txala egin eta ostean egiten zaizkien gogortasunak.
PENTZU, **pentzú**: pentsu.
SANKASTEL, **sankastela**: ganaduaren atzeko anken tibia eta karpoaren artikulazioa.
SARRANTXA, **sarrantxe**: txarrantxa; "sepillu esta sarrantxe, sepillu antzeko baya, ba seresko metaliku edo"
SATZ, **satzá**: sats; "satza baño abono isten da bedarrarako gero ebateko, satzak enbarasu itten deu"
SEKOR, **sekorrá**: zekor.
SUSERA: susera.
TXAL, **txalá**: xahal, txahal; "beyek txal bat in deu"
UMETOKI, **umetoki**: umetoki.
URRUSE, **urruse**: urruxa; "urruse auntzen enbre danari esaten dotzu guk emen "

11.7. TXERRIAK

ANDARRAKI, **andarraki**: birikietako mintza; "andarraki, mintze bateles iste san", "andarraki biotzan ingerun egoten dan a, telatxu bete lau bateri, te eskiñati itten deu giarre, tela ba lau sertz bet ixeten da asaltxu bet biotzaas urteten deu ak, biotzan ingerun urteten deu ak, eta eskiñati itten deu a, ba alau sifradatxu bet burubill antzeko isten deu, te sifradatxu bet itten deu okele"
ANDARREKI, **andarreki**: birikietako mintza.
APO, **apó**: txerri arra, kumak egiteko.
ARKELA, **arkele**: txerri eme.
ARKO, **arkó**: makera, txerri eme kumak egiteko.
ASAL 2 azal; "eta eskeitte imiñi, ba, yalgi deiñ a, lotxen dakon odola edo lotu dakon odola edo asala"
BARASARA, **barasare**: bare aldean txerriak edukitzen duen sarea; baresare; "ori barasara kendu te gero tripek ataraten dire oso osorik, al dala apurtu barik baldetxure ta tripek atarakon gantzagik ataraten dire"
BARE, **baré**: bare.
BARESARE, **baresare**: baresare.
BELA FIRU, **bela firu**: odolosteak lotzeko haria edo kordela; "bela firu, firu baño lodiau baya ostantzen fin fiñe isten da, albandorrotza usate san orreas firues, firu firu esan ixeten ori firu baño lodiau"
BIRILLE, **birille**: txizpegi; "birille oiñ estu usaten baya len usate san botari tte ederi emoteko", "mantillek eta ataraten dire, lelau ba txarri garbitten danen tripes gora imiñi, eta sera itten dako lelengo lelengo erdi erditti ebai tte birille"
BUSKENTZ, **buskentzá**: odoloste; "buskentzak, eta txorixo, txarriñ estomague garbittu ittesan, kallok,

sera, ganadun kallo les da txarriñ estomagu", "bai ordun otesan kostunbrea ba, barriuan buskentza, giarra satitxu bet edo, gibel satitxu bet edo, eta buskentza, ta odoloste, buskentza lodie eta beste bat txikerra itten sana odoloste, ta umek badaus ba, odoloste bat edo bi, umek dausen lekure eta buskentza ba, eroten siren, eta gero eurok iltten derenen ostabere ba, orde", "Erregala itte san atxiñe, ba buskentz bat, eta odoloste bat, eta ba fameli andi edo ume asko badau odoloste bi imintten siren, ba gibel satitxu bet, eta biriki satitxu bet eta, giarra satitxu bet, eta urdei satitxu bet bere bai, txarri bera il barik badau txarri iltte badau etzen deko urdei tte ari urdeirik es"

BUSKENTZA SALTZA, **buskentza saltze**: buskentza saltsa; "buskentza saltzeas esetu dot itten"

BUSKENTZESTE, **buskentzesté**: buskentza heste.

EGOSARI, **egosari**: egosari; txerrientzat egiten den jatekoa; "ori egosari egosi itten da ta beste gordiñik emon"

GANTXO, **gántxo**:1 gantxo, txerria hiltzeko erabiltzen dena; "iltteko gantxo bateas koisten deude txarrie, koisten deu karniseruk, papadati, gantxo bateas, agarraten dotze ordun kaderatati tte altzaten deude mai beten ganera", "txarri ill?, txarri illa , gantxo bateas koisten dee lelao morrotik, eta ol baten ganera altzaten dee gero lagun bik edo iruk, eta kutxilloas".

GANTXU, **gántxu**: gantxo, txerria hiltzeko erabiltzen dena.

GANTZAGI, **gantzagí**: gantzagi; "ori barasara kendu te gero tripek ataraten dire oso osorik, al dala apurtu barik baldetxure ta tripek atarakon gantzagik ataraten dire"

GASUN ASKA, **gasun aské**: gazun aska; "ure imiñi tte odola kendu dakion, gatzaas, ara okele bota, gatzure esateutzen ayeri, ta an euki, gero andi atara ordun, esetu dot nik etzen ori, gatzan ganen iminttesan, gasun aske esateutzen orreri, oiñ itten dere imiñi gatza ureas"

GIARRA, **giárre**: giarra; "orrek kendueskeron ba, giarra gitxi dau"

GIERRA, **giérre**: giarra.

GIRRINTZE, **girrintze**:1 gurdiaren zarata. 2 txerriaren hotsa.

KOROTZ, **korotzá**: korotz.

KOTXILL, **kotxillé**: pernilaren apatxa, punta; "pernillek eukitten deuna, bolatxues selan eukitten deun andi gora ankako ayeri esaten tzu kotxille"

LOPE, **lopé**: lope

MANTILLA, **mantille**: mantila; "ak mantille pere buskentzak itteko balio deu", "mantillek eta ataraten dire, lelau ba txarri garbitten danen tripes gora imiñi, eta sera itten dako lelengo lelengo erdi erditti ebai tte birille"

MATANTZA, **matántze**: hiltze.

ODOLESTE, **odóleste**: odoloste, odolki.

ODOLOSTE, **odóloste**: odoloste, odolki; "ta umek badaus ba odoloste bat edo bi, umek dausen lekure eta buskentza ba, eroten siren, eta gero eurok iltten derenen ostabere ba orde"

ORDOTZ, ordotza: ordotz, aketz.

PERNIL KOTXILL, pernil kotxillé: pernil kotxil, perniletan dagoen apatxa eta azken zatia da.

PERNILL, pernille: urdaiazpiko, pernil; "apartateusen, sayetzak, solomoak, pernillek, eta gero faldak eta orrek txorixotarako batzuk, beste batzuk a, urdeiri itxitteutzesan faldak etzen yateko, prijidute", "arrantziotu guk geittuten geuntzen urdei edo pernille ya kolore kanbiata plantaten danen"

SOLOMO, solómo: solomo; "apartateusen, sayetzak, solomoak, pernillek, eta gero faldak eta orrek txorixotarako batzuk, beste batzuk a, urdeiri itxitteutzesan faldak etzen yateko, prijidute", "leku betzuten igual jente asko, eta gibela ta solomo, eta danak igual yaten dittues egun beten, baya egun betzuten aguantaten deu"

SORBURU, sorburu: sorburu, txerriaren aurreko hankak.

SURINGA, suringe: zuringa.

TXARRI APATX, txarri apatxa: txerri apatx.

TXARRI MATANTZA, txarri matántze: txerri hiltze; "gitxi esetu dot nik txitxi burruntxi ori a, txarri matantza osten, txorixo ta daosenen", "Txarri iltte san egunen itte san, goixeti txarri ill, sortziretako ya jentea prest egote san, eta kopatxu bet artxe san, kofiaka ta anise nastata ta galletatxu betzuk yan, ori esate san dala derrigorresko se espabere txarrik gatzik eseula artuten, lelau txarrik gatzetan imintten siren kontzerbateko urte gustireko, gasun askan, eta esate san matarifek orikope ta galletatxuk yaten espadittu gatzik estaula artuten, ordun a, alegre alegre txarri iltte san, irak lelaurik euki ber siren preparata, eta bestera kinpule txikertu te egosi, saltzagarrik geittuten dake buskentzak itteko. Txarri iltteko lelengo ber dosu kasik iru gixon, len ber ixeten siren, oiñ igual batek itten deu, baya ordun iru, txarri agarrateko, aurreti bat eta atzeta bi, eta gero matarife klaro!, gantxoas matarife, odola koyu ber da buskentzak itteko klaro! matarifen grasi dau txarrik odola emon daiila, se kutxillo sartu te odolik espadau buskentzik estau, ak odola teko grasi, a teko, ak urtel dayela odolak, ta senbet eta giu obeto, senbet eta obeto sangra txarrie grasi giu edo, gero ill tte erre itten da irakas, erreten da txarri, gero garbittu, talle kaskues, ureas eta talle kaskues, atxiñe posoti ure koyu te asunbre erdiko tankeas ure bota txarri tte beste bat talleas arraskaten, asunbre erdiko tankek oiñ orre pere estaus, asko da gosoau urdei bere gosoau da ireas erreko, gero garbittu, tripek atara, bueno mantillek eta ataraten dire, lelau ba txarri garbitten danen tripes gora imiñi, eta sera itten dako lelengo lelengo erdi erditi ebai tte birille, birille oiñ estu usaten baya len usate san botari tte ederi emoteko, idiñ ederi emoten dotzesu te lotxen dire ederto, ori lelengo kentxen dako, ta gero mantille, mantilleas dator baso ta barasare, ori barasara kendu te gero tripek ataraten dire oso osorik, al dala apurtu barik baldetxure ta tripek atarakon gantzagik ataraten dire, ak mantille pere buskentzak itteko balio deu, orrek atarakoan, barruti garbi garbi in trapu beteas iri txarri ondo ondo, eta eskei, eta goitti bera erre txarri

kokoteti bustenera, burutxe an imiñi, oiñ ori esta itten, siketu ditten, ori ixete san, klaro, ba, txarrik odola ber dan modun emon espadeu edo gitxitxu emon badeu barrun lotxen dako odola, ta klaro erretako txarri, mayeti bera do, ta senbet eta mogiminttu giu klaro odolak urten itten tzu, eta odolak urten estaiñ ori sape imintten dako gero barrun dekon odola aprobetxateko, sapatxu sartxe akon a, kutxillo sulon"

TXARRI, txarri: txerri; "txarri ill?, txarri ill a , gantxo bateas koisten dee lelao morrotik, eta ol baten ganera altzaten dee gero lagun bik edo iruk, eta kutxilloas", "txarrie, erre itte san, dekon ule gusti erre, garbittu, eta tripak atara gero, tripak kendu, tripek, gustik, eta eskeitte imiñi ba, yalgi deiñ, lotxen dakon odola edo lotu dakon odola edo asala, asala in dakion a, iste san, eskeitte iste san, goixen ill eta illunderarten", "Gero ba, gero txikertuteun karniseruk, apartateusen, sayetzak, solomoak, pernillek, eta faldak eta orrek txorixotarako batzuk, beste batzuk a, urdeiri itxitteutzesan faldak etzen yateko, prijidute, eta buru, eta asurrek eta orrek ba, gero gatzuretaren imintten siren, eta orrek kontzerbatan siren gero denpora andiñ, gatzuretati atara, otalau ordugarrenen edo ataraten siren eta beste gatz apur beteas imintteen eta orrek arik eta akaba arten."

TXARRIKUMA, txarrikumé: txerrikume.

TXARRITOKI, txarritoki: txerritoki

TXISPEGI, txispegi: txerriaren zila, eskegita eukitzen zen sukaldean gero oinetakoei lustrea emateko.

TXORIXO ESTE, txoríxo este: txorizo heste.

TXORIXO KORDA, txoríxo korde: txorizo korda.

TXORIXO, txoríxo: txorizo; "apartateusen, sayetzak, solomoak, pernillek, eta gero faldak eta orrek txorixotarako batzuk, beste batzuk a, urdeiri itxitteutzesan faldak etzen yateko, prijidute", "txorixok a, atxiñe, gordete san, in bere gitxi, se pernillek a ba, kura itten siren, pernillek eta paletillak eta txorixo gitxi itte san, se solomo bere esan pikaten lekuri geyenen ta orrek kendueskeron ba, giarra gitxi dau, eta, artagaro, artagaro arten sartu, eta an kontzerbatan siren lelao, eta gero, gero asi san jente ya ba, orio edo koipe edotan sartxen lapikotan, baya nire txikitxu denporan, artagaro arten, kaxan, sartu an eta, axek koxu sedeñ, axek koisten badeu ya kolore galdu itten deu, arrantzio kolore artxen deu, txorixok, emeko txorixok, kanpokok esteu artxen baya"

URDEI ASAL, úrdei asala: urdai azal; "urdei asala kendu, eta gero gordeta euki arriñ aspiñ, eta iru bariku segiduten iñ, eta desaparecido garik "

URDEI, úrdei, úrdeye: urdai; "txarri iltten dan lekun urdei sati beteas ", "afarie, ba leku betzuten porru salde ta patata saltza berden ta olan bere usaten siren, guren geuren etzen esta iños olau, etzen, ba, urdei prijidu, urdei satitxu bana edo prijidu, eta ak emon deun a, koipetan, ba kinpula bat pikata, gustaten daken lekun, kinpule pikata prijidu eta areas urdeyes nastea a kinpule yate san"

URDEILL, urdeillé: urdail; "gero beste bat lodiao, urdeille edo esaten dakona betatute san"

URDILL, **urdillé**: urdail; "ori urdille itte san bete bete iñ tte gero laban ", "Gero beste bat lodiao, urdeille edo esaten dakona betatute san, oseake atxiñe txarriñ este paño esiren enpleaten, oin karniserittik ta ekarten dires, estek a, buskentzak itteko, iltteko gantxo bateas koisten deude txarrie, koisten deu karniseruk, papadati, gantxo bateas, agarraten dotze ordun kaderatati tte altzaten deude mai beten ganera, kutxilloas gero a, karniseru oten da kutxillo eskun deule begire, eta kutxillo sartzen dotzenezan andra bat a, ondón balde sabal bateas odola koisteko, il tte gero, ya segidun, il tte segidun itten da erre, ta gero garbittu, eta gero tripe atara, goixen iltten da txarrie ta imintten da eskeitte gauerarten, onena iltteko ixeten da, nobienbren akabun disienbren asikere, gero gauean etorte san karniseru bet etorte san, eta imiñi mai beten ganean, eta, atxiñe itteakon ba, lepoan erdi erditti kortade, eta gero andi urdei ebate san, solomoak eta solomilloak eta sayetzak, kendu, eta gero a kortade ikitteun an, ta ba, erdibi itte san, gero oiñ a, txarrik txikitxuk iltten direles ba, ori kortade ori estako itten, atara barrukok a, solomillo solomok gibela, bueno gibela eta orrek arten ataraten dires, tripeas ataraten dires, imintten danen barruko sera kendute ba, norberak gure deun tamañuko urdei itxitten da lepoko erdi erdiñ, eta gero faldak, txorixok itten dires, pernillekas, pernillek pikaeskeron, baya pernillek pika esean faldarik estake aprobetxaten, faldak itxi ber dire urdeitarako, se gixentzu urdeitzu urteten deu espaberen, pernille dales giarratzue pernilleti atarakosu falde gusti a, urdei aputxu bet kendu asalaas nasteko urdeitxu kendu, eta beste danaas txorixo itten dosu, leku betzuten igual jente asko, eta gibela ta solomo, eta danak igual yaten dittues egun beten, baya egun betzuten aguantaten deu"

11.8. ARDIAK/AHUNTZAK

AKAR, **akarra**: aker.
ARDI BORDA, **ardi bordé**: ardi borda.
ARDI NARRU, **ardi narrú**: ardi narru.
ARDI TXABOLA, **ardi txabolé**: ardi txabola; "arditoki esateotzen salla bat, ardi txabolak on siren lekun"
ARDI TXAKUR, **ardi txakurré**: artzakur.
ARDI, **ardí**: 1 ardi; "orrek ardik dakardes"
ARDISATZ, **ardisatzá**: ardi sats.
ARDITOKI, **arditokí**: arditoki; "arditoki an Margaltzan dau, arditoki esateotzen salla bat, ardi txabolak on siren lekun"
ARITTO, **arítto**: arito.
ARKARA: arkara.
ARKASTE, **arkaste**: arkazte; "oiñ yayoten da artxo, gero udegoyenen orrek enjeneralen ume eskatuten dere ta igual eskatu barik lotxen dire, orreri esaten deutze arkaste"
ARKUMA, **arkúme**: arkume.
ARTEGI, **artegi**: artalde
ARTXO, **artxó**: artxo, arkume; "oiñ yayoten da artxo, gero udegoyenen orrek enjeneralen ume

eskatuten dere ta igual eskatu barik lotxen dire, orreri esaten deutze arkaste"

AUMA, **aumé**: ahuntzume; "aume iltte san ordun"

AUNTZ, **auntzé**: ahuntz; "fulano teko, baya umek intte deko, eta oiñ umek asi ttulakon ak auntze esteu emon gure", "an estala agertu auntzik, an estau amabigarrenik"

BEKOKORRE: bekokor.

UMA, **umé**: kuma, kume; "oiñ yayoten da artxo, gero udegoyenen orrek enjeneralen ume eskatuten dere ta igual eskatu barik lotxen dire, orreri esaten deutze arkaste "

11.9. EKINOAK

ARRANTZA, **arrantze**: arrantza.

ARRE, **árre**: asto eta zaldiei aurrera egiteko esaten zaie; "samati agarra astori tte ia astotxu etzera yon ber du te arre"

ASTO ESNE, **asto esne**: asto esne; "nire lengusu bet a, asto esneas asi san"

ASTO, **astó**: 1 asto (Zool.); "ordun karro ta asto euki gendusen", "estaipa selan medikuk agindute ala selan ixengo san baya, ori ba, sarri entzun du, basalduko iñasio astok salba deu, aston esneas salba sala, txikitxu ixen sanen, nik estaipa medi-kuk aginduko baeutzen ala selan ixen san baya"

ASTOAR, **astóarrá**: astoar.

ASTOEME, **astoemé**: astoeme.

BASTA, **baste**: basta, astotan erabiltzen den montura.

BIOR, **biorra**: behor

BIORKA, **biorke**: behorka.

BURRIÑO, **burriño**: burrino.

ERRADURA, **erradúre**: perra

GRÍNE, **gríñé**: grina.

IRRINTZE, **irrintze**: irrintza

IRRINTZI, **irrintzi**: irrintzi.

KABALLERI, **kaballeri**: zalditeri; "espada ori ya beste ser ba ta bai, espade, ori kaballerik eukitten deuna da"

KABALLO, **kabálo**: zaldi; "kaballo partida bat ikusi du"

KABESERA, **kabesére**: zaldi eta astoen buruko.

KASKU, **kásku**: apatx.

KOLLAR, **kollarrá**: zaldien koilarra

MANDO: mando.

MULO, **múlo**: mando. "Esateuden a, Bentan eta Trokulu bittarten (Laukizen) dausela saspí mando karga urregorri."

O: ixo

OSTIKEDA, **ostikedé**: ostikada

PETRAL, **petrala**: petral, buztanpeko.

POTRO, **pótro**: zaldikume.

SALDI, **saldí**: zaldi; "saldik solotara sartu sedittesan, aurreko kadera biek katekas amarrata ibilttesan"

SALDIKUMA, **saldikumé**: zaldikume.

SILLETA, **sillete**: zaldi eta astoekin erabiltzen den aparagailua basta antzekoa.

URKE, **urké**: txalma

USTIKEDA, **ustikedé**: ostikada.

11.10. OILOAK

ABI, ábi: habia; "arrikeda bateas apurtu du, abi", "txoriagola imiñi, gari solon, eta txoriagolan artatxorik abi innte bertan"

ABIXERI, abixeri: 1 habizari; habian ezartzen den gezurrezko arraultza oiloak egiten bertara joan daitezten. 2 Usteldutako arraultza.

ARROTZA GORRINGO, árrotza gorringo: Amanita caesarea; "ba, klase asko yaten siren len, yaten siren berretxikoak, arrotza gorringoak, ongoak, gibel urdiñek, estaitt giau bere bai"

ARROTZA, árrotze: arraultza; "aittek arrotza bat eta umek katillu bet esne indaban osten", "arrotzak ya galdute daosenen abixerittute"

ARROTZASAL, árrotzasala: arraultzazal.

ARRUTZA, árrotze: arraultza; "ollok muden daus, esteude arrutzarik itten muden daus ta"

ASTRAKA, astráka: astraka

BIRO, biró: biro.

EGO, egó: hego, hegal.

EGOPE, égope: hegope, hegalpe.

GANGAR, gángarra: gangar

GORRINGO, gorringo: gorringo.

KAKARAKA, kákaraka: kakaraka.

KUKURRUKU, kúkurruku: kukurruku

LOKA, lóka: loka.

LUMA, lumé: luma; "koltxillak guk lumeas innte iki gendusen se patok egon sireles guren, lume eukitten gendun asko ta ostantzen a, sapeas bere ittesan, leku betzuten, guk lumeas ikitten gendun innte, ta itten dires oyan kuadrakok eta gero lume sujetateko itten dakes yosturak, oingon klasera baya oin gausa fiñau deke barrun sartute orrek, lumeaskok oten siren guren, ta sapeas bere leku betzuten ikittesan innte, sapearri a, barruko bigunentxu edo aparta eta areas innte koltxille edo iru lau a, tela alkarrerri yositte bere bai"

MINTZE, mintzé: mintz; "andarreke, mintze bateles iste san"

MINTZEBAKO ARRUTZE: mintzebako arraultza

OLLANDA, ollandé: oilanda.

OLLAR, óllarra: oilar.

OLLEDA, ollendé: oilanda.

OLLO LOKA, olló loka: oilo loka.

OLLO, olló: oilo; "ollok erosi eusen"

OLLOKI, ollóki: oiloki.

OLLOSKO, óllosko: oilasko; "senbet ollosko emon dotzesus?"

OLLOTOKI, ollotóki: oilotoki, oilotegi.

OTA, ote: ota, oilotokietan oiloek lo egin dezaten eukitzen den armadizoa

PIKU, pikú: moko.

PIPITTA, pipitte: pipita; oiloen gaisoa.

SURINGO, suríngo: zuringo.

TXITA, txité: txita.

TXITXA, txité: txita; "txitxakas atxiñe a, txitxakas solon eta miru a, bajatu rapido bera, ta koxu te eron ta olau bearrak bai"

11.11. GAINERAKO ANIMALIAK

AMURRU, amúrru: amorru

AUSI, áusi: ahausi.

EROSTA, eroste: erosta.

ERPA, erpé: erpa, txerpa; "ta koisteun erpakas ta eroteun"

KATU, katú: katu; "motza tirelako katu baltzak, suri gustaten datzus?, niri estates gustaten e", "baten batzuk esateesan orrek gausak ikusi dittusela katu baltzak, katu baltza ba, sorgin bolbidute katu a, ukusten dala, nik estot iños ikusi, katu baltza sendaille txarra da etzen ta, pentza beres katu baltzik eukitte"

KONEJERA, konejére: untxi kaiola.

KONEJU, konéju : untxi; "koneju gitxi ote san gure gaste denporan"

MITXIÑA: mitxina, katuari deitzeko erabiltzen da.

OGERA: txakurraren zela

OTXA, ótxa: txakurrei esaten zaie eraso egin dezaten

TOMAKI, tómaki: txakurrari esaten zaio aldentzeko; "tomaki esanta estatzu yongo baya!"

TXAKUR, txakurré: txakur; "txakurrek ausi itten deu sarata bat entzuten deuneko", "txaku-rreri agarra otzet"

TXAKURKUMA, txakurkumé: txakurkume.

TXERPA, txerpé: txerpa, erpa.

12. LANDARERIA.

Landareriari buruzko hiztegia arbolak, landarak, ortuariak, frutuak, artoa, garia eta landareen atalei buruzko hiztegiñoek osatzen dute.

12.1. ARBOLAK

ALTZ, altza: altz

AMETZ, ametza: ametz; "aretxen antzeko da ametza"

ARBOLA, árbole: arbola; "suk imingo seunke arbola bat"

ARBUSTO, arbústo: zuhaixka.

ARETI, aresti: harizti.

ARETX, aretxá: haritz; "aretxen a, ola onena-taringo da"

ARETXA, aretxé: haritz; "gabon egunetarako sugarrie espesiala ekarte san, aretxe, siketuko aretxe edo"

ARISTI, arísti: harizti; "aristi ixen sanen a, oin solok innte dau dana baya, aristi ixen san a"

ARITX, arité: haritz; "etzero ekarritte ba, aritze bada trontzea ta satik in tte imiñi gabonatarako, aparteko gausak in ber direlako seraas, gabonatan"

ARKASI, arkási: arkazi.

ARTE, arté: arte (Bot.).

ARTEDI, artedi: artadi.

ASKAR, askarra: azkar, aztigar; "askarra arbole dau"

eraitteri gari" 2 buruko zahi; "baspi sayen antzeko sera da"

EUKALITTU, eukalittu: eukalitu. Eucaliptus globulus.

FAGO, fagó: pago, bago.

FAGODI, fagódi: pagodi, fagodi

GARRASTA, garraste: garrazta; "garrastea, arbole dau, arbole da garraste, txikerra danen txikerra ta andi danen andi"

GASTAÑADI, gastañadi: gaztainadi

GOROSTI, gorósti: gorosti.

GURBIXA, gurbixe: gurbiza.

IKONDO, ikondo: ikondo.

LEIXAR, leixarrá: leizar.

LEXAR, lexarrá: leizar

OLMO, olmo: Zumar

PAGO, pagó: pago.

PAGODI, pagódi: pagadi.

PIÑU, piñú: pinu; "piñuk bota sireneko denporako ixengo da", "piñu te olan bai a, afrontuaittik eta olan etze albon eta olan imintte bai baya ostantzen es", "Botateko bai a, urekora ta urepera esateuden, orrek eseun eukitten apenas urterik a, oseake, piñuk iminttesan, ba serratu serratu, se asko falta itten deu igual, serratu imintte san leleko lekun eta, gero ba, ukusten danen ya martxan dau, ba itte san entresake, itxitteuden a ba, distantzi ber deunaas, baya es urterik es eser orrek a, arik eta piñu martxan planta arten basoa, piñu artaburuk batu ber dires, eta piñu artaburuk, beroas, sabaldu itten dires, piñu artaburu alaseko, itten da, eta soltaten deu asi, barrun deko asi, baya asi txiki txikitxu, ser esangot lenteja baten antzeko tamañuko edo, asi baltza baltza, eukitten deu, eta a eraitten da, atxurrek an bason usaten dires, ba, normalak es, arratxurre esateakon a, a luse dekenak, olan gausa meak ebateko, oseake esto itteko egurrek, ebateko isten siren au baño loditxuauk edo onen tamañukok eta loditxuauk, aik ebateko erotesan ariotza, ori asta barik isten da, beorrek eukitten deu agarrateko, igual sein matxete baten antzeko, da ori, matxete baten estiloko baya matxetek kurbe dekoles orrek artesin ba, kuadru bet, apur bet lusinge, matxeta pere kurbe deko"

PIÑUDI, piñudi: pinudi.

SAGARDI, ságardí: sagardi.

SAGARRONDO, sagárrondo: sagarrondo.

SARATZ, saratza: sarats.

SINTTUDI, sinttudi: harizti luzanga; "sinttudie egon san Butroin bere egon san, aritxek a, andik, troso bat, salla bat, itzela, aritx andikes ta ari geittute akon sinttudi"

TXOPO, txopo: makal

URKI, urkí: urki.

12.2. LANDARAK

ABEA : oloa.

AGAN BEDAR, agan bedarra: agan belar.

ALBAKA, albake: albaka.

ALFAFA, álfafe: alfalfa; "bedarrak eraitten dires a, ba, frantzesak, sekule bedarra, eta alfafe"

ALGARRATZ, algarratza: Ribes uva-crispa.

ALLURBE, allurbe: Trigonella foenum-graecum.

AMAR MANDAMENTTU, amar mandamenttu: Lonicera periclymenum.

ANGERU LORA, angeru lore: aingeru lore.

ARKASATZ, arkasatza: arkasats.

ARROTZA BERRETXIKO, arrotza berre-txiko: Amanita caesarea.

ASKI, aski: azki belar.

ASUN BEDAR, asun bedarra: asun belar; "asun bedarra edo esaten dakona esta ori?"

ASUN, asuné: asun; "alkolasko fregasiño, baya asunena obe, se asunek pika itten dereles"

ATXIKORI, atxikori: txikori; "atxikori nasta-teakon kaferi"

AYEN ESKER, ayen eskerra: aihen ezker; "errosario bedarrak eta ayen eskerrak emon dosku bearra solotan"

BALSAMU, bálsamu: golpe belar.

BALTZAMU, báltzamu: golpe belar; "baltzamu eridatarako, baltzamu, eta berotu surten ta asala kendu, eta imiñi a ta eride garbi garbi itteun ak eta andittute imiñi"

BATAN, batána: batan.

BATEN, baténa: batan.

BEDAR FRESKO, bedar frésko: belar fresko, berdetan ebakitzen dena.

BEDAR SIKU, bedar sikú: belar siku.

BEDAR, bedarrá: belar; "kantzata nau a, beda-rra ebaten"

BELARRIKO MIÑEN BEDAR, belarriko miñen bedarra: Sedum album.

BERBENA, berbéne: Berbena officinalis.

BERDIÑ, berdiñé: berdin; "berdiñe ote san lekun uxenak egoten siren"

BERRETXIKO, berretxiko: 1.ziza orokorrean; "au tallu andi deken berretxikok danak txarrak" 2 "ba, klase asko yaten siren len, yaten siren berretxikoak, arrotza gorringoak, ongoak, gibel urdiñek, estaitt giu bere bai"

BERRU, bérru: berro

BORRAJA, borráje: borraia.

ELORRANTZA BALTZ, elorrantza baltza: elorri beltz.

ELORRANTZA SURI, elorrantza suri: elorri zuri.

ELORRANTZA, elórrantze: elorrantza, elorri; "len a, ba sera usate san, elorrantza edo pintxodun a, ser bat ebai itte san gero, arbuston klasera, elorrantza"

ERRAMU, erramú: erramu, ereinotza; "erramu ikitte san bereinketute, erramu errama bat bereinketute ikittesan, eta a errete san, a botate san surtera ta a errete san ta kandela bereinketu eukitte san, kandela bereinketu bistute san ta, batzuk oyan barrun sartu eskeron salbata dausela pentzaten deude, neure lengusin mungikok esateun se, truboi asma iñ ordureko oyan barrun sartu ber dala, buru te gusti tapaeskeron entzun es, entzun es truboya buru te gusti tapaeskeron, salbata daola pentzateun ak, talletun edoseiñ errama imintte san, baya erramue udabariñ

oten da loran, eta loran daonean, erramue bereinketute oten da, bereinketu itten da erramue paskotan, paskotan imintten da ur bereinketu ontzitten ur barrie, eta bereinketuten deu abadek, eta ordun bereinketuten dires, kandelak, ordun te kandelario egunen ta, ordun erramue esta ongo igual a, kandelario egune goixeti ixeten da ta baya, kandelak eta onek ba, bereinketute bakotxak gorde itteusen etzen, oseake gure jaune etzera gaixo bateri eroteko bere, ba altare prepara ber ixete san atxiñe, eta kandela bereinketuk ber dires alatare preparateko gure jaune an imintteko leku, kandela bereinketuk ber ixeten siren, imiñi, bistute, se ba, gure jauneas etorte san abade ta gure jaune itxitteko leku ber ixeteun konfesateko ba, gaixo, eta gure jaune itxitteko leku imintte san ba, bakotxak al deun modun, alik ondoen, kandela bi bereinketuk eukitten siren bistute, falta barik, kandela bereinketuk etzen, trumonade oten sanen bere kandela pere bistuten siren eta ori erramu errame botate san a"

ERREUME BEDARRA: erruma belar

ERROMERU, erromerú: erromeru

ERROSARIO BEDAR, errosario bedarra: errosario belar; "errosario bedarrak eta ayen eskerrak emon dosku bearra solotan"

GARAGAR, garagarra: garagar.

GIBEL BEDAR, gibel bedarra: Hepatica nobilis; "gibelan antzeko orre dekoles orreaittik esaten dotze orreri gibel bedarra"

GIBEL URDIÑ, gibel urdiñé: Rusula virescens; "ba, klase asko yaten siren len, yaten siren berretxikoak, arrotza gorringoak, ongoak, gibel urdiñek, estaitt giau bere bai

GIÑAR, giñarra: ginarra, kinarra; Calluna vulgaris; "giñarrea beste bat da"

GRILLU BEDAR, grillu bedarra: Cytisus scoparius.

IDER BALTZ, ider baltzá: ilar baltz; "ider baltza, lantzen batek urteten deu solotan, iderra, iderra bakixu ser dan?, ba aii antzeko a, a baño estutxuau, lusetxuau ta estutxuau ixete san seruke, garo baltza itte akona, gari arten ta olan urteteun lantzen batek."

IESKA, ieske: ieska.

INDI KAÑUBERA, indí kañubere: indi kainabe-ra; "indi kañubere esaten deutzona bat, gogorra antxe, bean daos punte bi"

INDIGASTAÑA, indígastañe: indi gaztaina; Aesculus hippocastanum.

INTZURRI, intzurri: Hedera helix.

IÑURRI ONDOKO, iñurri ondoko: Arum italicum.

IRA, iré: ira; "beste palu andi beten imintte san ira pillo bat, amarrata", "asko da gosoau urdei bere gosoau da ireas erreko"

KALABASA BEDAR, calabasa bedarra

KAÑABERA, kañabere: kainabera; "imiñi firu olan, kañabera baten puntan eta, areas koisten siren"

KAÑUBERA, kañubere: kainabera; "kañubera pere klase bi daus len esan doales"

KARDU LATZ, kárdu latza: gardu latza.

KARDU, kárdu: gardu.

KARRASKILLA, karraskille: karraskila.

KLABELIÑA, klabelíñe: klabelina.

KUKU FRAKA, kuku frake: Digitalis purpurea.

KUKU SAGAR, kuku sagarra: kukusagar.

LANDARA, lándare: landara; "landare koisteko asi erain ber dosu, ba eraitten da troso baten asi, olau sati bet eraitten da"

LAPATZ, lapatza: Arctium minus.

LARRA KLABELIÑA, larra klabelíñe: larra klabelina.

LARROSA, larróse: 1.larrosa. 2.larrosa kolore

LIÑO BEDAR, liño bedarra: liho belar.

LIÑO, liño: liho

LORA, loré: lore ; "sagarrak loran daus"

LUKI BUSTEN, luki bustena: luki buztan, azeri buztan; "Begoña luki bustena setako usate ixen da ba?, medisinatarako bai usate ixen da ori e, jenero askotako ori usate ixen da e"

LUKI BUSTENA"luki bustena or bean, itxurritti arantza, lelau ote san, oin bere ongo da or e, ori usate ixen san luki bustena medisinatarako, begoña luki bustena setako usate ixen da ba?, medisinatarako bai usate ixen da ori e, jenero askotako ori usate ixen da e"

MALLUKI BEDAR, malluki bedar: mauluki belar, marrubi belar.

MAMUKIO BEDAR, mamukio bedarra: mamukio belar; Malva sylvestris.

MANTZANILLA, mantzanílle: mantzanila; "mantzanille bertan kokioa, gordete san, estomagoko miñe dauneko"

MIMEN, mímena: mimen; "mimenasko otzare eron deude"

MIMOSA, mimóse: mimosa.

MISPERRU, mísperru: mizperru.

ONDO, ondó landara

ONGO, óngo: onddo; "ba, klase asko yaten siren len, yaten siren berretxikoak, arrotza gorringoak, ongoa, gibel urdiñek, estaitt giau bere bai"

OREGANU, oréganu: oregano.

OTA, oté: 1.ote; "ote, otek sue sera deko, tronko txikerra dales, mea dales, sue irie, beste egur lodiau da labe berotuteko ta" .2 ota, oilotokietan oiloek lo egin dezaten eukitzen den armadizoa

OTA, oté: 1.ote; "ote, otek sue sera deko, tronko txikerra dales, mea dales, sue irie, beste egur lodiau da labe berotuteko ta" .

OTABAR, otábarra: otabar.

SALDAR BEDAR, saldar bedar: zaldar-belar.

SALSA BERRETXIKO, salsa berretxiko: saltsa perretxiko.

SAN JOSE LORA, san jose lore: San Jose lora

SAN JUAN LORA, san jwan lore: San Juan lora

SANBEDAR, sanbedarra: zanbelar

SAPO BEDAR, sapo bedarra: sapo-belar.

SAPO BERAKATZ, sapo berakatz: sapo-berakatz.

SAPO PORRU, sapo porru: sapo-porru.

SASI, sasi: sasi; "sasi esaten dotzu guk oneri, aor bean daus"

SASIARTE, **sasiárte**: sasiarte; "abarka sarrakas etorri tte itxi abarka sarrak sasiarten gordeta an, ta an kanbia sapatak"

SASILARROSA, **sasilarrose**: sasi larrosa.

SAUKU, **sáuku**: sauku.

SEKULE BEDAR, **sekule bedarra**: sekula belar; "bedarrak eraitten diren a, ba, frantzesa, sekule bedarra, eta alfafe"

SETA, **séte**: ziza.

SIE, **sié**: ihia; "sitxuski ure daun leku edo siek"

SUGE BEDAR, **suge bedarrá**: suge belar

SUGE LORA, **suge loré**: suge belar.

TRABA BEDAR, **traba bedarra**: traba belar; "traba bedarra olau a, luse bat sustrai asko emoten deuna, txarra da"

TXIKORI, **txikóri** atxikoria.

TXIRIBITA, **txiribíte**: txiribita.

TXIRRI OKARAN, **txirri okarana**: txirri okaran; "txirri okaranak morau tires"

TXOMIN BEDAR, **txómin bedarra**: txomin bedar, barrabas bedar

TXORI KARDU, **txori kardu**: txori gardu.

UNORE BEDARRA: unore belar

USTEI BEDAR, **ustei bedarra**: Rumex sp.

USTEI, **ustei**: Rumex sp.

USTURI, **usturi**: ustura, mihura.

YUNGU, **yúngu**: ihia, junku; "yungu e, kañuberen antzera asten dana ta aikés sillek onetarikok yesarleku apatzak aikés intte "

YUNGUDI: junkudi

12.3. ORTUARIAK

ARBI, **arbí**: harbi; "arbigare da, naboa?, lorek urtetako a, urten baño lelau an eukitten deu bolatxu da arbi, nabon buru, baya ya lorek urten baño lelau orrek yan itten deittus askok orrek arbigarak"

ASA, **asé**: aza; "koniflora eta ase bapere olaurik es gendun imintten"

ASELGA, **aselge**: zerba; "oiñ yaten da geyau aselge bere bai"

BABA, **babé**: 1.baba; "baba denporan babe botateakon indaberi" 2.adur, larde.

BAIÑA, **báiñe**: leka; "baiñen antzera dator"

BAÑA, **báñe**: leka.

BAÑAPALU, **báñapalu**: bainapalu, landararen hazkundera artezteko erabiltzen diren makilak, gehienetan kainabarak.

BERAKATZ, **berákatza**: berakatz; "berakatzan lekuen, kinpulek ekar dittus", "siketu akaba barik brote emoten deu berakatzak"

BERAKO BAÑA, **berako báñe**: beherako baina; "gorako bañak eta berako bañak esaten dake"

BERAKO INDABA, **berako índabe**: beherako indaba; "eta gorako indabe danean, ba artok itten deu palune, arton ieten deu, eta berako danean ba, pilo pilotxu beten botate san indabea eta eltxen danean batu, artoarterik artoarte, filarik fila"

BERDURA, **berduré**: barazkiak; "berdure yaten dot lodittu esitteko"

ERREMOLATXA, **erremolátxe**: erremolatxa.

ESKAROLA, **eskaróle**: eskarola

ESPINAKA, **espináke**: espinaka.

GARBANTZU, **garbántzu**: garbantzu; "garban-tzu iminttesan asakas"

GORAKO BAÑA, **gorako báñe**: gorako bainak, gorako lekak; "gorako bañak eta berako bañak esaten dake"

GORAKO INDABA, **gorako índabe**: gorako indaba; "gorako indabea, gorako eta berako biek, eraiñ itten siren artoa soto andi ixete san"

IDER, **iderrá**: ilar; "ider baltza, lantzen batek urteten deu solotan, iderra, iderra bakixu ser dan?, ba aiñ antzeko a, a baño estutxuau, luse-txuau ta estutxuau ixete san seruke, garo baltza itte akona, gari arten ta olan urteteun lantzen batek."

INDABA SURI, **índaba suri**: indaba zuri.

INDABA, **índabe**: indaba; "baba denporan babe botateakon indaberi", "gordiñik, bere bai, gustaten dakonari bai, aitte defuntu gureri bere gustate akon, eta printzipiu a, gu txikitxuk ixen giñenen a, aittek arrotza bat eta umek katillu bet esne indaban osten"

INYABA, **ínyabe**: indaba; "ori normalmente erriko axe daonen, ointxe inyabak batxeko sasoiñ ixeten da ori"

JIRASOL, **jirasolá**: eguzkilore.

KALABASA, **kalábase**: kalabaza; "kalabasa aren arto arten eraittesan"

KINPULA, **kinpúle**: kipula; "kinpula bat pikata, gustaten daken lekun, kinpule pikata prijidu eta areas urdeyes nastea, a kinpule yate san"

KONIFLOR, **koniflorá**: azalore; "koniflora ta ase, imintteen leku askotan"

LENTEJA, **lentéje**: lenteja; "ser esangot lenteja baten antzeko tamañuko edo, asi baltza baltza, eukitten deu, eta a eraitten da"

LETXUGA, **letxúge**: letxuga.

NABO, **nábo**: harbi; "onek nabo les eraitten siren eta lapikon itteko goso e"

PATATA, **pátate**: patata; "patata bat botaten da, eta eraiñ, eta gatzu urtu", "afarie, ba leku betzuten porru salde ta patata saltza berden ta olan bere usaten siren, guren geuren etzen esta iños olau, etzen, ba, urdei prijidu, urdei satitxu bana edo prijidu, eta ak emon deun a, koipetan, ba kinpula bat pikata, gustaten daken lekun, kinpule pikata prijidu eta areas urdeyes nastea a kinpule yate san"

PEREJILL, **perejillé**: perrexil.

PIPER LODI, **piper lodí**: pipar lodi; "au pipar lodiñe ba, siku isten dales, ba edosein lekun imin lei"

PIPER ONDO, **piper ondó**: pipar ondo, pipar landara.

PIPER TXORISERU, **piper txoriserú**: pipar gorri, txorizotarako erabiltzen dena.

PIPER, **piperrá**: pipar; "senbet pipar ekar dosus?"

PORRU, **porrú**: porru; "negun eskendun itten bendejarik te, se neguko bendejek esteu balio, bai asak eta iru lau porru", "eta gero asten danen tamañukoa, atara, eta lurre preparata euki tte, atxurreas itten da kanaltxu, eta an kanalen imintten diren banan banan, noberak gure deun distantzie, eta atzera altza dan lurre botaten dake ganera gero

tapateko, eta porrue senbet eta luseao a, imiñiao ba, luseao urteten deu surik"

SENAORI, senáori: azenaori.

TOMATE ONDO, tómate ondo: tomate landara.

TOMATE, tómate: tomate; "yorrai esaten dako-na ori txikitxu, plantateko piperrak eta tomatek"

12.4. FRUTUAK

FRUTA, fruté: fruitu; "eskues yan ba, frute edo", "bai, beste frutarik estau"

GASTAÑA, gastáñe: gaztain; "intxurrek, gas-tañak egositte, orrek iseten siren aparteko gausek a, oiñ a, turroya, selan oten dales, ordun turroi ainbeste esan oten, ordun bere ongo san turroi baya karu edo, estaipa ser"

IKO PASA, iko paseé: iko pasa.

IKO, ikó: iko; "ikoas, ikok emoten deun ureas bai iños entzun dot"

INTXUR, íntxurre: intxaur; "intxur gitxi ekar deude", "intxur arrakalak, arrakaldute intxurrek, ganeko moskole sertute, kentxeko modun ya, siketute, arrakaldute"

KERIXA, kerixé: geriza.

LARANJA, laránje: laranja.

LIMOI, limói: limoi.

MADARI, madarí: madari; "madari a, gitxi, madari tte olau gitxi dau gure aldetik eta"

MALLUKI, mallúki: mailuki, marrubi; "malluki asko yan dosu suk"

MASPASA, maspáse: mahaspasa; "mingotza da au baya eldu ondo in daittesenean, maspasa modun para daittesenean goso tire"

MASTI, másti: mahasti.

MASUSTA, masústte: masusta; "masustak bai yaten siren"

MATZ, matzá: mahats; "gero ya akaba siren matzak eta, esiren gobernaten eta"

MILLIKOTA, millikoté: melokotoi, milikota

MUSKILL, muskillé: muskil.

NARANJA, naránje: laranja.

OKARAN PASA, okáran pase: okaran pasa

OKARAN, okárana: okarana.

PARRA, parré: mahats parra; "parre ikitteun"

PARRAPE, párrape: parrape.

SAGAR, sagarrá:1 sagarrondo; "sagarrak loran daus" **2** sagar; "nik sagarrak erosten doas"

SAN JUAN MADARI, san jwan madari: San Juan madari

SAN JUAN SAGAR, san jwan sagarra: San Juan sagar

SAN PEDRO SAGAR, san pedro sagarra: san pedro sagar, sagar mota bat.

SANTIAGO MADARI, santjago madari: santiago madari.

SIDERI MADARI, sideri madari: madari mota bat

TXARBA, txarbe sagar mota bat; "txarbe bai, ba mendabako sagar bat, txikitxu"

URRETX, urretxá:1 ur, urretx. **2** rusula cyanoxantha.

URRUTX, urrutxé: ur, urretx.

URTE BETE, urte beté: sagar mota bat.

12.5. ARTOA

ARTABURU, artaburú: artaburu. "artaburuk itten dires, onenak onenak gordeten dires asittarako, itten dire garandu te imiñi, mayetzan sortziñ asitte, esateun gure aitte defuntuk dala sasoi ona arto eraitteko, setienbre da arto batxeko denpore setienbre, segun goixetitxu eraintte badau, belutxu eraintte badau, belutxuau eraintte badau belutxuau otubre bere igual

ARTAGARO, artagaró: artagarau.

ARTASURITTE, artasuritte: artazuritze.

ARTO BITTARTE, arto bittarte: arto bitarte; "bostorrotza, bostorrotzaas ba, arto bittartek, erdiko kanalak itten siren askatu, gero atxurreas a, bostorrotzaas, bostorrotza tekona a, ser bat aste san, puntan akabaten daona"

ARTO BIXER, arto bixerrá: arto bizar.

ARTO ESE, arto esé: arto heze, labetik pasabakoa.

ARTO IER, arto ierra: arto iger, labetik pasatukoa.

ARTO KAXA, arto kaxé: arto kaxa.

ARTO LUPU, arto lupú: artalupu.

ARTO ORE, arto oré: arto ore.

ARTO SOLO, arto soló: artoarte, arto solo.

ARTO URUN, arto uruné: arto irin

ARTO, artó:1 arto; "setienbre da arto batxeko denpore setienbre, segun goixetitxu eraintte badau, belutxu eraintte badau, belutxuau eraintte badau belutxuau otubre bere igual", "Lelau artori urteten tzo puntan lorek, garbe esaten dako garbe kendu, guk geyenen garbe kentxen geuntzen, garben autze estala ona edo sarri esate san, garbe kendu, eta gero arto ya ba, buru ointxe dau ondo ya bixarrak urtenta, bixarrak kanbiateen kolore edo, ordun, txole iñ, txole iñ ordun, burun kontrako seretik, puntatik ebai, eta txolak iñ, eta gero eltxen danean artaburu batu, guk olan asau gure solok iki gendusen Kimeretan iki gendusen solo bi, eta andi itten gendun ba, artaburu te gusti eperditti ebaitte ekarri gurdiñ, eta bota atzes gurdie eta kendu artaburu, kendu artaburu pillo batera eta tronko bestera, leleko parajekoa kendu, kendu artaburue eta saranak betatu te etzera ieron, ta gero labasu, eta gero tamañu koxu ber, labasuri tamañu koxu ber edo lar in dire edo gitxi in dires edo, labe gitxi berotu da edo lar berotu da, baya ya orretarako sertute, koxute ikitteen a, sera, gero garandu a, asto esateakon kaja bat, sulokas, eta masuto andi betzuk, an lotxen diren burutxak batxeko, ori garbittu itte san autze eukitteen orrek eta garbittu eta errotara, kaja bat ikitteen gurean, imiñe esaten dakona eta lau ataringo anege, eta errotarik kobrateen gero ba, anegena lau kilo edo, baya errotari beti egote san kejas errotek yaten deule sera, apur bet eta ba, lau kilon usena bai baya ba, berari lau kilo estakosela lotxen, eratzi esaten da leleko, leleko bedarra abiaten dakonen, eratzi, bedarra eratzi ganeti ganeti ganeti eta gero ya apur bet andiao itten danean karga lurreas, orreri esate akon yorratu, lurreas karga, mayetzan eraitten dires artok eta batu a, lelengo labasuk a, ba, setienbren akaburantz itten dires, gorako indabea, gorako eta

berako biek, erañ itten siren artoa soto andi ixete san e, ainbet bider in dus sotok atxur sabalaas, eta gorako indabe danean, ba artok itten deu palune, arton ieten deu, eta berako danean ba, pilo pilotxu beten botate san indabea eta eltxen danean batu, artoarterik artoarte, filarik fila, gorako bañak eta berako bañak esaten dake, gorako bañari palu imin ber dake, eta berakoak gitxiau emoten deu, baya estako imin ber palurik, lau sotok alkarreas junta es, se kanporantza adi es baya apur bet alkarreas lau soto juntateko modun goyen amarrata, ori ixengo san berak esan gure ixene edo, eta artoarten eraitten gendun gu pere banaka bat, artoarten eraitten gendun banaka bat, lurre bere guk gitxi eukitten gendun ba, aittitte ta amoma bixi siren denporan se, etzealden erdi baño eseren ibilli aittek eta amak, beste erdie aittittek eta amomak ibiltean, kalabasa aren arto arden eraittesan, ba eraitte san baya eraitte san salle, arbi batza edo esateutzen bitxo bat itteakon nabori, eta esin koxu ixen da naborik, itxi ieutzen jentek eraitteri, ostantzen nabori bere orri kentxen dako lelau, barrin formaten dako orri kendueskeron barri itten dako a, arik eta buru iñ arden, landare koisteko asi erain ber dosu, ba eraitten da troso baten asi, olau sati bet eraitten da, itxi itten dako a, silduten, lurren, silduten eta urteten dotzo palu betek eta palun puntun urteten dotzo borla batek eta an itten dako asi, kinpuleri bere bai, berakatzari bere bai, berakatzari es, berakatzari estotzo urtetan serak, berakatzari ba, siketu itten da, siketu akaba barik brote emoten deu berakatzak, sakon sakon sartu barik itxi ber da ori lurren, berakatzari iminkeran imintten da alau tamañutxuten, olan, punta gora adi deule, fila bat fila bi, noberak gure deun beste, eta gero asten danen tamañukoa, atara, eta lurre preparata euki tte, atxurreas itten da kanaltxu, eta an kanalen imintten diren banan banan, noberak gure deun distantzie, eta atzera altza dan lurre botaten dake ganera gero tapateko, eta porru senbet eta luseao a, imiñiao ba, luseao urteten deu surik, kinpulek esteko ori in bearrik, kinpule buru baño estales ta asaltxu lotu ber deu kinpulek, piperrari asi kentxen dako, barrun dekon asi, tomateri bere bai, armario ganen ta imintten gendun atxiñe, saguk a, koxu sedien a, au piper lodiñe ba, siku isten dales, ba edosein lekun imin lei baya tomatena, ba tomateri atara ber dako a, beran ure tartetik, atara ber dakos asik, tomatek barrun ure deko, eta an uren arteti asik aparta ber diren, eta a busti busti oten da, eta en jeneral ol baten ganen edo imiñi, eta an siketu lelau ure bota erañ, gero imintteko armario ganen edo a, ber dan modun siketako"

ARTOARTE, artoarte: artoarte, arto solo; "eta gorako indabe danean, ba artok itten deu palune, arton ieten deu, eta berako danean ba, pilo pilotxu beten botate san indabea eta eltxen danean batu, artoarterik artoarte, filarik fila"

ARTOTZA, artótze: artoarte, arto solo.

ASTO, astó: artoa garanduteko kaxa moduko bat. "garandute egoten siren, kaja batzuk, olau kaja batzuk, eskiñak artute, eta erdin sulok, eta ara botate san ta gero masu betzukes an yote san, eta sulotati

bera eskapateun garok, estosu iños ikusi?, sulok eukesan laratroas iñeko sulok a, serak, oseake burutxea, burutxe gitxi pasateko moduko sulo, sulok bastante andik, maya bate lau armadisu bet eskiñak artute, suk estekosu orren, arratzen orren memoririk?, ta ara bota eta gero masu betzuk egoten siren yoteko, masu kuadrado olan, sabal sabalak, eta masukes yo ta an soltateun, sera ta garok, garo yote san bera ta burutxe lotxe san bertan

BURUTXE, burutxé : burutxa; "garo yote san bera ta burutxe lotxe san bertan"

GARA, garé: gara.

GARBA, garbé: garba; "guk geyenen garbe ken-txen geuntzen"

LASTO ORRI, lastó orri: lasto orri.

LASTO TRONGO, lasto trongo: lasto enbor.

LASTO, lastó: lasto.

SAPA, sapé: 1.sapa, kapas; "gure alboko gixon sarrak ba, matzana, matz asalakas itteun sigarro ta sapeas, garra puntan segidun sigarri". 2 txima.

TRONGO, tróngo: 1.artoan enbor. 2.

TXOLA, txóle: 1 artoaren txola, garbaren ostekoa; "eta txolak iñ, eta gero eltxen danean artaburu batu"

12.6. GARIA

BIRSAI, birsaye: birzahi; "gari io itte san ganaduntzeko, ganaduri a, osabak emoteko, oin saye ta birsaye ta orrek gausak a, lekuen ba, saldu bere ingoeden arenek, gero pertzekusiño itzela eukieun garik, txorikes, eta jentek itxi eutzen eraitteri gari"

BIXAR GARI, bixar gari: bixar gari.

GALAUTZ, galautze: galauts; "galautze, gari-garauk soltaten deun autze da ori"

GALTZU TXOLA, galtzu txole: galtzu txola.

GALTZU, galtzú: galtzu.

GARAU, garáu: 1 garau, ale, bihi

GARAU, garáu: 1 garau, ale, bihi 2 euri garau; "freskure in tte osten bere bai itxitten dotzo garau bedarrari" 3 tutik, piperrik, ezer; "guk estu itten utzik garauri pes, urte dustiñ utz baperes"

GARI BIXER, gari bixerra: gari bixar.

GARI META, gari mete: gari meta.

GARI SOLO, gari solo: gari solo; "txoriagola imiñi, gari solon, eta txoriagolan artatxorik abi intte bertan"

GARI TXOLA, gari txole: gari txola.

GARI URUN, garí urune: gari irin.

GARI YOTE, gari yote: gari jote; "gari yotetan bere a, ba, bear fuerte dala ta"

GARI, garí: 1 gari; "mayetza edo olan ixengo san, ya gari a, berde daonen", "eskus eraitten dakona bai, batek erañ, eta bestek a, kajoi bet eukin alan goyen, guk euki gendun makiñe, ori makiñe geuk euki gendun, barrio gustiri garbittuteutzen gure aitte defuntuk, garik garbi-ttuteutzesan", "Lurre makiñetu, eta gero areas edo apurtu, itten da, gero satzittu, eta gero itten diren, ba errama batzuk artxen diren, ta erramakas itten da, ba file solon, eta a bittartea, oseake erramakas, errama fila bies, in filea, eta emen bittarten eraitte san, ta gero kendu eraitte daona, ta urreko beste fila bat artu, nondi eraintte daon

ukusteko, ostantzen a gari esta ukusten, estaldu itten da lurrarten ta, ta imintten siren errama batzuk sartute, sartutesan olan distantzi alkarreanik artes eroteko sera, areas pasa ta gero, ure korridu deñ edo, itten siren a, exabarra bat, exeas, exe bakixu ser dan?, exea ba, alau ser bat, instrumentu bet, aste agarreteko, asta bateas, ta ganaduk a, ganaduk eroteen ta ak itteun barre, ak punttek barra bat, gari, udagoyenen eraitten da, baya estaipa se illetan, gabon aurretik

- *Eta eldu?*

eldu ba, junion akabu ingerun edo, julion iste san a, gari yote ta, emen akabuko urtetan a, makiña batzuk ibil siren, arteko denporatan ba, txolak yoten siren a, imiñi arri bet, arri bet imiñi alderdi beteti altzadeas, eta an dale, yo an, eta gero ba, gari garbitteko makiña batzuk egon siren, eta andi pasa gero, garigaro garbittuteko

- *Eta eraiñ?*

eskus eraitten dakona bai, batek eraiñ, eta bestek a, kajoi bet euken alan goyen, guk euki gendun makiñe, ori makiñe geuk euki gendun, barrio gustiri garbittuteutzen gure aitte defuntuk, garik garbittuteutesan, kajoi andi bet ikieun, eta ara kajoire bota lantzen saku bet, bat makiñeri eraitten, eta kajoi tapatxu bet ikieun, eta beste bat ba, tape aputxu bet altzata, an gari botaten megidea gardu sedeitten a, ta atzen euken parrilla bat, ta atzeko alderdire urteteun garik , bastante garbi urteteun e", "Eta gero itte san, ba garin bereinkesiño esate san, etorten siren, etzerik etze etorten siren abadek, mayetza edo olan ixengo san, ya gari a, berde daonen etorten siren, etzerik etze etorte san abade sakristauas eta ba, bereinketuten, garin bereinkesiño ixete san a, seoser emote san a, ba, gari io itte san ganaduntzeko, ganaduri a, osabak emoteko, oin saye ta birsaye ta orrek gausak a, lekuen ba, saldu bere ingoeduen arenek, gero pertzekusiño itzela eukieun garik, txorikes, eta jentek itxi eutzen eraitteri gari"

GARIARRI, gariarri: garia jotzeko harri.

GARIARTE, gariarte: garisolo; "gariarte solo da"

GARIBURU, gariburu: galburu; "gariburu, bixerdune, klase bi daus garik, bata da ori urteteotzona beste ba tau urtete estotzona"

GARIGARO, garigaro: gari garau; "yo an, eta gero ba, gari garbitteko makiña batzuk egon siren, eta andi pasa gero, garigaro garbittuteko"

GARITZE, garitze: garitza

GARO, garó:1.garau; "garo yote san bera ta burutxe lotxe san bertan"

GARO, garó:1.garau; "garo yote san bera ta burutxe lotxe san bertan" 2 ihintza. 3 azalaren garau

KOSETXA, kosétxe : uzta.

META NAUSI, meta nausi: meta nagusi; "selan esateaken gari a, selan geittuteaken a, metak andik, txikerrak, eta gero andik, nausi tte txikerra itten siren"

META, méte: meta; "selan esateaken gari a, selan geittuteaken a, metak andik, txikerrak, eta gero andik, nausi tte txikerra itten siren", "tiok eta bai itteesan, orrek bai itteesan baya guk geuk geuren, nire denporan esan itten metarik"

SAI, sayé:1.zahi; "gari io itte san ganaduntzeko, ganaduri a, osabak emoteko, oin saye ta birsaye ta orrek gausak a, lekuen ba, saldu bere ingoeduen arenek, gero pertzekusiño itzela eukieun garik, txorikes, eta jentek itxi eutzen

TXOLA, txóle: gari txola, gari txorta; "ogei bet txolaas edo ogetamarreas edo itten siren", "emen akabuko urtetan a, makiña batzuk ibil siren, arteko denporatan ba, txolak yoten siren a, imiñi arri bet, arri bet imiñi alderdi beteti altzadeas, eta an dale"

12.7. LANDAREEN ATALAK

APEA, apéa: apea.

ARANTZA, arantzé: arantza

ARBIGARA, arbigare: harbigara; "arbigare da, naboa?, lorek urtetako a, urten baño lelau an eukitten deu bolatxu da arbi, nabon buru, baya ya lorek urten baño lelau orrek yan itten deittus askok orrek arbigarak"

ASA TRONKO, asa tronko: aza trontxela.

ASAL: arbolen azal.

ASTA: fruituen asta.

ASTILLA: ezpala

ASTILLA astille: ezpala

AYEN, ayena: aihen.

BERAKAS BURU, berákas buru: berakatz buru.

BERDAMIÑ, berdamiñe: landareek eukitzen duten berdearen mingostasuna.

BIDUR, bidurre: bidur, esto egiteko adar eta landare gazteen enborrak, baita egur txolak lotzeko adarra ere.

BROTE, bróte: erne; "berakatzari estotzo urte-tan serak, berakatz ba, siketu itten da, siketu akaba barik brote emoten deu berakatzak"

EGUR, egurré: egur; "gurdi bete egur ekar dere negureko", "egurre in ba, in ba bason kasu beterrako, egur andi iñ, gero txikertu, etzen, egurre itten yon dires, eta egurre ekarte san basoti gurdien satik andik errama andik, txolak itten siren meakas, meakas txolak itten siren"

ERBIGARA, erbigare: harbigara; "erbigara esaten deutze, punte bigun bigun daola kendu"

ERNEKATZ, ernekatza: pataten gara, zil, ernekaitz.

ERRAMA, erramé: abar, adar, errama; "erra-ma bat iminte san talletun, talle bode selan daon iste san sendalle, talle botate selan akaba dan"

ERREPOLLO, errepollo: buru.

ERRETXIÑE, erretxiñe: erretxina ; "piñu te onek ixengo dire txarrak igual, piñuk a, sera dekoles, erretxiñe edo"

ESKUR, eskurré: ezkur; "amen aretxan eskurak gastek diren denporakok"

FRANTZESA, frantzesa: "frantzesa udabarriñ ebate san, eraiñ estaitt nos itten san, urte tire frantzesarik estala eraitten a, frantzesa, kendu eta arto eraiñ itte san"

GARRI, garrí. arbolaren enborra

GARRI, garrí:1 gerri 2 arbolaren enborra

IDER GARO, ider garó: ilar garau.

KIMA, kimé: kima
KIRIKIO, kirikio: gaztainen kanpoko oskol.
MASMORDA, másmorde: mahasmorda
MATZASAL, matzasala: mahatsazal; "matza-sala ba, siku lotxen da denporadatan a, tronkon bertan"
MENDU, mendú: mendu; "mendu da imintten dakona"
MORDA, mórde: morda.
MORKOL, morkola: oskol.
MOSKOLA, moskole: oskol; "intxur arrakalak, arrakaldute intxurrek, ganeko moskole sertute, kentxeko modun ya, siketute, arrakaldute"
MUKUR, mukurré: mukur; "sue itteko tronkori esaten geuntzen mukurre"
ORBEL, orbela: orbel
ORRI, orrí: orri; "orretariko eskutxu bete orri, orri nei egurre siketu te egosi, ta edan gero, egun bi barru edo iru barru bajata dao tentziño"
PALU, pálu: makil; "palues yo deu", "itxi itten dako a, silduten, lurren, silduten eta urteten dotzo palu betek eta palun puntun urteten dotzo borla batek eta an itten dako asi"
PINTXO, píntxo: erbatz, arantza; "píntxo moduko tekes orrek"
PIÑU ARTABURU, piñu artaburú: pinaburu. "piñu artaburuk batu ber dires"
PIÑU ERRAMA, piñu erramé: pinu abar.
PIÑUASI, piñuasí: pinuazi.
PODA: 1 podá: inausi; "abaro, bai, baso bateri esate akon abaro a, podata ba baju baju a, podata, arbolak, brotek baju daosenen abaro". **2 póde:** inausketa
SERUKA, seruké: zeruka, leka
SOSPEL, sospela: zozpal.
SOTZ, sotzá: zotz.
SUSTRAI, sústrai: sustrai; "traba bedarra olau a, luse bat sustrai asko emoten deuna, txarra da"
SUSTROI, sústro: sustrai.
TRONGO, tróngo: enbor; "atxikori baya, errama bate lao trongo da"
TRONKO, trónko: enbor; "matzasala ba, siku lotxen da denporadatan a, tronkon bertan"
TRONTXEL, trontxela: trontxel, aza eta letxugen trontxo; "trontxela asa sati bet, asa trontxela tronko ta asorri"
TRONTXO, tróntxo: trontxel.
TXIRLORA, txirlóre: txirlora.
TXORTA, txórte: txorta.

13. NEKAZARITZA

Behar tradizionalari deutson gai hau ondoko azpi-gaiok osatua da: lurra lantzeko tresnak, gurdia, gainerako tresnak eta lanak, neurriak eta ogibideak.

13.1. LURRA LANTZEKO TRESNAK

ARE, aré: are; "lurre makiñetu, eta gero areas edo apurtu, itten da, gero satzittu", "Layetu itten da leleko lurre, eta gero areas preparaten da, austen da dana,

areas ta estoas, lur satik andik badaus esto pasaten da, seatuteko, ariñau itteko, ara bota, eta gero tapa, tapa atxurrekas itte san, exeas bere tapateuden batzuk baya atxurrekas konponidua lotxen dala tapata"

ARE ESKU, are esku: areak daukan girtena.

ARE SUBILL, are subille: area subil.

ASTA: arearen eskutailea

BOSTORROTZ, bostórrotza: bostortz; "bostorrotzaas ba, arto bittartek, erdiko kanalak itten siren askatu"

BOSTORTZ, bóstortza: bostortz; "esetu dot nik arto yorratuteko bostortzaas ta bei beteas, bustertu busterrri beteas, bakarrean ta"

EDE, edé: hede; "idiñ ederi emoten dotzesu te lotxen dire ederto"

ESTO, estó: esto; mokilak hausteko adar trentzatuz egiten den narra; "esto pasate san baya, an mokille andi badau edo sikuten ba, ebai bada layetue areas, ba mokillek andik lotxen dires"

EXA, exé: exa; "ariñau itteko, ara bota, eta gero tapa, tapa atxurrekas itte san, exeas bere tapateuden batzuk baya atxurrekas konponidua lotxen dala tapata"

FRANTZI EXA, frantzi exe: fantzi exe

KAKARRALDO, kakárraldo: karramarro, lurra lantzeko; "erraturak, solotan itten siren, bedarrak edo olan sakeleri batu, eta pillo iñ, ta ganeti bota lurre, ta siketuten direnen ta sue emon gero, eratzi solo igual, ganeko bedarra, se atxiñe esan egoten a, seas eratziri pere, gero urteuden kakarraldok eta orrek trapaserik, eratzi tte siketuten danean batu pillo batera, lurre bota ganera, lurreas tapa ta, sue emon, ta sue, keatan, keatan, erreten da barru gusti, bedarrak gitxiau urten deiñ esate san ori itten dala"

KARRAMARRU, karramárru: lurra lantzeko karramarro; "karramarru, gure txiker denporan urteun orrek"

KARRETILLA, karretille: karretila

NARRA, narré: narra.

SUBILL, subille: subil.

TRILLADORA, trilladóre: trilatzeako makina.

TRILLU, trillu trilatzeako makina.

13.2. GURDIA

AKULU, akúlu: akulu; "akulu itxixu or ganaas miñ in barik"

ALBO OL, albo ola: gurdiaren albotan jartzen diren olak.

ALDAMEN, aldamena: aldamen, gurdiaren kaxan albotan dagozen egur luzeak.

ASPIOL, aspiola: azpiol.

ASTO: Gurdian aldamenaren azpian ardatzari eusteko dagoen zatia.

BESAKA errimuka; buztarrian idi batek bestearen gainera egiten duenean; "olan tiretu itten badeu tireka eta olan lepo botaten badotze alkarreri besaka"

BUSTERRI BAKAR, busterrri bakarra: buztarri bakar; "esetu dot nik arto yorratuteko bostortzaas ta bei beteas, bustertu busterrri beteas, bakarrean ta"

BUSTERRI, bústerri: buztarri; "esetu dot nik arto yorratuteko bostortzaas ta bei beteas, bustertu busterri beteas, bakarrean ta"

ERRAILL, erraille: erraila; gurdian aldamen batetik bestera dagozen baranda luzea; "seoseri esate akon erraille, seri seri enei esan baya"

ERRUEDA, erruedé: txirringa.

FRONTERA, frontére: frontera; idiak buzter-tzeko kopetan ipintzen zaien almuatxo.

GALGA, galgé: galga, balazta; "gero urteuden gurdik galge eiki euden"

GAN, gana: gan, akuluaren iltze; "akulu itxixu or ganaas miñ in barik"

IRESPATA, irespate: gurdiaaren aurrekaldean tente ipintzen den makila, ezpata.

IRISPATA, irispate.: gurdiaaren aurrekaldean tente ipintzen den makila, ezpata.

KAMA, kamé: gurdikama.

KARRO, kárro: karro; zaldi eta astoakaz erabiltzen dena; "Katiketiki etorte san ara Butroire bat, karroas"

KARTOL, kartóla: kartola, gurtola.

UBELA, ubelá: ubal

13.3. GAINERAKO TRESNAK ETA LANAK

AGIÑ: erremintei ahoan egiten zaizkien akatzak.

ALTZADA, altzadé: altxada; "emen akabuko urtetan a, makiña batzuk ibil siren, arteko denporatan ba, txolak yoten siren a, imiñi arri bet, arri bet imiñi alderdi beteti altzadeas, eta an dale"

ALTZAGARRI, altzagarrí: altzagarri; "altza-garri bet, bai umedadeaittik"

ARIOTZ, ariotza: ariotz; "aik ebateko erotesan ariotza"

ARRATXUR, arratxurre: arratxur, larratxur; "atxurrek an bason usaten dires, ba, normalak es, arratxurre esateakon"

ARTZA, artze: artza, indabak eta galbaratzeko sumetzazko tresna.

ASKORA askóre: aizkora.

ASTA, asté: 1 girten; "ori asta barik isten da, beorrek eukitten deu agarrateko, igual sein matxe-te baten antzeko, da ori", "bostorrotza, bosto-rrotzaas ba, arto bittartek, erdiko kanalak itten siren askatu, gero atxurreas a, bostorrotzaas, bostorrotza tekona a, ser bat aste san, puntan akabaten daona"

ASTOTZARA, astotzare: astotzara.

ATXUR SABAL, atxur sabala: haitzur zabal; "ainbet bider in dus sotok atxur sabalaas"

ATXUR, atxurré: haitzur; "atxurrek an bason usaten dires, ba, normalak es, arratxurre esateakon", "bostorrotza, bostorrotzaas ba, arto bittartek, erdiko kanalak itten siren askatu, gero atxurreas a, bostorrotzaas, bostorrotza tekona a, ser bat aste san, puntan akabaten daona"

BARANDA, barandé: makil edo ohol luzea; "baranda bat eraitteko sueri, eta gero egurreko pala bat asta luse luseas"

BENDEJA, bendéje: bendeja; "negun eskendun itten bendejarik te, se neguko bendejek esteu balio, bai asak eta iru lau porru"

ENTRESAKA, entresáke: mehazketa.

ERRATURA, errature: erratura, erretura; "erraturak, solotan itten siren, bedarrak edo olan sakeleri batu, eta pillo iñ, ta ganeti bota lurre, ta siketuten direnen ta sue emon gero, eratzi solo igual, ganeko bedarra, se atxiñe esan egoten a, seas eratziri pere, gero urteuden kakarraldoketa orrek trapaserik, eratzi tte siketuten danean batu pillo batera, lurre bota ganera, lurreas tapa ta, sue emon, ta sue, keatan, keatan, erreten da barru gusti, bedarrak gitxiau urten deñ esate san ori itten dala"

ERREMESA, erremése: txanda, beharra; "se-lan bixi san jente atxiñe e, erremesa txarra de-kola aittek a, sototuten aik bearren egune sartute osten,aittittek lagundu eutzen apur bet aurki"

ERREMINTTA, erremintte: erreminta; "gori-ttu, erreminttak eta surten gorittu arten euki seosetarako"

ESKU TIRO: eraiteko era bat da; haziak eskuz botatzen direnean, hain zuzen.

ESKUBERE, eskúbere eskuare; "egurrekok usako siren, nik estot esetu, nik egurreko usa dot ba, bedarra batxeko, selan esaten dako?, eskubere", "bueltakean sabaldu, gero batu, pillotara batu, eskubereas, gero gurdí karga, etzera ekarri, eta ara aurreko alderdire eron gurdí, kargan imiñi tte lastegire altza"

EXABARRA, exábarre: exa erabilia egiten den ildo; "exabarrak, patata eraitteko ta itten siren, patata eraitteko, eta arto eraitteko bere bai, gu pere in dus iños, ba, sotok itteko baño fasiltxuau itten da ta, iños in du exabarrara erañ a, arto bere, se sotok itten a, tarea txarrak oten dires a, olan solo andik itteko jente modurik batu esen, jente gitxik itteko"

FARDO, fardo: fardo.

FILA, file: ilada, lerro; "ba errama batzuk artxen dires, ta erramakas itten da, ba file solon"

GALTZU SERRA, galtzú serre: gortako igitaia galtzua ebakitzeko, gehienetan bi erabiltzen dira

GIRTEN, girtena: girten; "girtena bai, askorena ta yorraiñe girtena da"

IRURKE, irurke: urkulu; "lelau labasuk itten sirenean ote ta sasi tte orrek labara sartzeko, egurreas itte san ori irurke"

ITTAURREKO, ittaurreko: itaurreko

ITTAURREN: itaurrean.

KAKO, kakó: 1 kako, lurra lantzeko; "kako olan, lau ortzako olan a, egur be teko astea, olan okertute lau olan bera adi"

KANAL, kanalá: ubide; "eta gero asten danen tamañukoa, atara, eta lurre preparata euki tte, atxurreas itten da kanaltxu, eta an kanalen imintten dires banan banan, noberak gure deun distantzie"

KODAÑA, kodáñe: kodaina.

LABRANTZA, labrántze: nekazaritza

LANKATE, lankate: exa eta aretan erabiltzen den kate.

LAPOTZARA, lápotzare: lepo otzara; "lapo-tzare aori kaje balitze lau otzara bat, aste erdi erditti daule esku sartute eroteko, lapotzare"

LAYA, layé: laia; "solok osok itten siren layakas", "layetako makiñe ixen ber da orretarako, layatan neu

pere in dot, aitte ta aman erdiñ, txikerretan, soi sati bet ain bien erdiñ a, buelta, sagarrak sagarrak landaraas daosen lekun itte san layakas bueno ostantzen bere bai arik eta makiñak urten arten, solok osok itten siren layakas, guk geuk estus in solok osok layakas iños, eskiñak edo bai, makiñak artxeko eskiñak edo bai, imiñi buelta ta gero makiñek esteules koisten eskiña eskiñaraño ondo ordukok oin daosenak bai baya eskiñak layakas, eskiñatxuk artxen siren eta landarak eta olan daosen lekuen itte san, patate edo eraitteko ba labrate san layakas dana, itten gendun guk, laya bies bakotxak, bai bies, laya bies esku banatan, eraitteko asik balde baten usaten gendun guk, lelau prepara ber isten da soloa ta gero bota olan"

LERRO, lerró: lerro; "lerrok itxi, ebai tte lerrok itxi an, bata besten antzen a, eta gero ganeti siketen danen buelte emon"

LURKAKO, lurkako: lur kako.

MAKIÑA: lurra lantzeko makina

MASAGABI, masagabi: oletako mailu handia.

MASU, másu: mazu; "Mokillek yo masues, ordun esegolako, esto pasate san ordun bere, esto pasate san baya, an mokille andi badau edo sikuten ba, ebai bada layetue areas, ba mokillek andik lotxen dires espada tenplen lurre egon, mokillek andik lotxen dires eta esto bere yantzan dabill aiñ andin ganen eta, eta leleko andienak yo, esto pasateko eta olan gausa gitxi daonen ba, masues yo ta aurrera"

MASUTO, masúto: mazuto; "gero garandu a, asto esateakon kaja bat, sulokas, eta masuto andi betzuk"

MATXETA, matxéte: matxeta; "ori asta barik isten da, beorrek eukitten deu agarrateko, igual sein matxete baten antzeko, da ori"

MOKILL, mokillé: mokil; "esto pasate san baya, an mokille andi badau edo sikuten ba, ebai bada layetue areas, ba mokillek andik lotxen dires"

ORTZ, ortzá: hortz; "sotzarde, orrek bost ortz eukitteittu aurki"

ORTZA, ortzé: hortz; "kako olan, lau ortzako olan a, egur be teko astea, olan okertute lau olan bera adi"

OTZARA SABAL, otzara sabalá: otzara zabal.

OTZARA, otzáre: otzara

OTZARADA, otzarade otzara multzo.

PERIKITTO, perikitto : otzara txikar.

PIKADOR, pikadorá: trangabel; egurra txikar-tzeko erabiltzen den mukurra.

PIKAMALLU, pikamallu: pika mailu: kodaina pikatzeko erabiltzen diren mailu eta junguda; "pikamallu esaten dakona isten da diferente"

PODA, póde: inausketa

PORRA, porré: porra, mailu modukoa baino handiagoa.

SAKU, sakú: zaku; "erropak imintte oten siren balden, eta ori otzare ganen imintte akon, eta otzareri imintteakon saku bet"

SAKUTO, sakúto: zakuto.

SARAN, saraná: zaran; "leleko parajekoa kendu kendu artaburu eta saranak betatu te etzera ieron"

SARDA, sardé: sarda.

SASKAKO, saskako: saskako, satsa ateratzeko erabiltzen den kakoa

SEMILLERU, semilléru: mintegi.

SEMINTTERA, seminttére: mintegi.

SESTO, sésto: zaran.

SIMINTTERA, siminttére: mintegi.

SOI, soyé: zoi; "layatan neu pere in dot, aitte ta aman erdiñ, txikerretan, soi sati bet ain bien erdiñ a"

SORROSTARRI, sorróstarri: zorroztarri.

SOTO, sóto: soto, txorko; "sotok itteko baño fasiltxuau itten da"

SOTZARDA, sótzarde: bost hortzeko sarda; "sotzarde, orrek bost ortz eukitteittu aurki"

SUMETZ, sumetzá: zumitz

SURRUN, surruné: 1.zurrun.

TRIGERU, triggeru: bahea, galbahe.

TRONTZA, trontzé: trontzazerra.

TRONTZADOR, trontzadorá: trontzazerra.

TXORIAGOLA, txoriagole: txorijagola, txoriizugarri; "txoriagola imiñi, gari solon, eta txoriagolan artatxorik abi intte bertan"

UREKORA, úrekora: urak gora; iretargiaren ilgora; "botateko bai a, urekora ta urepera esateuden"

UREPERA, úrepera: urak behera, iretargiaren ilbehera; "botateko bai a, urekora ta urepera esateuden "

URKULU, urkúlu: urkulu

YORRAI, yórrai: jorra; "yorra esaten dakona ori txikitxu, plantateko piperrak eta tomatek "

YUNGEDA, yungede: junguda, kodaina pikatzeko lurrean sartzen dena.

YUNGUDE, yungude: junguda; "yungude esateakon orreri, lurren sartzen sana "

13.4. NEURRIAK

ANEGA, anége: anega; "kaja bat ikitteen gurean, imiñe esaten dakona eta lau atarango anega"

ARRA, arré : arra; "arrarik arrara edo olan dekos a, kordeltxu betzuk"

ARROA, arróa arropa

ASUNBRE ERDI, asúnbre erdi: azunbre erdi; "eta arrastegin bearra itxi tte osten, sototuteko dos kimeratako soloak asunbre erdi ardaun artu, erremesa txarra daola ta, bederatzi perra pagata, aik bederatzi perrak berari emoutzen pene gero osten", "asunbre erdiko tankeas ure bota txarri tte beste bat talleas arraskaten, asunbre erdiko tankek oiñ orre pere estaus"

ASUNBRE, asúnbre: azunbre.

BARBARIDADE, barbaridadé: astakeria, eta kantidade alorrean asko dela adierazteko ere bai.

DISTANTZI, distántzi: tarte, bitarte; "itxi-tteuden a ba, distantzi ber deunaas", "eta gero asten danen tamañukoa, atara, eta lurre preparata euki tte, atxurreas itten da kanaltxu, eta an kanalen imintten dires banan banan, noberak gure deun distantzie, eta atzera altza dan lurre botaten dake ganera gero tapateko, eta porrue senbet eta luseao a, imiñiao ba, luseao urteten deu surik"

DOSENA ERDI, dosena erdí: dozena erdi; "ba-ya guk dosena erdi anega, eta gero bota sorro bat, eta kaderakas ingetu, bota beste bat eta ingetu", "dosena erdi paper baño giau kanbia eusen"

DOSENA, doséne: dozena.

ERDIKIÑ, erdikiñé: erdikin

ERRALDE, erralde: erralde; bost kiloko pisua.

GISELAN ANDI, giselan andi: gizalan handi; "giselan txikerra ta giselan andie, bai euron metrok dekes"

GISELAN TXIKER, giselan txikerra: gizalan txikar; "giselan txikerra ta giselan andie, bai euron metrok dekes"

GISELAN, giselana: gizalan.

ILLEDA, illedé: ilada.

IMIÑA, imiñe: imina; "kaja bat ikitteen gurean, imiñe esaten dakona eta lau atarango anege", "guk iki gendun imiña bat, imiñe esaten geuntzen kajoi bet, a, lau areas, anega bat esateen apur bet gorabera"

KANA 2 kana, neurri mota bat

KANTIDADE, kantidadé: kantidade; "koxute egote san kantidade"

KAPASIDADE, kapasidadé: gaitasun.

KARGA:1 kargá: kargatu; "bueltakenan sabaldu, gero batu, pillotara batu, eskubereas, gero gurdi karga, etzera ekarri, eta ara aurreko alderdire eron gurdi, kargan imiñi tte lastegire altza" **2 kargé:** zama; "eta gero solta kargak solta an ta sotzardeas gora altza ostabere barrik sartzeko lastegire"

KUARTILLU ERDI, kwartillu erdí: kuartilu erdi.

KUARTILLU, kwartillu: kuartilu; "ia atara kuartillutxu bet, kuartillutxu edan ta fuma, fuma nik sarri itten doales ta, beste kuartillu bet"

LAUREN, láurena: lauren, laurden.

LIBER LAUREN, liber láurena: libra laurden.

LIBERDI, liberdí: liberdi

LIBRA, líbre: libra

MEDISIÑO, medisiñó: neurketa; "areas kajeas iste san gureko medisiño"

MEGIDE, megíde: neurri; "ganera ieten deu patatek gatza megiden daunen", "eta kajoik tapatxu bet ikieun, eta beste bat ba, tape aputxu bet altzata, an gari botaten megidea galdu sedeitten a, ta atzen euken parrilla bat, ta atzeko alderdire urteteun garik , bastante garbi urteteun e"

ONTZA, ontzé: ontza, neurria.

PARTIDA, partidé: pilo, asko; "kaballo partida bat ikusi du"

PILLO, píllo: pilo; "beste palu andi beten imintte san ira pillo bat, amarrata"

SATI, satí: zati; "ta nasta itten da mamitis, eta yatzikeran satik satik urteten dotze, eta gero areas ibillte basaus beste bateana basos nasta itten da, mamitis, ori txarra da", "arrotza ya, ba, gordiñik, iñ sulotxu bet, ta aputxu bet edan, ta gero talo satitxun ta andik sulotik, eta talo yan areas akaba arten, ori bai, orren memori badekot, aittentzako arrotze ta guretzako esne, indaban osterako"

SELEMIÑ, selemiñé: zelemín.

TAMAÑU, tamáñu: tamainu; "norberak koisteku-tzen tamañu", "eta gero asten danen tamañukoa, atara, eta

lurre preparata euki tte, atxurreas itten da kanaltxu, eta an kanalen imintten dires banan banan, noberak gure deun distantzie, eta atzera altza dan lurre botaten dake ganera gero tapateko, eta porru senbet eta luseao a, imiñiao ba, luseao urteten deu surik"

-ERA

ANDIERA, andiére: handiera

SAKONERA, sakónere: sakonera.

SABALERA, sabálere: zabalera.

LODIERA, lodíere: lodiera.

LUSERA, lúsere: luzeera.

-ADA

AGOAKADA, agoakadé: ahokada

AUAKADA, auakadé: ahoakada.

BASUKEDA, basukedé: basokada.

ESKUTEDA, eskutedé: eskutada

KAMIOKADA, kamiokadé: kamiokada.

KOLLARAKADA, kollarakadé: goilarakada.

OTZARAKADA, otzarakadé: otzarakada

PLATERKADA, platerkadé: platerkada.

PURRINKEDA, purrinkedé: apur bat.

PURRUSTADA, purrustedé: purrustada.

SARANKADA, sarankadé: zarankada.

SESTOKADA, sestokadé: zarankada.

SURRUTADA, surrutadé: zurrutada.

SURRUTEDA, surrutedé: zurrutada.

TANGAKADA, tangakadé: tankakada.

TRIPEKADA, tripekadé: tripakada.

TXORROSTADA, txorrostadé: txorrotada

YARREKADA, yarrekadé: pitxarkada

13.5. OGIBIDEAK

AGUASILL, aguasillé: alguazil; "aguasille ixen da urte askotan ori"

ALBAÑEL, albañela: igeltsero

ALDEANU, aldeanú: baserritar.

ALKATE, alkaté: alkate; "alkate imin deude"

AÑA FRESKA, aña freska: inude freska; "aña seka ta aña freska egoten siren bulerra dekenak umek asten a, eta ori usena eukitteuden", "añak eukitteesan etze askotan aberatzak atxiñe, aña seka, aña freska, isten siren"

AÑA SEKA, aña seka: inude siku; "aña seka ta aña freska egoten siren bulerra dekenak umek asten a, eta ori usena eukitteuden", "añak eukitteesan etze askotan aberatzak atxiñe, aña seka, aña freska, isten siren"

AÑA, aña: inude; "añak eukitteesan etze askotan aberatzak atxiñe, aña seka, aña freska, isten siren"

ARGIÑ, argiñe: hargin.

AROTZ, arotzá: arotz.

ARTESI SORROTZALLE, ártesi sorrotzalle: artazi zorrotzaille; "afiladore edo artesi sorro-tzalle dau or, atxiñe andi Butroitti pasaten siren txistu yoten"

ASUR IMINTZALLE, asur imintzalle: hezur ipintzaille; "beson golpe bat edo artu danean, artxen danean medikuana yon esittearren asur imintzalleana", "asur imintzalleana yotesan ordun,

laukisen on san bat, apurtu apurtu iñekok eseusen arreglako baya, estaipa, asko yote san areana olan golpe artukok"

BETERINARIO, beterinário: albaitero; "ixi itten dotzus a, beterinariok atek eta estosu atarateri pere"

ESKEKO, eskekó: eskeko, eskale; "oiñ eskeko les dabill orti"

GANADU GIXON, ganadu gixona: ganadu gizon.

GUARDA, gwardé: basozain; "ori guarda ixte san errotakotaringo ixte san errotako, oseake, karmenen amomana nik estaitt ser ixengo san aittitte edo, aittitte edo olan ixengo basan ba, ala asaoko, baya edoselan bere errotakoa, sera ixen san garde ixen san ta ilte topa eudean ba"

IKESKIÑ, ikeskiñe: ikazkin.

KONSEJAL, konsejalá: zinegotzi.

KRIEDA, kriedé: neskame; "gera denporan a, ba, yaboi eskas egon sanean a, krieda onitzen lekun ittesan"

KRIEDU, kriedú: morroi, mutil; "ori kriedu bota deude"

LEGE GIXON, lege gixona: lege gizon

MAISTRA, máistre: maistra.

MAISTRO, máistro: maisu; "maistrok gure deu emen lotu gittesan"

MAIXU, máixu: maisu.

MATARIFE, matarife: matarife; "eta esate san matarifek orikope ta galletatxuk yaten espaditu gatzik estaula artuten, ordun a, alegre alegre txarri ilte san"

MAYORDOMU, mayordómu: erremandadeko arduradun, kontuak egiten dituen.

MEDIKU, médiku: meriku, osagile. ; "medikune egonitzen", "lusero badeko kendu barik edo, ikeratu itte san bat, eta ordun abisateakon medikuri, ostantzen etzen intentate san"

MORROI, morrói: morroi, mutil.

SOLDADU, soldadú: soldadu;

TRATANTE, tratánte: tratulari.

YOSKILLE, yoskillé: joskin, jostun.

YOSTUN, yostuné: jostun.

-LARI

BERTZOLARI, bertzolarí: bertsolari; "bertzo-lari akaba esiñeko a ixen san"

DENDARI, dendári: dendari.

ERREMENTARI, errementarí: errementari; "errementari Yataben badau, an ingerun estau apenas besterik Yatabeko baño, Yatabera kamioiñ eroten deittue oiñ ganaduk"

ERREMESALARI, erremesalarí: bedarrak egiteko alogorean behar egiten zutenak; "esne ekarteoskun a, etzetakoak itteoskun domeka baten edo, ba erremese a, erremesalari esaten dako, etorte akusen"

ERRENTARI, errentarí: errentari

ERROTARI, errotarí: errotari; "aya errotari beti egote san kejas errotek yaten deule sera, apur bet eta ba, lau kilon usena bai baya ba, berari lau kilo estakosela lotxen"

KANTARI, kantarí: kantari

MERKETARI, merketarí: merkatari.

PELOTARI, pelotarí: pilotari.

SAPATARI, sapatarí: zapatarari.

SERRARI, serrarí: zerrari

SOÑULARI, soñularí: soñulari.

TABERNARI, tabernarí: tabernari.

TXISTULARI, txistularí: txistulari

YOKOLARI, yokolarí: jokalarari.

-ERU

ABARKETERU, abarketeru: abarketaegile.

BARREÑERU, barreñeru: zinezko ontziak konpontzen etxerik etxe ibiltzen zirenak; "barreñuk saltxen etorten sirenari esate aken barreñeru"

JORNALERU, jornalerú: alogereko.

KAMIÑERU, kamiñerú: kamineru.

KARBONERU, karbonerú: ikazkin.

KARNISERU, karniserú: harakin; "gero txiker-tuteun karniseruek"

KARRETERU, karreterú: itzain.

KASERU, kaserú: ehiztari.

KINKILLERU, kinkillerú: kinkailsaltzaile.

LETXERU, letxerú: esneketari; "letxeruk dau-seles etzerik etze dauseles, ba esne saldute bear gitxiaio"

MARIÑERU, mariñerú: marinela.

PANADERU, panaderú: oikin.

PANDERETERU, pandereterú: pandero jole.

PESKATERU, peskaterú: arrain saltzaile.

SESTERU, sesterú: otzara egile, saskiegile.

TABERNERU, tabernerú: tabernari.

-ERA

BENDEJERA, bendejeré: bendeja saltzaile.

ERREGATERA, erregateré: errekaritari

ERREGETERA, erregeteré: errekaritari.

KARTERA, karteré: postaria

PESKADORA, peskadoré: arrantzale

-ORE

AFILADORE, afiladoré: zorrotzaile; "afiladore edo artesi sorrotzalle dau or, atxiñe andi Butroitti pasaten siren txistu yoten"

ERRENTADORE, errentadoré: errentan dagoe-na; "Butroiñ a, erretandore pere ba, Margaltzati ekarteudenugarri esta?", "aor bean bixi giñen lenau errentadore, aortxe! orrau daon etze orretan"

KANTORE, kantoré: kantari.

KORREDORE, korredoré: korrikalari.

PASTORE, pastoré: artzain; "ori Ameriketean dau pastore", "bai gerra osten pastore yon da orti gure alderditi asko ori a, kurtzioko usaba pere ameriketako susidio kobraten deu pastore an intte, eta orren anaje bi edo iru te, koñetu te, gasteri itzela, ointxe il da bat, asentzion anaje a, estat akordaten usena oiñ"

TASADORE, tasadoré: erremandadeko tasa-tzaile.

14. ERLIJIOA

Erlijioari dagokion hiztegiagaz batera beste siniskera batzuk ere emango ditugu.

ABADE, abadé: abade, apaiz; "ori errin dau abade", "etzerik etze etorten siren abadek"

AGUR MARI, agur mari: "aitte gure bat eta agur mari bet, isten siren erresuk"

AITTE GURE, aitte guré: aita gure; "aitte gure bat eta agur mari bet, isten siren erresuk"

AITTE SANTU, aitte sántu: aita santu.

AITTEAREN, áittearena: aitearen.

ALTARA, altáre: altara; "gure jaune etzera gaixo bateri eroteko bere, ba altare prepara ber ixete san atxiñe"

AMABIRJÍNA, amabírjiñe: amabirjina

ANDRAMARI, andramari: andramari.

ANGERU YAGOLE, angeru yagole: aingeru jagole.

ANGERU, angerú: aingeru.

ARIMA, arimé: arima.

BATEO, bateo, bateo, bataio.

BAUTISO, bautíso: bateo, bataio; "eta abade etorteko leku barik ba, etzen bautiso itteko ba, emonta egon a, permiso egon san"

BEDERATZI URRUN, bederatzi urrun: bederatzi urrun.

BELUKO MESA, beluko mesé: beluko meza.

BEREINKESIÑO, bereinkesiño: bedeinkazio; "eta gero itte san, ba garin bereinkesiño"

BIRJÍNA, birjiñe: birjina.

BODA, bóde: ezkontza

BULA, búle: bula; "bulak a, erosi ber ixeten siren, limosna bat itteko, elixako limosne itteko bule emote san limosnen ordes, baya ya nonbrata ikitteuden presio, eta gero orrek artueskeron ba bijili pere eskastu itten siren, bulak artueskeron"

DEMONIÑO, demoniño: demonio, txerren.

DIABRU, djábru: diabru, demonio, txerren.

NOTE, dóte: dote.

ELIS ARTZAITTE, elis artzaitte: eleiz hartze; "señe yayo ta leleko salide amana señas, elis artzaitte esate akon orreri, ori itte san illebetgarrenen edo, abadek itteusen erresu betzuk, eta ori ixete san"

ELISKIXUN, elískixune: eleizkizun.

ELIXAKO MANTEL, elixa mantela: zama

ELIXAKO SAMAU, elixako samau: zama; berau eta aurrekoa elizako sepulturetan kandelak jartzekoak baino ez dira.

ELIXAKO TRAPU, elixako trapu: zama

ERLIJÍÑO, erlijiño: erlijio.

ERRESPETU, errespétu: begirune.

ERRESPONTZU, errespóntzu: errespontsu..

ERRESU, errésu: otoitz; "aitte gure bat eta agur mari bet, isten siren erresuk", "señe yayo ta leleko salide amana señas, eleis artzaitte esate akon orreri, ori itte san illebetgarrenen edo, abadek itteusen erresu betzuk, eta ori ixete san."

ERROGATIBA, errogatibe: errogatiba.

ERROSARIO, errosario: errosario

ERRU, errú: erru; "sure errukaittik allega gara belu", "ak esteu euki errurik"

ESKONTZA, eskóntze: ezkontza; "eskontzako yantzie tximurtu in da"

FEDE, fedé: fede.

FRAIDE, fraidé: fraide; "elixen barrun lantzen bat enterrate san gixon andi bet edo, estaipa seaittik, edo abade edo fraide baya"

FRAILE, frailé: fraide.

GAYERA, gayere: geiera, deion.

GURE JAUNE, gure jauné: gure jauna; "gure jaune etzera gaixo bateri eroteko bere, ba altare prepara ber ixete san atxiñe"

INFERNU, infernú: infernu; "an infernuko labe sabalik egon balitz bere ara barrure erongo eule berak bisiklete"

IRU URRUNEKO MESA, iru urruneko mese: hiruurruneko meza; "iru urruneko mese, iru mesa segidun, oin ba paño esteude itten, baya atxiñe iru itten siren, iru urruneko mesak"

JAINKO, jainkó: jangoiko.

JANGOIKO, jangoikó: jangoiko; "orrek esteu siñestuten jangoikoas"

JAUN, jauné: jaun

JESUSEN BIOTZ, jesusen biotza: Jesusen bihotz; "jesusen biotza, bios sagraduri, irudi a, elixatan dausen irudik, biotza agirin daule, bios sagradu, orreri esaten dako"

JURAMENTU, juraméntu: madarikazio.

KOMUNIÑO, komuniño: komunio.

KURTZE, kurtzé: gurutze; "baya edoselan bere errotakoa, sera ixen san garde ixen san ta ilte topa eudean ba, or kurtze ta imintte egon san lekun eta asarre ixen siren antza"

LIMOSNA, limósne: limosna; "bulek a, erosi ber ixeten siren, limosna bat itteko, elixako limosne itteko bule emote san limosnen ordes, baya ya nonbrata ikitteuden presio, eta gero orrek artueskeron ba bijili pere eskastu itten siren, bulak artueskeron"

MALDISIÑO, maldisiño: madarikazio.

MALESI, malési: malezia

MEMORILL, memorillé: memoria.

MESA, mesé: meza; "amakatako mesara yon dires"

MONAGILLO, monagillo: mezuutil; "an elixako talletun a, txori abi asko, eta, txori abik e, topetan ta koisten ta tallek apurtu, ta monagillok giñen elixan ta abade beti aserre, olau beten e, ostabere yon ba, ta , an egon giñen amabik te kanpak yo ta"

MONAGILLOTZA, monagillotze: mezuutilgo.

MONJA, monjé: monja.

OBISPU, obíspu: apezpiku.

ONDRA, ondré: ondra

ORASIÑO, orasiño: otoitz, orazio.

PARROKIA, parrókja: parroquia.

PARROKO, párroko: erretore.

PEKATARI, pekatari: bekatari.

PEKATU, pekátu: bekatu.

PROSESIÑO, prosesiño: prozesio.

PULPITU, púlpitu: pulpitu.

SAKRISTANA, sakristáne: sakristau (f.).

SAKRISTAU, sakristáu: sakristau; "etzerik etze etorte san abade sakristauas"

SANTU, sántu: santu, saindu; "aston ganera ien arten bakarrik esan dotzet laguntziño itteko ta, antza denes santuk a, momentu beterako bakarrik estere lagunik gure"

SEPULTURA, sepultúre: familia bakoitzak elizan kandelak eta jartzeko zeukan lekua.

SERMOI, sermói: sermoi.

TENTASIÑO, tentasiñó: tentazio, tentazino; "oten da tentasiño a, serosi daun lekun seoser erosteko"

TXERREN, txerrena: txerren, diabru.

UR BEDEINKETU, ur bedeinketú: ur bedeinkatu.

UR BEREINKETU ONTZI: ur bedeinkatu ontzi; "paskotan imintten da ur bereinketu ontzitzen ur barrie"

UR BEREINKETU, ur bereinketú: ur bedeinkatu.

14.1. GAINERAKO SINISKERA BATZUK

ANBOTOKO SEÑOREA: "Sera bere bai esetu dot nik, sera, egas yoten sana, sera, atzea erretan, eta, selan esateakon? neu pere esetu dot ori e, egas, Anbotoko Señorea, Anbotoko Señorea, ori yote san egas, atzen sue, erretan, ori solteruten nobiegas egonta etzera natorrela, ori ixen san Meñakan, Mungittik eta Meñaka bittarten, neuk ikus neun, erretan! atze gustie! Anbotoko Señorea esate akon orreri gaues ixen san, gau erdiñ, andra defuntenean ixenta etzera natorrela."

ARIMAK: "Gu a, Katike ixen gare gu, bixi ixen garan leku, baya Laukis andi euki du parajeao eta guk a, kamiñorik estu usa, oin kamiño dau, baya guk es gendun kamiñorik euki, eta euki du troka bat, pasa berrixeten gendun, eta neguko olan a, seratan a, enbata baju daonean orio sundea, ori sundea, orioana, eta erresau a, agur mari bet edo bi tte kendu itte san, purgatorioko arimena esate akon areri."

KATE SARATA: "Neuri pasako da, dana kate sarata, alabeas egurretan egon, konfundidute oitti altza, ordu konfundidute, ta oitti, gaue, axea eta iretargi ederra, ta laba suritten o nitzen ta kateak, katea saratea! katea saratea! Amesan or Amesan parten auntzek, eta auntzen barre batzuk, auntzen barre batzuk neu esaten o nitzen neure arten, neure arten, ta erriko axea itzela! eta auntzen barrek gero ta parajeao, ta gero eta parajeao, ta gero ta parajeao, txakur txikitxu bet euki neun ordu, gerrintze itten sartu san makiñan aspiñ tte geyau eseun urten bere iñ, bien bittarten ollarrak i eun kukurruku te ordu desaparecido san, or akaba san, ori da neuri pasako."

SORGIÑ, sorgiñé: sorgin; "baya aparteko grasi dekelata oten siren lantzen bat olauk gausak itte esenak, sorgiñen a kontu les", "A enbre txarra, Juanita, gero a gastetan il san, ta konfesaten abadek itten a, ta almuden aspiñ, almuden aspin topa dotzesala atzamarrak baltzittute, ta gero ill in san ta il sanen olloskoa, bentanea apurtu i eun ollarrak, an kurtze itten dan ser bat, ara yon ta platerak gora etxa eta danak apurtu, agoniñ eskerraldera beti, abaden alderrire barik, eskerraldera, orduen txarra dala esateuden abade daun sasoiñ, ta abaderi atze emon, erropa gustik erre in siren gero arenak, erre in sittusen erropa gustik."

15. HERIOTZA

AGONI, agóni: hiltzori; " agoni txarra euki deu"

ALARGUNTZA, alargúntze: alarguntza.

ANDEROLA, anderole: anda eroale; "anderolak, atxiñe a, gorpu erote san a, Butroitti bere gixonak eroteren Katikera gorpu te relebo itten anderolak"

ATAUTE, ataute: zerraldo, hilkutxa; "ataute eroten esate les anderolak"

AURROGI, aurrogi: aurrogi

ENTERRU, entérru: ehorzketa. "Orixe bai esetu dot, selan Katikeko abadek etorten siren gorpu altzaten, eta gero Laukisko terrenon sartzen siren ta oñes yoten siren, andi menditti an bestekalderdire, eta bestekalden allegate san Laukisko terreneoa ta Katikekok larga ta Laukiskok koxu, eta Katikeko abadeak enemigo, Laukiser a yon eta an funeralak itte, se guk euki gendun amoma ori Bakion il san eta gero Bakion il saleas, ba ordun ekar san Katikera edo Laukiser a, eta bertan enterra ta bertan iotzen lelauko funerala, eta gero akorda akean Laukisen bere in ber derela, baya Katikeko abadeak eseen gure ixeten Laukisen itte espadase Katike dala Basaldu te Katiken in deyela ta gure aitte defuntuek danak ango fameliek Laukisen gure, eta bueno ba gero ordun ba, iru abadeaskoa ba funerala andi, eta abade bateaskoa funeral txikitxuau, eta aputxu bet andi in gure ba, eta iru abadeas ta Katikeko abadek abisaten yon gure aitte defuntu te Katikeko abadek nega, aurok estosela Laukiser a etor ditiesela Katikera, eta se ieun gure aittek?, ordun karro ta asto euki gendusen, eta yon Algortara ta trinitariotara yon ta trinitario bi ekarri, Laukisen emoteko a funerala nausi iru abadeas, eta Katikeko abadeak nega ta yones, eta bestek seriñ? ba, estosu urtengo suonaas, ni ya yon Algortara ekar doas trinitarioak eta Laukisko abadeas, eta andi ekarri trinitario bi karroan, eta gero bere karron entrega Algortan, eta orixe ieun, eta oingok estotze emoten inportantzirik eta oingok leba barik emonta deke libre"

ERIOTZA, eriótze: heriotza

FUNERAL, funeralá: hileta; "laukisen emoteko a funerala nausi iru abadeas, eta katikeko abadeak nega ta yones, eta bestek seriñ?"

GANTXO: hiletarako era-biltzen dena.

GAU BEGIRE: gaubela; "gorpu daun lekun gauen a, gau begire"

GAUBELA, gaubéle: gaubela

GORPU, gorpú: gorpu; "eta badau gorpu barrie beste leku betera enterra ber deu"

IL BEGIRE: gaubela, hil begira.

KAKO: zerraldoa eramateko makilak.

16. AISIA

Aisiari buruzko hiztegia jaiak, herrikirolak eta karta-jokoak deritzen gaitan bildukoek osatzen dute.

16.1. JAIK

APOSTU, **apostu**: postura.
BERTZO PAPER, **bertzo papera**: bertso paper; "saltxen ibiltten siren bertzo paperak"
BERTZO, **bértzo**: bertso; "akabun bertzotan as-ten dire euren asarrakuntzan, eta bata besteri kontestaten"
ERREPETISIÑO, **errepetisiño**: errepikapena.
ERROMERI, **erromerí**: erromeri; "erromeriko soñue alegre da"
ERRONDA, **errónde**: erronda
KANTA: **2 kánte** kanta; "santa ageda kante beti ixen da bat"
KANTU, **kántu**: kantu.
MUSIKA, **músike**: musika.
PANDERO YOLE, **pandero yóle**: pandero jole.
PANDERO, **pandéro**: pandero.
PANDERU, **pandéru**: pandero.
PELOTA, **pelóte**: pilota.
POSTURE, **posturé**: postura, apostu.
PROBA IDI, **proba idí**: proba idi.
SOKATIRA, **sokatíre**: sokatira.

16.2. HERRI-KIROLAK

ASTOKARRERA, **astokarrere**: asto lehiaketa.
ESKU PELOTA, **esku pelote**: esku pilota
ESKU PELOTARI, **esku pelotari**: esku pilotari
IDI PROBA, **idi probe**: idi proba.
SOÑU, **soñu**: soinu; "erromeriko soñue alegre da"
TXISTU: **1 txistu**: txistu
YANTZARI, **yantzarí**: dantzari.
YOLAS, **yolasa**: plazan egiten zen dantzaldia.

16.3. KARTA-JOKOAK

BATEKO, **batekó**: bateko karta jokoan.
BIKO, **bikó** biko karta jokoan
BRISKA, **briské**: briska, azpi karta jokoan.
ERREGE, **erregé**: errege
ESPATA, **espaté**: ezpata karta jokoan.
IRUKO, **irukó**: hiruko, karta jokoan
KARTA YOKO, **karta yokó**: karta joko.
KARTA, **karté**: karta, gutun.
KOPA, **kópe**: kopa karta jokoan
MUS, **musé**: mus.
SALDI, **saldí**: zaldi
SASPIKO, **saspikó**: zaspiko karta jokoan
SEIKO, **seikó**: seiko karta jokoan
SUBERTE, **suberté**: zorte
SUERTE, **suerté**: zorte.
TRIUNFO, **trjúnfo**: fu.
TXANKA, **txánke**: txanka
TUTE, **túte**: tute, karta joko bat.
YOKO, **yokó**: joko, gehienetan kartetan esaten da; "yokon irebasi dot iru te bapes "

17. GIZARTEKO BIZIMODUA

Gai honen barruan gizarte hartuemon eta kortesia formulak batzen ditugu.

17.1. GIZARTE HARTUEMONAK

ARTUEMON, **artuemoná**: harreman.
ERREMANDADE, **erremandade**: erremandade; baserritarren arteko elkarte ganadua asegu-tzeko.
ERREMATA, **erremate**: enkante
KUADRILLATO, **kuadrillato**: lagun talde handi.
LAGUN, **laguné**: **1** lagun, adiskide. **2** bizilagun, lagun, pertsona ; "eta ol baten ganera altzaten dee gero lagun bik edo iruk"
LAGUNTZIÑO, **laguntziño**: laguntza; "aston ganera ien arten bakarrik esan dotzet laguntziño itteko ta, antza denes santuk a, momentu beterako bakarrik estere lagunik gure"
PATRIA, **pátria**: konfiantza handi

17.2. KORTESIA FORMULAK

ESKERRIK ASKO: eskerrik asko ; "eskerrik asko etortearren"
ESTOK ETA BADOK: gizonezkoen hika tratamenduaren izena.
ESTONA TA BADONA: andrazkoen hika tratamenduaren izena.
GORANTZIK, **gorántzik**: goraintziak.
MESEDES, **mesedés**: mesedez; "ogi sati bet emoyostesu mesedes"
AGUR, **agúrre**: agur
ARRASTION: arratsalde on.
EUP!: eup! agurtzeko erabiltzen den interjekzioa.
GABON, **gabón**: gauon
GAUON, **gauón**: gauon.
GERO ARTE: gero arte.
OLA, **óla**: kaixo.

18. DIRUA, MERKATUA

BESERA, **besere**: bezero (f.)
BESERU, **beseru**: bezero.
DIRU, **dirú**: diru; "diru barik yon dires"
ERREAL, **erreal**: erreal.
ERREL, **errela**: erreal; "Butroire bije, bost errel a, pagateutzen karroduneri"
KONPRA, **kónpre**: erosketa.
OGERLEKO, **ogerlekó**: hogerleko.
OGORLEKO, **ogorlekó**: hogerleko.
PAGA, **páge**: paga
PAGU, **págu**: ordain.
PESETA, **peséte** : pezeta; "aittek esateun se, bere semek bosteun peseta puñeteru gixon itteko baño estittusela berko"
SOR, **sorrá**: zor.
TRUKE, **truké**: truke.
TXAKUR ANDI, **txakúr andi**: txakur handi.
TXAKUR TXIKER, **txakúr txikerra**: txakur txiki.

19. KOLOREAK

ASUL, asulé: urdin; "ori esta berde asule baño"

ASULISKE, asuliské: urdinska.

BALTZ, baltzá: beltz; "ser esangot lenteja baten antzeko tamañuko edo, asi baltza baltza, eukitten deu, eta a eraitten da"

BELLEGI, bellegí: beilegi, hori; "tentziño bajatako jenero obarik estao, botike obarik estao, orrek bellegi bellegi deko asala bere alan kendute"

BELLEGISKE, bellegiské: beilegiska, horiska.

BERDE, berdé: berde; "ori esta berde asule baño"

BERDISKE, berdiské: berdeska.

GORRI, gorri: gorri; "a gorrie bai loran dau, au da surie onetariko a, goixetien urteten deune da, gero aori beste gorrie da beluauko, ondiño loran dau ori"

GORRISKE, gorriské: gorriska.

GRIS, grisé: gris.

KOLORGE, kolórgé: kolorege.

MARROI, marrói: marroi.

MARROISKE, marroiské: marroiska.

MORAU, moráu: more; "txirri okaranak morau tires"

NABAR, nabarrá: nabar.

SURI, surí: zuri; "a gorrie bai loran dau, au da surie onetariko a, goixetien urteten deune da, gero aori beste gorrie da beluauko, ondiño loran dau ori", "eta gero asten danen tamañukoa, atara, eta lurre preparata euki tte, atxurreas itten da kanaltxu, eta an kanalen imintten dices banan banan, noberak gure deun distantzie, eta atzera altza dan lurre botaten dake ganera gero tapateko, eta porru senbet eta luseao a, imiñiao ba, luseao urteten deu surik"

SURISKE, suriské: zuriska.

20. ADJETIBOAK

Atal honetan, koloreak baztertuta, batu ditugun adjetiboak ematen ditugu.

ABERATZ, aberatzá: aberats; "orrek a, gastaten deu aberatza balitzeles", "añak eukitteesan etze askotan aberatzak atxiñe, aña seka, aña freska, isten siren"

AGUN, agune: agun, apatz; "talo agune da ori esaten du"

ALDESTAYO, aldestayo: oker, baldar

ALEGRE, alégre: alai; "eta esate san matarifek ori kope ta galletatxuk yaten espadittu gatzik estaula artuten, ordun a, alegre alegre txarri iltte san"

ALPER, alperrá: alper; "Peru, Peru, Peru su sara alperra laster ikusiko dosu alkondara sarra, fraka sarrak soñean"

ALTA, álte: altu (f.).

ALTU, áltu: altu; "Gorbea da mendirik altuena"

ALU, alú: alu, eguraldiaren gainean baino ez da erabiltzen: "aro alu!"

AMOTZ, amotzá: amotz, motz

ANDI, andí: handi; "andi ixen nei txikerra ixen bardin da"

ANTZU, antzú: antzu.

APAL, apalá: apal.

APATZ, apatzá: apatz, afo; "yungu e, kañuberen antzera asten dana ta aikes sillek onetarikok yesarlekkuk apatzak aikes intte", "ogi apatza or dekosu"

ARGAL, argalá: argal; "gero argal egon san baya arten a, andra sabala ta andi ixen san a"

ARGI, argí: 1 argi (Iz.); "afarriten gaosela amata da argi", "kandela argies aittu deude" 2 argi (Adj.); "kolore argik estotzu ondo emoten"

ARIÑ: 1 arin; "makaldu te, ariñ il san", "ariñ akabakot" 2 ariñé: arin, astuna ez dena; "au esta ariñe astune baño" 3 laster; "akabaten badu ariñ, lotu ginttikes afarriten"

ARIÑ2 ariñé: arin, astuna ez dena; "au esta ariñe astune baño"

ARLOTE, arlóte: arlote; "arlotea, yan baño esteu itten orrek edo"

ARRATU, arratú: zarratu, tupitu; "puntu arratu"

ARRO, arró: harro.

ARTES, artesá: artez, zuzen; "ostantzen a gari esta ukusten, estaldu itten da lurrarten ta, ta imintten siren errama batzuk sartute, sartutesan olan distantzi alkarreanik artes eroteko sera", "ori asta barik isten da, beorrek eukitten deu agarrateko, igual sein matxete baten antzeko, da ori, matxete baten estiloko baya matxetek kurbe dekoles orrek artesen ba, kuadru bet, apur bet lusinge, matxeta pere kurbe deko"

ASAL, asalá:1 azal, gainekoa dena ; "baltzamu eridatarako, baltzamu, eta berotu surten ta asala kendu, eta imiñi a ta eride garbi garbi itteun ak eta andittute imiñi" 2 azal; "eta eskeitte imiñi, ba, yalgi deiñ a, lotxen dakon odola edo lotu dakon odola edo asala" 3 arbolen azal. 4 ogi azal.

ASAL, asalá:1 azal, gainekoa dena ; "baltzamu eridatarako, baltzamu, eta berotu surten ta asala kendu, eta imiñi a ta eride garbi garbi itteun ak eta andittute imiñi"

ASTUN, astuné: astun; "gure aittek esateun, iños koxi deunik eta, gorpurik astunena ixte sala a, se eunda estaitt senbet kilo eukieusen orrek gixon orrek", "gause astunekas kontus ibiltteko dau mundun es edosein gause esan arrokeris esanta bere"

BAJU, báju: baxu; "abaro, bai, baso bateri esate akon abaro a, podata ba baju baju a, podata, arbolak, brotek baju daosenen abaro"

BAKAR, bákarra: bakar; "basalduko bertako alaba bakarra ixte san amoma petra"

BALASTRAGU, balástragu: gizon handi, trope, ganorabako.

BARDIÑ, bardiñé: berdin; "andi ixen nei txikerra ixen bardin da"

BARE: lasai

BARRABAS, barrabasá: barrabas, barraban.

BARRELARI, barrelarí: barrelari, zirikatzaile.

BARRI, barrí:1 berri (Adj.); "ori esta, barrí"

BASTO, básto: latz, lakatz, trope.

BEARGIÑ, beargiñé: behargin; "karna-baletan bere bason, basoko beargiñek eta itteen ori"

BIGUN, biguné: bigun ; "erbigara esaten deutze, punte bigun bigun daola kendu"

BIRIBILL, biribillé: biribil; "biribille iste san moldea", "bean artu biribillera, erdin palu bet imi-ñi, eta buelte artu biribillera, bastante sabal ta gero gorantza estutxuau estutxuau akabaten dala goyen"

BISKOR, biskorrá: bizkor.

BIURRI, biúrri: bihur; "biurrin bota kadere"

BIXI, bixí bizi (Adj.)

BROMANTE, brománte: txantxoso.

DEFUNTA, defúnte: defuntu (f.); "gero ebai, labañeas a, bixarra kentzeko labañeas, itteesan ama defuntek eta orrek", "ardau gitxi, arda a, nire ama defuntek bakixu ser esaen?, uda baten a, bederatz perra, litro bat arda, bear asko a, badekelata, bear asko ikien"

DEFUNTU, defúntu: defuntu; "aitte defuntu gureri bere gustateakon"

DERDITXEDU, derdítxedú: ugari; "altza in si-ren eta atara eren kate sarata derdítxedu atara eren

DESBARDIÑ, desbardiñé: desberdin.

DIFERENTE, diferénte: desberdin

DULTZE, dúltze: gogor, ezti.

EDER, ederrá: eder; "orixe bere arbola ederra da"

ERETXI, eretxi: harro (Adj.)

ERRUBIA, errúbje: ilegorri.

ERRUBIO, errúbjo: ilegorri

ESE, esé: heze.

ESKAS, eskasá: eskas; "gera denporan a, ba, yaboi eskas egon sanean a, krieda onitzen lekun ittesan"

ESKONGEI, eskongeye: ezkongai, ezkongei.

ESO, esó: heze

ESTIMADU, estimadú: preziatu (Adj.); "esti-madu ixete san ain san gogorra ta"

ESTIMEDU, estimedú: preziatu.

ESTU, estú: estu; "bean artu biribillera, erdin palu bet imiñi, eta buelte artu biribillera, bastante sabal ta gero gorantza estutxuau estutxuau akabaten dala goyen"

ESUN, esuné: ezagun ; "esta emeti ori esune"

FASILL, fasillé: erraz; "ori fasille da itten"

FIÑ, fiñé: fin; "urune fin gure bada, parrillak a, serratu ixen ber deu", "bela firu, firu baño lodiau baya ostantzen fin fiñe isten da, albadorrotza usate san orreas firues, firu firu esan ixeten ori firu baño lodiau"

FORMAL, formalá: zintzo.

FRANKU, fránku: eskuzabal; "diruk lastime emoten estotzona, ori franku da"

FUERTE, fwérte: gogor, indartsu.

FUMALARI, fumalarí: erretzaile.

GALANT, galantá: galant; "enbra sati galanta ixen san a bere baya, esetu sendun suk?"

GARBI, garbí: garbi; "garbien bedar gitxien daon, unekade edo isten da ba, asitterako eldu arten, ebai barik"

GARRATZ, garratzá: 1.garratz; "ardau garras dau"

GASA, gasá: geza; "au dau gasi, eta ori ba, gasa"

GASI, gasí: gazi; "sardiña sarra taloas, makallo erreta, gasi makallo erreta bere baya yan taloas"

GASTE, gasté: gazte; "ordun bere ostukarren a, afesiño dekonak a, itteun gastetarik", "ainbeste akordatenas gaste denporako gausakas", " es onek bearren yoten siren a, ba aman neba bi, neba bi ikien ta biek yon siren eta aistarik gasteena"

GATX, gaxá: gaitz, zail; "ori gaxa da norbe-rantza pere"

GIXAJA, gixáje: gajo, gixajo (f.)

GIXAJO, gixájo: gixajo; "ordun il san gixajoa, eseun abanta bere pulmonori"

GIXONGEI, gixongeye: gizongai, senargai.

GOGOR, gogorrá: gogor; "gogor gogor lotxen da ori"

GORDIÑ, gordiñé: gordin.

GOSO, gosó: gozo; "fresko freskotan isten da goso, eta gero esteu ikitten sustentzirik"

GUAPA, gwápe: polit (f.)

GUAPO, gwapo: polit.

IGUAL, igwalá: berdin; "urteixu kamiñora espabere igual pasako da", "leku betzuten igual jente asko, eta gibela ta solomo, eta danak igual yaten dittues egun beten, baya egun betzuten aguantaten deu"

IKOL, ikola: ikol, siku

ILLUN, illuné: ilun; "sixillu esateaken, ori karrajun suten bere bai leku betzuten, kasu beterako guren karrajue ba, suteti kanpora egon, illunetako alderdiñ, eta karrajun esan oten"

INDIANA, indjáne: indiano (f.)

INDIANU, indjánu: indiano

IÑUSENTE, iñusénte: inuzente, lelo, ergel; "iñusente sarala esa lei", "itxiutzesan etze, propiedade, ganadu gusti tte dana itxi eutzen berari, eskondu sen yatabeko bateas, eta, neskamutillek ikiesan, mutille, iñusente konpleto"

IÑUSKE: 1 txarriaren mogimenduak, uxarka. 2 ohean bueltaka ibiltzea.

ITZEL, itzelá: itzel; "logure dekot itzela", "bai gerra osten pastore yon da orti gure alderditi asko ori a, kurtzioko usaba pere Ameriketako susidio kobraten deu pastore an intte, eta orren anaje bi edo iru te, koñetu te, gasteri itzela, ointxe il da bat, Asentzion anaje a, estat akordaten usena oiñ"

IXILL, ixillé: isil

KAKEL, kakelá: kaka, lohikeria; umeen berba da.

KANKAL, kankale: kankal.

KANPOTAR, kánpotarra: kanpotar; "orrek esteules euskerarik itten, pentzate ixen due kanpotarra dala"

KAPAS, kapasá: gai, gauza.

KARU, karú: garesti.

KISKOR, kiskorrá: kizkor.

KISKUR, kiskurré: kizkor

KOITTEDA, koittedé: gajo; "andra koittede beti asarre ta agirika, beti olan"

KOITTEDU, kottedú: gixajo; "niri soratu erain berdostesu suk! soratu! gure ume koitteduk ser ikisko deude su ikusitte?"

KOKOLA, kókole: mamala.

KOKOLO, kókolo: kokolo

KONTRARIO, kontrário: arerio.

LABAN, labaná: laban.

LABUR, laburré: labur; "eruge lau da, eruge lau baya laburtxu ixeten da"

LASU, lásu: laxu

LATZ, latzá: latza; "latza ixekeran itten dotze estaitt nik mogidu edo"

LIBRE, libre: libre, aske; "libre daonen fijo gaus gu emen"

LIKIÑ, likiñé: likin.

LODI, lodí: lodi

LOI, loi, loyé: lohi.

LUSE, lusé: luse; "sutek iru metro luse dekos", "eta gero asten danen tamañukoa, atara, eta lurre preparata euki tte, atxurreas itten da kanaltxu, eta an kanalen imintten dires banan banan, noberak gure deun distantzie, eta atzera altza dan lurre botaten dake ganera gero tapateko, eta porruie senbet eta luseao a, imiñiao ba, luseao urteten deu surik"

MAJA, máje: polit (f.)

MAJO, májo: polit; "majo ebai dotzu ule"

MAKAL, makalá: makal; "ori lau asten on da makal", "se gero agertu san, begoñako bat, esken yoten sana, andik esken yoten sana, kuadruren batzuk itten an trokan, eta guardek a, ba, seoser esangoetzen, eta ak konfesaun, konfesa ieun orrek esken yoten sanak, makal txarto, para sanean selan berak il deun, ordun libra san aurki ala estaipa arten librata on basiren baya urteren bi edo iru iesan kartzelan nire aittiten a, ba famelik anaje bik edo"

MAMAL, māmala : mamal.

ME, meá: mehe; "ote, otek sue sera deko, tronko txikerra dales, mea dales, sue irie, beste egur lodiau da labe berotuteko ta"

MEATZ, meatzá: mehatz; "oseake urune fin gure bada, parrillak a, serratu ixen ber deu, eta urune apur bet pasoau gure bada, parrille meatzau bota deiñ, pasa sedakion a, sera asala"

MENGEL, mengelá: gaixorik, zurbil.

MERKE, merké: merke.

MINGOR, mingorrá: mingor.

MINGOTZ, mingotzá: mingots; "mingotza da au baya eldu ondo in daittesenean, maspasa modun para daittesenean goso tire"

MISKIÑ, miskiñé: mizkin.

MORENA, moréne: beltzaran (f.)

MORENO, moréno: beltzaran.

MOTEL, motelá: motel.

MOTZ, motzá: motz, itsusi; "se motza tiren!"

NAGUSI, nagúsi: nagusi.

NAUSI, náusi: nagusi; "selan esateaken gari a, selan geittuteaken a, metak andik, txikerrak, eta gero andik, nausi tte txikerra itten siren"

OIDALAU, óidalau: nahiko handi; "lur txakurre da, oidalau da lur txakurre, ba tekot nik ikusitte txikerra ixe nitzenen, oidalau da"

OKER, okerrá: 1.okerra.2 oker, gaizto.

ON: 1 oná on

OSO, osó: oso; "solok osok itten siren layakas", "iru arri ber ixeten siren osokok, itteko bobede, laberi"

OSPERA, ospere: hozpera.

PANPARROI, panparrói: harro.

PIKE, piké: pika; "palatu da, palatu tire solo pikek, solo pike pikek, palatu itzela deko"

POBRE, póbre: txiro

POLITT, politté: polit; "ekarri dot liburu bet seu tekosune baño politte"

POTOLA, potóla: potolo (f.)

POTOLO, potólo: potolo.

PUTZ, putzé: putz.

SABAL, sabalá: zabal; "alkondara sabal bat erosi dot", "bean artu biribillera, erdin palu bet imiñi, eta buelte artu biribillera, bastante sabal ta gero gorantza estutxuau estutxuau akabaten dala goyen"

SAKON, sakoná: sakon; "ori gatxa da galtxen barrun a, sakon sartxen da", "Surbaro beste alderdireko espaldan, Laukiser a gosela, ba, eskoatati, eta gero sakonao Libaro, oseake Libarora sartxen da aldatza kokukeran kamiño bat selan daon eskoatara, Katikera gosela aldatza kokukeran, eskoatara a bere da Libaro"

SANBO, sánbo: hankoker.

SANTAR, santarra: zantar.

SAPAL, sapalá: zapol.

SAPAR, saparra: zapar, zapol.

SAPO: faltsoa

SAR, sarrá: zahar; "ori ama gañe sarra da", "abarka sarrakas etorri tte itxi abarka sarrak sasiarten gordeta an, ta an kanbia sapatak"

SASKEL, saskelá: saskel, lohi, zikin

SE, seá: xehe.

SEAR, searrá: zehar; "searrari esaten geuntzen baso atxiñe"

SIKETERU, siketeru: zeken.

SIKU, sikú: siku, lehor

SOLL, soli: zoli

SOLTERU, solterú: ezkogabe; "bat beorreas bixi da solteru da ta"

SOLTU, sóltu: soltu.

SORROTZ, sorrotzá: zorrotz; "burruntxie a, ser bat ixete san, burnisko a, gausa sorros bat, asta luseas, an puntan imiñi txorixo ta garratan"

SUR 2.zuhur; "arten a, iñok eseutzen yamonik itten apenas baya il sanen a, jente sur egon a, ain dirutxuk a , koisteko"

TERKO, térko: temati

TRANKILL, trankillé: trankil, lasai; "esteko lebarik gu trankil gaus ondiño"

TREKO, tréko temati

TRIPERA, triperé: tripontzi (f.)

TRIPERU, triperú: tripontzi.

TRISTE, trístte: triste; "eta etor siren ona ta, tristetxu satose gaur selan satose orren triste ba?"

TROPE, tropé: astun, trope.

TXANTXULLO, txantxúllo txantxa egile

TXAR, txarrá: txar; "ta nasta itten da mamitis, eta yatzikeran satik satik urteten dotze, eta gero areas ibiltte basaus beste bateana basos nasta itten da, mamitis, ori txarra da"

TXATO, txáto: sudurmotz.

TXIKER, txikerrá: txiki, txikar; "andi ixen nei txikerra ixen bardin da"

TXOTXO, txótxo: txotxo, txotxolo.

TXOTXOLO, txotxólo: txotxolo

UGERI, ugerí: ugari.
UMEDU, úmedu: heze.
UMEL, umelá: heze.
USTEL, ustelá: ustel; "au ustela da "
UTZ, utzé:1 huts; "guk estu itten utzik garauri pes, urte dustiñ utz baperes " 2 huts; "autze itten dako barrun, dana autze, autz utze, eta iños entzun dot"
YAKAN, yakaná: jakar, gutxi jaten duena.

-BAKO

ANDANABAKO, andánabako: andanabako; "andanabako sara su trentinbako sara orrek a, gausa bat antza dires"
BIXERBAKO, bixerbakó: bizarbakó
BURUBAKO, burubakó: burubako.
GANORABAKO, gánorabako: ganorabako; "yon siren andra bi kaletik, eta lobito baten ondolik pasa siren, eta lobitok euken kostunbre esateko ganorabako atorra bako, ta andre(k) besteri esaeutzen se, selan daki orrek txori orrek nik atorrarik estekotala, esaeutzen besteri"
GAROBAKO, garobakó: garaubako
GASBAKO, gasbakó: gazbako, gatz gabe.
LOTZABAKO, lotzabakó: lotsabako; "artatxori konpleto da lotzabako"
MENDABAKO, mendabakó: mendabako; "txarbe bai, ba mendabako sagar bat, txikitxu"
SENTZUNBAKO, sentzunbakó: zentzunbako; "sentzunbako da ori"
SUSTENTZIBAKO, sustentzibakó: mamibako.
TRENTINBAKO, trentinbakó: trentinbako, ganorabako; "andanabako sara su trentinbako sara orrek a, gausa bat antza dires"
UMEDADEBAKO, umedádebako: hezetasunba-ko; "lei baltza umedadebako leye da, lei siku "

-DUN

YAKITTUN, yakittuné: jakitun
YATUN, yatuné: jatun, ondo jaten duena.
ASTADUN, astaduné: girtendun.
EDATUN, edatune: edatun, edale
EGURDUN, egurduné: egurdun, egur saltzaile.
BERBALDUN, berbalduné: berbaldun
BIXERDUN, bixerduné:1.bizardun; "mutil bi-xerdo bat etor da, edo bixerdun bet" 2.gari bizar-dun; "gariburu, bixerdune, klase bi daus garik, bata da ori urteteotzona beste ba tau urtete estotzona"
BRUSDUN, brusduné: brusdun.
DIRUDUN, diruduné: dirudun
ERDALDUN, erdalduné: erdaldun; "erdaldune nik estiñot estana ekarri ber baya euskere dakiñe ixen dittela"
ERRUDUN, erruduné: errudun.
EUSKELDUN, euskelduné: euskaldun; "andra euskeldun bet etor da"
FRAKADUN, frakaduné: prakadun.
GAFADUN, gáfadune: betaurrekodun.
KARRODUN, kárrodune: karrodun; "Butroire bije, bost errel a, pagateutzen karroduneri"
LORADUN, loraduné: loradun

PINTXODUN, pínxodune: arantzadun; "len a, ba sera usate san, elorrantza edo pintxodun a, ser bat ebai itte san gero, arbuston klasera, elorrantza"
SOLODUN, soloduné: solodun
SULODUN, suloduné: zulodun; "aproposko katxarro batzuk oten siren sulodunek"

-GARRI

ANTOJOGARRI, antojogarrí: nazkagarri.
BARAGARRI, baragarrí: baragarri, baldar, moldegaitzari esaten zaio.
BEROGARRI, berogarrí: berogarri.
IKUSGARRI, ikusgarrí: ikusgarri.
KALTEGARRI, kaltegarrí: kaltegarri.
KANTZAGARRI, kantzagarrí: nekagarri.
LASTIMAGARRI, lástimagarrí: lastimagarri.
LOTZAGARRI, lotzagarrí: lotsagarri.
MINGARRI, mingarrí: mingarri.
NEGARGARRI, negargarrí: negargarri.
PASAGARRI, pasagarrí: pasagarri.
PENAGARRI, penagarrí: penagarri.
POSGARRI, posgarrí: pozgarri

-OSO

DESGUSTOSO, desgustosó: deseroso.
ENGAÑOSO, engañoso: lausengari, koipezto.
ERRONKOSO, erronkoso: agirikan dabilena.
FAMOSO, famosó: ospetsu.
GANOSO, ganosó: gogotsu; "kamiñotati esin dire ibilli ya, ibiltten dire alan ta bere, baya ganosó es, se kamiñoti peligrú dau"
ITXUROSO, itxurosó: itxuroso, itxura oneko.
PENOSO, penoso: nekeza; "gure etze penoso ixen san, se an atzen dekon bentanea, ba ara esegon a, serik len, bentane egon san, baya a gure pareko soloa, beste aldekoa ixen san"
SELOSO, selosó: jeloskor
TRETOSO, tretoso: mainontzi.
TXANTXOSO, txantxosó: txantxa egile.
TXEPOSO, txeposó: konkordun.

-TZU

ALDATZATZU, aldatzatzu:aldastu, aldapatsu.
ARANTZATZU, arantzatzú: arantzatsu; "ori bere arantzatzu da sano"
AREATZU, areatzú: hareatsu.
ARRITZU, arritzú: harritsu; "kayule ba, arritzu, arri antzeko lurreri esate akon kayule, kayule arri dau or, esate san, lurre arritzu, arri asala balitze les ixete san"
ASALTZU, asaltzú: azaltsu.
AXETZU, axetzú: haizetsu.
BARRETZU, bárretzu: barretsu.
BARRITZU, barritzú: berritsu.
BIXERTZU, bixertzú: bizartsu.
DIRUTZU, dirutzú: dirutsu
EDOITZU, edoitzú: hedoitsu.
EURITZU, euritzú: euritsu.
GIARRATZU, giarratzú: giarratsu; "pernille dales giarratzue pernilleti atarakosu falde gusti a"
GIRRISGITZU, girrisgitzú: kirri-kirritsu.

GIXENTZU, **gixentzú**: gizensu; "faldak itxi ber dire urdeitarako, se gixentzu urdeitzu urteten deu espaberen"

INDERTZU, **indertzú**: indartsu; "idi indertzuau da asto baño"

IXERTZU, **ixertzú**: izartsu.

IXURTZU, **ixurtzú**: izurtzu.

KOIPETZU, **koipetzú**: koipetsu.

LAÑOTZU, **lañotzú**: lainotsu.

MAMITZU, **mamitzú**: mamitsu.

OKELATZU, **okelatxú**: okelatsu; "leku betzuten itxitten dittues okelatzu okelatzu"

OSASUNTZU, **osasantzú**: osasuntsu; "osasan-tzu sano ixer nas"

PERNILTZU, **perniltzú**: perniltsu.

SALDATZU, **saldatzú**: saldatsu.

SARATATZU, **saratatzú**: zaratatsu

SORGINTZU, **sorgintzú**: sorgintsu, sorginak dauzkana.

TXIXETZU, **txixetzú**: txizatsu; "txixetzu dau au ordun"

ULETZU, **uletzú**: uletsu.

URDEITZU, **úrdeitzu**: urdaitsu; "faldak itxi ber dire urdeitarako, se gixentzu urdeitzu urteten deu espaberen "

URTETZU, **urtetzú**: urtetsu.

URTZU, **urtzú**: urtsu; "asikeran urteten deu igual seiñ a, bellegi bellegi kolorerik artu barik materi balitze lau esnek urteten dotzo asikeran eta gero bere urtzuau eukitten deu beyek "

-TI

BILDURTI, **bildúrti**: bildurti

ESKERTI, **eskérti**: ezkerti

GUSURTI, **gusúrti**: gezurti.

KAKATI, **kakáti**: kakati.

LOTI, **lóti**: loti.

LOTZATI, **lotzáti**: lotsati.

MOSKORTI, **moskórti**: mozkorti.

NEGARTI, **negárti**: negarti.

TXIXETI, **txixéti**: txizati

USKERTI, **uskérti**: uzkarti.

-SKO

ANDRASKO, **andrásko**: andrazko.

ARRISKO, **arriskó**: harrizko; "olesko baño arrisko da obe"

BEARRESKO, **bearreskó**: beharrezko.

BURNISKO, **burniskó**: burnizko ; "burnisko plakatxu bet ote san sue itte san lekun"

DERRIGORRESKO, **derrigorreskó**: derrigorrezko; "txarri ilte san egunen itte san, goixeti txarri ill, sortzireko ya jentea prest egote san eta kopatxu bet artxe san, koñaka ta anise nastata ta galletatxu betzuk yan, ori esate san dala derrigo-rresko se espabere txarrik gatzik eseula artuten"

EGURRESKO, **egurreškó**: egurrezko; "egu-rresko a, bai lapikori eraitteko edo"

GIXONESKO, **gixoneskó**: gizonetzko.

ITZELESKO, **itzeleskó**: itzelezko; "orixe pasa aken, itzelesko kasu pasa aken"

KOBRESKO, **kóbresko**: kobrezko.

LURRESKO, **lurreškó**: lurrezko.

NARRUSKO, **narruskó**: narruzko

OLESKO, **oleskó**: olezko; "olesko baño arrisko da oba", "estaitt seoser usena badeke orrek, estaitt baya momentu onetan estat akordaten ba, olesko ser batzuk a, oten siren a, pasateko a"

SIÑESKO, **siñesko**: zinkezko.

SOTZESKO, **sotzeskó**: zotzezko.

URREGORRISKO, **urregorriskó**: urregorrizko, urrezko; "katiken egon san mediku betek, esateula asunek, urregorrisko yorraves yorratu meresidu deudenak direla "

URRESKO, **urreskó**: urrezko, urregorrizko; "eta gero, ba oingo usandren aitte il sanean, orrek madrillen euken txaleta, eta txaleta saldu ieuden, eta an ikiena, ba kapillako gausak, ekarriesan butroire, ekarriesan kalise urresko, biñejerak urreskok, biñejerak estittus usaten urreskok oiñ, estaipa se nondi diresen, kalise bai "

-KO

AGO TXARREKO, **ago txarreko**: berba txarreko; "berbeta txarreko bateri ago txarreko da ori"

AKABUKO, **akabukó**: amaierako ; "ori kanpon onda akabuko urtetan"

ALOGEREKO, **alogereko**: alogereko.

APARTEKO, **apárteko**: aparteko, berezi; "aparteko gausetxu ekarte san"

APROPOSKO, **aproposkó**: apropozko; "apro-posko katxarro batzuk oten siren sulodunek", "orio argik, esetu esetu es, aren bai, baya olan, basun imiñi ure, ta uretara bota sera ta lanparatxu beteas olan itten bai baya, besterik es, baya petrolio argik isten siren, ba aproposko txismetxu betzuk, eskeitte imintten siren, eta pikutxu bet ikitten ta, andi urteteutzen argik"

ATXIÑEKO, **atxiñekó**: atxinako.

BERBA TXARREKO, **berba txarreškó**: berba txarreko.

BETIKO, **betikó**: betiko

EDADEKO, **edadekó**: edadeko, adineko, zahar; "andra edadeko bat etor da"

ERAKO, **érako**: erako, ganorazko, itxurako.

ESANEKO, **esáneko**: esaneko

OSTANTZEKO, **ostantzekó**: osterantzeko.

URREKO, **úrreko**: hurrengo; "urreko egunen etor siren ", "aorti bera urrekon botaten asiko da"

YASEKO, **yasekó**: itxura oneko

-PARRI

ALTZAPARRI, **altzáparri**: altxa berri

ASIPARRI, **asíparri**: hasi berri.

EKARRIPARRI, **ekarriparri**: ekarriberri.

ESKONPARRI, **eskónparri**: ezkonberri.

INPARRI, **inparri**: egin berri; "esne barri txala inparri daonen, esne, asikerako esne yan esitteko moduko ixeten da"

KENDUPARRI, **kendúparri**: kenduberri

SARTUPARRI, **sartuparri**: sartu berri.

UME INPARRI, **ume inparri**: umea egin berri.

YATZIPARRI, **yatzíparri**: jatsibarri.

YAYOPARRI, yayóparri: jaiobarri.

-DO/-STO

ALPERDO, alpérdo: alperdo.

BABASTO, babásto: babazto, aduzto.

BIXERDO, bixérdo: bizardo; "mutil bixerdo bat etor da, edo bixerdun bet"

KOIPESTO, koipésto: koipezto; "koipesto bere bai esaten da"

SAPASTO, sapásto: sapazto.

SASKELDO, saskéldo: saskeldo, lohi, zikin.

SORRISTO, sorrísto: zorritzto; "sorrísto leleuko kontu san

UGERDO, ugérdo: ugerdo.

TRIPASTO, tripásto: tripontzi.

-SULO

AMASULO, amasuló: amazulo

AITTESULO, aittesuló: aitazulo.

ETZESULO, etzesuló: ethezulo, etzekoi.

-SALE

ANDRASALE, andrasale: andrazale.

EDARISALE, édarisale: edarizale

GOSOSALE, gosósale: gozozale.

TABAKOSALE, tabákosale: tabakozale; "aone-tariko bana emongotzut suok tabakosale sareneskeronen"

-OR

ASKOR, askorra. dotore

LOTZOR, lótzorra: lotsor

LOYOR, lóyorra: lohior, zikinterraz

SIÑESTOR, siñéstorra: sinestor.

20.1. TXIKIGARRIAK ETA HANDIGARRIAK

ANDRASKONE, andraskone: andere handi; "andraskone bat andi edo sera daonen"

ASTOKILLO, astokílo: astokilo.

BAJUTO, bajúto: baxu

BALTZINGO, baltzín-go: baltzingo, beltzaran.

BARDINGO, bardín-go: ertain, bardingo; "meriende itten gendun guk a, ba ños in du neska lagunek olan bardingok ta, yon txorixok ta arrotzak eta artute yon, basora ta bason sue iñ tte, ños in du meriende, askotan es e, bi edo iru bider geyenes"

GALLARDONA, gallardone: emakume harro.

GOSEKILL, gosekíllé: gosezto, gosekil.

KAKAPIRRI, kakapírri: geldiezina daukanari esaten zaio.

LODITTO, lodítto: lodito; "gixona berana bajuto ba ta loditto bat, estaitt berak selan dekon usena"

LODITTONA, lodittóne: lodito (f.)

LUSINGE, lusingé: luzanga; "frantzesana da alau lusingetxu", "ori asta barik isten da, beorrek eukitten deu agarrateko, igual sein matxete baten antzeko, da ori, matxete baten estiloko baya matxetek kurbe dekoles orrek artesen ba, kuadru bet, apur bet lusinge, matxeta pere kurbe deko"

MILLIKI, milliki: milika

MORROSKO, morrós-ko: morrosko.

MORROSKANE: morroskana (f.)

OTZAKILL, otzakíllé: hozpera.

POTOLONA, potolóna: potolo (f.)

TXARRISKONA, txarriskone: narrats, saskel.

TXIKITONA, txikitóne: txikar, txiki; "tia txikita, txikitonatxu bet ixte san ta tia txikita esaten geuntzen"

20.2. ADJETIBO KONPOSATUAK

AGO LOI, ago loi: aho zikin

AGO SABAL, ago sabala: aho bero.

AUSO EDER, auso ederra: kanpo eder, auzo eder; "kanpokoia hobea etzekoia baino"

BARRABAN, barrabaná: barraban, barrabas; "ene barrabana!"

BURU GOGOR, burú gogorra: buru gogor.

BURUANDI, burúandi: buru handi.

ESANGATX, esangatxá: esangaitz

ESKUSABAL, eskusabalá: eskuzabal

NONTZEBARRI, nóntzebarri: nontzebarri.

SORRI ABERASTU, sorri aberastu: zorri aberastu.

SURRANDI, súrrandi: surrandi.

21. ADITZONDOAK

Aditzondoak modu, kantitate eta gainerakoak deritzen multzotan sailkatuta emango ditugu.

21.1. MODU ADITZONDOAK

ADI, adí: begira; "lau sotok alkarreas junta es, se kanporantza adi es baya apur bet alkarreas lau soto juntateko modun goyen amarrata, ori ixengo san berak esan gure ixteune edo", "gora adi da aratenik"

AGIRI, ágiri: agiri; "sulo andi bet ba, goye agiri tte beti sue itteko biribile, sulo ta gero askon arten errepertiko en a"

AGIRIÑ, ágiriñ: agirian.

ALDESKIÑ, aldeSKIñ: oker, bihur, aldezkín.

ALRREBES, alrrebés: aldrebes

ANDAN, ándan: andan.

ANKAS GORA: hankaz gora.

AOSPES, aospés: ahozpez.

APROPOS, apropós: nahita.

APUR BET GORA BERA: gutxi gora behera; "errotara eroteko apur bet gora bera anege eroteko kilo bat geyau kilo bat gitxiau ixengo san"

ASARRE, asarré: haserre; "asarre ixen siren antza", "an elixako talletun a, txori abi asko, eta, txori abik e, topetan ta koisten ta tallek apurtu, ta monagillok giñen elixan ta abade beti asarre, olau beten e, ostabere yon ba, ta, an egon giñen amabik te kanpak yo ta"

ASTURES KON, astureskón: ahaztuxe.

ATASA BATEN: bide batez

ATZEKOS AURRERA, átzekos aurrera: atze-koz aurrera.

ATZES, átzes: atzez.
AURRES AURRES: aurrez aurre.
AURRES, áurres: aurrez.
AUSPES: ahozpez.
BEATZEN GANEN: behatzen gainean.
BENETAN, bénetan: benetan.
BERBETAN, bérbetan: berbetan.
BESTELA, bestelá: hebeto.
BESTERIK ESEN: besterik ezean.
BIDE BATES, bide batés: bide batez.
DANDARRES, dándarres: dandarrez.
DERREPENTE, derrepénte: bapatean, halako batetan; "derrepente bajatu siren barrerak"
DERRIGOR, derrigór: derrigor; "karakola pere leku askotan a, derrigor ber isten siren"
DERRIGORRES, derrigorrés: derrigorrez
DROGAN, drógan: drogan, bihurrikerietan.
ERAS, éras: eraz, eskura.
ERDERA:1 érdere erdara.(Iz.); "Urdulisen erdalune dau asko euskera dakiña pere Urdulisen a, erderas" **2 érdera** erdaraz. (Adb.); "aurok umek an Katikeko elixalden euskera gitxi itte otzue, erdera giau"
EREDUS, éredus: ereduz
ERRESKADAN, erreskádan: errezkadan
ERRESKAN, erréskan: Iladan, errezkan
ESKAPAN: iheska
ESKEN, eskén: esken ; "se gero agertu san, begoñako bat, esken yoten sana, andik esken yoten sana, kuadruren batzuk itten an trokan, eta guardek a, ba, seoser esangoetzen, eta ak konfesaun, konfesa ieun orrek esken yoten sanak, makal txarto, para sanean selan berak il deun, ordun libra san aurki ala estaipa arten librata on basiren baya urteren bi edo iru iesan kartzelan nire aittiten a, ba famelik anaje bik edo"
ESPASIOS, espásjos: geldiro
EUSKERA, éuskera (Adb.): euskaraz; "amak euskera itteotzo berba beti"
FATXADAS, fatxádas: fatxadaz, itxuraz, mol-dez; "madalenatarik madalenatara ixen esen esiren garbittuten fatxadas ta"
FIJO, fíjo: ziur; "emeko dalata egonas fíjo"
GELDI, geldí: geldi; "orreri itxi geldi amomak garbittuko deu te"
GORA ADI: gora begira, gora adi.
JUSTU JUSTU, jústu jústu: ozta-ozta; "esetu justu justu in dot nik"
JUSTU, jústu: justu.
KARRADERAN, karradéran: korrika, karra-deran.
KARRAN, kárran: korrika, karradreran.
KILIKOLO, kilikoló: kili-kolo.
KONTENTU, konténtu: pozik; "aunke diru asko dekon estau konforme, estau kontentu"
KONTENTUS, konténtus: pozik; "suok konten-tus sause
KONTUS, kóntus: kontuz; "kontus berotxu ongo da ta", "gause astunekas kontus ibiltteko dau mundun es edosein gause esan arrokeris esanta bere"
LAU DARDAN, lau dárdan: dardarka.
NARRES, narrés: narraz

NARRU UTZEN: narru hutsean.
NARRUTEN, narrutén: narrutan, bilutsik.
OSTUKARREN, ostúkarren: izkutuan, gordeka; "ordun bere ostukarren a, afesiño dekonak a, itteun gatetarik"
PARKESKE, parkeské : parkeske, barkamen; "estotzo ingo berbarik aunke parkeske eskatu"
PREST: prest; "txarri iltte san egunen itte san, goixeti txarri ill, sortzireko ya jentea prest egote san eta kopatxu bet artxe san, koñaka ta anise nastata ta galletatxu betzuk yan, ori esate san dala derrigorresko se espabere txarrik gatzik eseula artuten"
SAKADIS, sakadís: sakadiz.
SALGAI, salgái: salgai.
SEARREN, searrén: zeharrean.
SEATZEN, seatzén: zehatzean.
SEGIDUN, segidún: segituan; "gure alboko gixon sarrak ba, matzana, matz asalakas itteun sigarro ta sapeas, garra puntan segidun sigarriori"
SEGURU ANTZEN, seguru ántzen: ziur an-tzean.
SEGURU, segurú: ziur; "seguru emeko dana!", "seguru akaba deena!"
SIKERAN, sikéran: bederen, behintzat; "erretratu bet ikusitte bai sikeran"
TRABES, trabés: trabes, enbarazuan; "or ibil siren trabesan a, topaten a, sidurrik"
TXANTXETAN, txántxetan: txantxetan.
TXIKON, txikón: txikoan, sorbaldetan hartuta.
YANTZAN, yántzan: dantza
YORRAN, yórran: jorran

21.2. KANTITATE ADITZONDOAK

AINBESTE: hainbeste. "Yata puntera yonta gaus ainbeste bider "
AINBET: hainbat. "ainbet yon dires "; "ainbet diru dekot ", "ori erosteko ainbet diru dekot "
APUR, apurré: apur; "itxedon apur beten", "eta buru, eta asurrek eta orrek ba, gero gatzuretan imintten siren, eta orrek kontzerbaten siren gero denpora andiñ, gatzuretati atara, otalau ordu-garrenen edo ataraten siren eta beste gatz apur beteas imintteen eta orrek arik eta akaba arten", "aittitek lagundu eutzen apur bet aurki "
AREN, áren: arean, apur bat, zerbait; "emen aren itten da euskeras", "estu iñ aren "
ASKO, askó: asko; "yan itten deittus askok orrek arbigarak, saldu itten dires orrek, bigun bi-gun daosenen, ya gorantza asitte bigun bigun daon sertzxu", "añak eukitteesan etze askotan aberatzak atxiñe, aña seka, aña freska, isten siren", "leku betzuten igual jente asko, eta gibela ta solomo, eta danak igual yaten dittues egun beten, baya egun betzuten aguantaten deu", "sagar kiloak asko balio deu "
BASTANTE, bastánte: nahikoa; "bastante an-tzen itten da", "bean artu biribillera, erdin palu bet imiñi, eta buelte artu biribillera, bastante sa-bal ta gero gorantza estutxuau estutxuau akabaten dala goyen"
BATZUK: batzuk. "gixon batzuk etor dires "; "afari yan deude gixon batzuk "

DAN, daná: den. "estaitt akaba badeude dana ", "umek danak estire etorri "

DERDITXE, derditxé: asko, ugari; "or etze aurren derditxe dau"

DUSTI, dustí: duzti, guzti; "guk a, jenero dustik eron dus"

FRANKO:1 fránko: franko; "ure franko dau or ", "diru franko deko "

FRANKU:1 fránku: franko; "askenengo urtetan ya frankuau, apur bet frankuau edo, okele, lan-tzenbeñen okele a"

GARAU: tutik, piperrrik, ezer; "guk estu itten utzik garauri pes, urte dustiñ utz baperes"

GARIKOK, gárikok: garaikoak, gainontzekoak.

GARITTEKOK, gárittekok: garaitekoak, gainontzekoak.

GITXI, gitxí: gutxi. "gausa gitxi entzun deude ", "intxur gitxi ekar deude "

GUSTI, gustí: guzti; "itxieutzesan etze, propie-dade, ganadu gusti tte dana itxi eutzen berari, eskondu sen yatabeko bateas, eta, neskamutillek ikiesan, mutille, iñusente konpleto", "gausa gustik ekar dittus ", "goix gustitten naranjen ure artxen deu "

LAR: lar, gehiegi. "kea lar dau ", "bero lar itten deu "

MAKIÑA BAT, mákiña bat: makina bat; "makiña bat denpora da ori emen estala egon"

NAIKO, naikó: nahiko; "eta gero bat dana lotxeko lekun bat eta erdies naiko okele dau", "bearra akabateko naiko denpora dekot"

NAYE, nayé: zenbatgura, zenbatnahi. "piper naye deku "

OIDALES, óidales: nahiko, askotxu.

ORRENBESTE: horrenbeste. "nik estekot orrenbeste urte ", "orrek estekos orrenbeste ardi ", "aonenbeste agindu tzet "

SENBEGURE: zenbagura. "senbegure piper ekar sengis "

21.3. GAINERAKOAK

APARTE, apárte: aparte; "ase aparte iñ, eta ase ta garbantzu ataraten siren"

APENAS, apénas: ez dirudi, ez du ematen; "arrosu te apenas ittesan", "beste usenik esteko apenas orrek", "errementari Yataben badau, an ingerun estau apenas besterik Yatabeko baño, Yatabera kamioiñ eroten deittue oiñ ganaduk"

ASAO, ásao: urrun, asago; "asao dau ori bixi dan erri", "ori guardea ixte san errotakotaringo ixte san errotako, oseake, Karmenen amomana nik estaitt ser ixengo san aittitte edo, aittitte edo olan ixengo basan ba, ala asaoko, baya edoselan bere errotakoa, sera ixen san garde ixen san ta iltte topa eudean ba"

ASAU, ásau: asago, urrun; "asau yonta dau"

ASKANEN, askánen: barrez; "au garbittu akaba ingot baya trapu an itxi dot askanen"

ASKENEN, askánen: barrez; "ixildu beresta itten askenen"

AURKI: aurki, beharbada ; "yan deude aurki", "se gero agertu san, begoñako bat, esken yoten sana,

andik esken yoten sana, kuadruren batzuk itten an trokan, eta guardek a, ba, seoser esangoetzen, eta ak konfesaun, konfesa ieun orrek esken yoten sanak, makal txarto, para sanean selan berak il deun, ordun libra san aurki ala estaipa arten librata on basiren baya urteren bi edo iru iesan kartzelan nire aittiten a, ba famelik anaje bik edo"

BADAESPADAN, bádaespadan: badaezpadan

BAI: bai

BERBADA, berbáda: beharbada.

BILINBOLA: bilin-bolaka; "bilin bola pelota bat botata"

DANA DALA: dena dela; "dana dala, ondo in du"

KASU BETERAKO, kasu beterakó: esate baterako; "sixillu esateaken, ori karrajun suten bere bai leku betzuten, kasu beterako guren karrajue ba, suteti kanpora egon, illunetako alderdiñ, eta karrajun esan oten"

KASUREKO, kasurekó: esate baterako; "estramiñe askan, ori isten da ba, kasureko, tabloye imintten da aspitti, onen altura ingerun, ta gero aurreti imintten dako, egur bet olan luse, estramiñe ayeri esaten dako"

OIS: beharbada, aurki, agian; "asukere lar bota dosu ois"

OSTANTZEN, ostantzén: osterantzean, beste-la; "tentasiño oten da olauxe egunen igual, ostantzen itten espada bere"

PARAJE, parajé: paraje, hurbil; "senbet eta parajeau entzuten da geyau"

UXELA, úxela: uxela, ojala; "uxela etor balitzes beingon "

-KA

AGINKE, agínke: haginka

AGIRIKE, agírike: agirika.

ALBO-ALBOKA: albo-alboka

ALBOSKADAKA: albozkadaka.

ALERRESKA: jarraian.

APURKE-APURKE: apurka.

ARNASE ESTUKE: arnasa estuka.

ARRANTZAKA: arrantzaka.

ARRIKE, arríke: harrika.

ARROSIKE, arrosíke: aharrausika.

ASTRAPALAKA: astrapalaka; "goyen sarataka badabiltzes astrapalaka ibil diren"

AUSIKE, áusike: ahausika.

AYENEKA: aieneka.

BANAKA, bánaka: banaka; "eta arto arten eraitten gendun gu pere banaka bat"

BARREKA, bárreka: barreka; "barreka daus", "barreka! amaka barre! ser ingosu?"

BIORKADAKA, biorkadáka: bihurkadaka

BUELTAKA, bwéltaka: bueltaka; "bueltaka dabill"

BURLEKA, burléka: burlaka.

DANDILISKE, dándiliske: dandilizka, zintzilik.

DARDAKADAKA, dardakadáka: dardakadaka

DARDARKA, dardárka: dardarka, dardaraka.

DINDILISKE, díndiliske: zintzilik, dindilizka.

EPEKA, épeka: epeka.

EROSTAKA: erostaka

ESKAPAKA, eskápaka: iheska.

ESTULKE, estúlke: eztulka.
GANESKA: gainezka; "lapiko ganeska dau"
GIRRINTZEKA, girríntzeka: irríntzaka.
KANTAKA, kántaka: kantaka.
KANTUKE, kántuke: kantuka.
KARRAKA, kárraka: korrika, karraderan; " karraka etor siren"
KIÑAKA, kíñaka: kinaka.
KIÑEKA, kíñeka: kinaka
KOXOKA, kóxoka: herrenka.
KUKUKE, kúkuke: kukuka.
MIAUKE, mjáwke: miauka.
MURRUSEKA, murrúseka: murrusaka.
OPEKA, espeinka, opeska
OSTIKOKA: ostikoka
OSTUKE, ostúke: ohostuka, izkutuka
PUSKE, púske: puzka.
SANTZOKA, santzóka: santzoka.
SARATAKA, saratáka: zarataka; "goyen sarataka badabiltzes astrapalaka ibil direz"
SATIKE, satíke: zatika.
SOKORRUKA, sokorrúke: oihuka.
SURRUNKE, surrúnke: zurrunka.
SURRUTADAKA, surrutádaka: zurrunka.
TAUPADAKA: taupaka
TIREKA, tíreka: idiek edo behiek buzterrian kanporantza egiten dutenean; "olan tiretu itten badeu tireka eta olan lepo botaten badotze alkarrereri besaka"
TUTEDAKA, tutedáka: tutukadaka.
UNKEDAKA, unkedáka: hasperenka.
URRUMEDAKA, urrumedáka: urrumadaka, urrumaka.
URRUNADAKA, urrunadáka: urrumadaka.
USINKE, usínke: usainka.

-IK

ALPERRIK, alpérrik: alperrik
ARATENIK: aratinik; "gora adi da aratenik"
AURRETISIK, aurretisik: aurretiaz.
BAKARRIK, bákarrik: bakarrik; "eurok baka-rrik esteude iñ, geu pere in du",
BARAURIK.
BERNUTZIK, bérnutzik: bernutsik.
BESUTZIK, bésutzik: besutsik
BETERIK, beterík: beterik
BILLUSIK, bíllusik: biluzik
BIXIRIK, bixirík: bizirik
BURUTZIK, búrutzik: burutsik
BUSTIRIK, bustirík: bustirik; "sapatak busti bustiri tekosus"
GAIXORIK, gaixorík: gaisorik; "ori eleitte egon baketan a, gaixorik egonta bere"
GORDIÑIK, gordiñík: gordinik; "ori egosari egosi itten da ta beste gordiñik emon", "gordiñik, bere bai, gustaten dakonari bai, aitte defuntu gureri bere gustate akon, eta printzipiu a, gu txikitxuk ixen giñenen a, aittek arrotza bat eta umek katillu bet esne indaban osten"
GRASIK, grásik: eskerrak
GUAPARIK, gwaparik: polito
GUAPORIK, gwaporik: polito

IXILIK, ixilík: isilik; "txarto berba ittekoan oboto ixilik egon"
KASIK, kásik: kasik; "leleko leleko ataraten dan esnea, ba ure da kasik"
KOXORIK, kóxorik: herrenka.
MAJARIK, májarik: polito (f.); "majari saus yai eguneko erropeas"
MAKALIK, makalík: makalik.
MAJARIK: galant
MAJORIK: galant
OIÑUTZIK, óiñutzik: oinutsik, ortozik.
OSORIK, osorík: osorik; "osori tekosu?", "ori barasara kendu te gero tripek ataraten dire oso osorik, al dala apurtu barik baldetxure ta tripek atarakon gantzagik ataraten dire"
POSIK, posík: pozik; "ni emen bixiko banitz posik ongo nittike",
SABALIK, sábalik: zabalik; "suteko ate sabalik iki ber san", "an infernuko labe sabalik egon balitz bere ara barrure erongo eule berak bisiklete"
SUTUNIK, sútunik: zutunik, zutik; "ni sutunik nau"
UTZIK, utzík: hutsik.

-TO

EDERTO, edertó: ederto, ederki; "idiñ ederi emoten dotzesu te lotxen dire ederto"
ONDO:1 ondó: ondo (Adb.); "niri gustako litzikitt ondo yantzitte", "esiren andragixonak arreglaten ondo, andrek eskapaetuzen bere umekas, ta an lotu san gixon ori, eta oiñ eskeko les dabill orti, sue artueun etzen, etzek egun beten, ta erdi erre in tte yausitte dau, bixitze biko etzea alderdi bet a"
POLITTO, polittó: polito; "politto daus orrek preparata"
TXARTO, txartó: txarto; "esan dotzut txarto daola", "se gero agertu san, begoñako bat, esken yoten sana, andik esken yoten sana, kuadruren batzuk itten an trokan, eta guardek a, ba, seoser esangoetuzen, eta ak konfesaun, konfesa ieun orrek esken yoten sanak, makal txarto, para sanean selan berak il deun, ordun libra san aurki ala estaipa arten librata on basiren baya urteren bi edo iru iesan kartzelan nire aittiten a, ba famelik anaje bik edo"

-RO

GELDIRO, geldiró: geldiro, astiro.
LUSERO, luseró: "lusero badeko kendu barik edo, ikeratu itte san bat"

22. POSPOSIZIOAK

ALDEN: aldean. "aren alden andi ixen san or on sana"

ANTZA: antza. "orrek a, nire neben antza deko", "onek a, nire arriben antza deko"

ANTZEKO: antzerako. "au a, nire aisten a, antzeko da", "orrek alkarren antzeko tire danak, orrek irurek", "baspi sayen antzeko sera da", "ori sure antzeko da"

ANTZEN: antzean. "ori gure antzen dabill"

ANTZERA: antzera. "orren antzera esaten da nosonos ", "baiñen antzera dator ", "yungu e, kañuberen antzera asten dana"

ARTEN: 1. arte. "bier arten ongo da emen ", "bostetararten in deude berba ". 2. artean. "bion arten in du bear bat", "yai bet in ber du lagunen arten "

BAÑO:1. gonbaratiboetan berdintasuna adierazteko erabiltzen da. "ori aittitte baño sarra da ", "ori sure seme baño txikerra da ". 2. baizik, baino. "orrek gerrako kontu paño estittu kontaten ", "estekoas bi baño "

BARIK: barik. "diru barik yon dires ", "esi leitte yon kotxe barik "

BARRU: barru. "iru egun barru etorko dire ", "aste bete barru yongo dires "

BEGIRE, begire: begira, zain; "abrosidute nau begire", "autobusen begire daus "

BESTE:beste. "suk a, neuk, beste diru dekosu ", "onek a, anajen beste yan deu "

BILLE: bila. "umek etzera yon dire diru bille ", "ure bille yon dire itxurrire ", "ogin bille yon dires "

ESKE, eské: eske ; "ure eske egon da"

GANEN: gainean. "orren ganen in du berba "

GANERA: gainera. "orren ganera eron genki beskari ", "orres ganera gu onekas laurekas ona aste akabun fijo etorten gare "

GANERAKO: gainerako. "sen ganerako esaten da?"

GAÑE: gaina, beste. "ni gañe gaste sara seu bere ", "ori ama gañe sarra da ", "su ni gañe gaste sara ", "ori gañe andi sara ", "orreakañe diru badekosu ", "sukañe sagar ekar deude "

GRASIK: eskerrak. "trena koxi gendun grasik neberi ", "konturetu i nas grasik amari "

KONTRA, kóntra: kontra; "erreken kontran, egon san kuadru bet", "arratoin kontra egote san seoser ", "urdein kontra daona da ori "

KONTURE, kónture: kontura; "orrek a, aman konture bixi dires"

LASEKO: laseko. "karrake ie ie birigarro laseko txori ok ", "lupu txikerra da, aulaseko a, buru ta gero bustena olan", "su orrelaseko sara "

LAU: lako. "ori aitte lau da ", "su lau nas ni ", "ni sure lau nas ", "in dot bear bat, sure lau ", "andarraki biotzan ingerun egoten dan a, telatxu bete lau bateri, te eskiñati itten deu giarre "

LEKUN: lekuan. "lengusun lekun anaje etor san ", "talo ogin lekun yaten da "

LES: legez, lez. "ganadun kallo les da txarriñ estomagu ", "oiñ eskeko les dabill orti ", "au in dot orreles ", "nik sure les in dot", "igual seiñ aseguro bateles iste san"

MODUKO: moduko. "urdei moduko asala barik isten da ori ", "enbudo moduko baya onille esaten dako ", "pintxo moduko tekes orrek ", "labak itteko bustin suri semento moduko da, gorri baño obe da. "

MODUN: moduan. "gastai modun lotxe san ori ", "yan itte san kallo modun a, preparata yatesan ", "autze modun urteten deu orrek ", "mingotza da au baya eldu ondo in daittesenean, maspasa modun para

daittesenean goso tire ", "katu modun bajako nitzen beingo baten"

ORDES: ordez. "bulek a, erosi ber ixeten siren, limosna bat itteko, elixako limosne itteko bule emote san limosnen ordes "

PENTZUN: ustetan. "sure pentzun gaus ", "dirun pentzun dau"

SUSUN: zuzuan. "orren susun dabil seiñ"

23. ESKLAMAZIOAK

AIKO, áiko: hara! hara non!; "aiko! ser gure dosu?"

BAI SERA: bai zera.

BARRES, barrés: barriz, barrez.

ENE! : ene!

KITTU, kittú: kito; "Sanpedrotako permanente itte san, ta kittu, urreko sanpedrotararten"

KLARO, kláro: jakina; "klaro etor dana!"

KLARU, klarú: argi. ; "estau klaru etor dala",

MADRE, mádre: itzela, ikaragarria, izugarria.

24. ADITZAK.

Atal honetan batu ditugun aditz partizipio guztiak aurkezten dira. Aditz partizipio bakunak amaieren arabera sailkatuta ematen dira.

24.1. BAKUNAK.

A

ABANTA: iraun; "ordun il san gixajoa, eseun abanta bere pulmoni ori"

ABIA, abía: abiatu, hasi, ekin. Fenomeno admosferikoei buruz berba egikeran erabiltzen da, batez ere; "bide erdiñ a, edurre abia oskun", "abia da etzera"

ABISA, abísa: abisatu, gaztigatu; "abisa basatose", "lusero badeko kendu barik edo, ikeratu ittesan bat, eta ordun abisateakon medikuri, ostantzen etzen intentate san"

AGARRA, agárra: oratu; "txakurreri agarra otzet", "ori asta barik isten da, beorrek eukitten deu agarrateko, igual sein matxete baten antzeko"

AGUANTA, aguánta: iraun; "orrek egun betzuten aguantaten deu"

AKABA, akába: 1 amaitu; "akabaten dosuneko etorriko da", "etze sarrak a, akabaten dos" 2 Aditz nagusiaren ekintza guztiz amaitu dela adierazteko erabiltzen da laguntzaile gisa; "au garbittu akaba ingot baya trapu an itxi dot askanen", "egun gustitten egiñeskeronean ba arteko berotasune bere estako otzittu akaba itten"

AKLARA, aklára: aklaratu, jaboia kendu; "yabona ta gero aklara"

AKORDA, akórda: gogoratu; "akorda nas erosi dosule". Aditz honek "-gaz" kasu marka behar du: "ori akordaten da erries", "enas akordaten usenaas oiñ". NOR-NORI erara ere erabil daiteke: "estat akordaten oiñ"

ALKILA, alkila: alokatu.

ALLEGA, alléga: heldu; "sure errukaittik allega gara belu", "allega sireneko yon siren oira"

ALTZA: 1 altxatu; "eta ol baten ganera altzaten dee gero lagun bik edo iruk", "bueltakeran sabaldu, gero batu, pillotara batu, eskubereas, gero gurdi karga, etzera ekarri, eta ara aurreko alderdire eron gurdi, kargan imiñi tte lastegire altza" 2 ogia jagi

AMARRA, amárra: lotu; "oiñ amarrata oterik estau"

AMATA, amáta: amatatu; "afaritten gaosela amata da argi"

AMENASA, amenása: mehatxatu.

ANTOJA, antója: nazkatu.

APARA, apára: aparatu; "apara dot seoser, yo dot, apara dot txori bet arries"

APARTA, apárta: 1 apartatu; "apartate usen, sayetzak, solomoak, pernillek, eta gero faldak eta orrek txorixotarako batzuk, beste batzuk a, ur-deiri itxitteuzesan faldak etzen yateko, pri-jidute", "ladrillusko orma bat in deude, solok apartateko" 2 bizi alargundu, dibortziatu.

APLASTA, aplásta: zapaldu; "eta gero ba, aplasta in bola, eta aplasta"

APROBA, apróbe: proba.

APROBETXA, aprobétxa: aprobetxatu; "gastai ure, ori bere aprobetxa in ber iste san"

ARRASKA, arráska: hazka egin; "asunbre erdiko tankeas ure bota txarri tte beste bat talleas arraskaten, asunbre erdiko tankek oiñ orre pere estaus"

ARREGLA, arrégla: konpondu; "ori esanta esta arreglaten eser", "esiren andragixonak arreglaten ondo, andrek eskapaetzen bere umekas, ta an lotu san gixon ori, eta oiñ eskeko les dabill orti, sue artueun etzen, etzek egun beten, ta erdi erre in tte yausitte dau, bixitze biko etzea alderdi bet a"

ARRIMA, arríma: hurbildu; "non arrimarik esegon"

ARTEGA, artéga: artega.

ARTESA, artésa: zuzendu, konpondu,

ASERTA, asérta: asmatu.

ASKA, áska: hazka

ASMA: 1 asmá: sentitu, asmatu; "neure lengusin Mungikok esateun se, truboi asma iñ ordureko oyan barrun sartu ber dala". 2 ásma: asma.

ATAKA, atáka: eraso.

ATARA, atará: atera; "otalau ordugarrenen edo ataraten siren"

BAJA, bajá: jaitsi, bajatu; "asaoti bijilateusen, non dabiltesan, eta euron parera eltxen danean, bajate san bera"

BARRISTA, barristá: berriztatu.

BARRUNTA, barrúnta: barruntatu.

BARTZILLA, bartzílla: miztatu.

BAUTISA, bautísa: bataiatu; "yayo ta ensegida bautisa ber iste san, eta eser nobedaderi tekola pentzaten bada umeak ba, etzen bautisa itte san"

BEGINDA, begínda: begitandu.

BIJILA, bijíla: zelatatu; "asaoti bijilateusen, non dabiltesan, eta euron parera eltxen danean, bajate san bera"

BOTA, bóta: bota; "areri botate akon, ondi-karren sustentzi ikiko deule pentzata"

BUELTA: itzuli, bueltatu; "bueltakeran sabaldu, gero batu, pillotara batu, eskubereas, ge-ro gurdi karga, etzera ekarri, eta ara aurreko alderdire eron gurdi, kargan imiñi tte lastegire altza"

DESKANTZA, deskántza: deskantsatu.

DESKARGA, deskárga: deskargatu.

DESPRESIA, desprésia: mezpreatu.

ENGAÑA, engaña: engainatu; "ak engaña eusen"

ENPATA, enpáta: hainbanatu, parra egin.

ENTERA, entéra: enteratu; "enas entera akaba derela", "selan edo alan, edo esan entera ta andre an begire ta begire, ene jangoiko!, nora ixen sara gixona su? nondi ibil sara su?"

ENTERRA, entérra: ehortzi; "arteko enterrako lekuen, fameliko beste bat enterraten itxitten deude", "enterra in ber deudela serrea akorda aken"

ERNEGA, ernéga: ernegatu.

ERRA, errá: perratu

ERREGA, erréga: ureztatu, ura egin.

ERREGALA, erregála: erregalatu; "erregala itte san atxiñe, ba buskentz bat, eta odoloste bat"

ERREGATEA, erregatéa: erregateatu.

ERREMENTA, erreménta: lehertu.

ERRESA, errésa: otoitz egin, erregutu; "astu in dat erresate", "erresa?, bai baya, gure txiker denporan itte san baya gero geldi geldi orrek kostunbrek astute a, akabaten yon dires"

ERRESPETA, errespéta: errespetatu

ESKAPA, eskápa: ihes egin; "andrek eskapa-eutzen bere umekas", "ordun eskapa euden eta eseuden kontzegidu"

ESPLIKA, esplíka: azaldu

ESTIMA, estíma: preziatu (Ad.)

ESTROPESA, estropésa: estropezatu

ESTUDIA, estúdja: estudiatu; "estudiaten segitten deu"

ETXA, étxa: bota; "suok arri bet etxa dostesu"

FALTA: 1 fálte: falta; "igual lekun falta ixengo san baya" 2. fálta: falta izan, faltatu

FERMENTA, ferménta: fermentatu.

FIA, fiá: fida izan, fidatu; "sues fiate nas"

FUMA, fumá: tabakoa erre; "fumateko papera akaba in da", "ia atara kuartillutxu bet, kuartillu-txu edan ta fuma, fuma nik sarri itten doales ta, beste kuartillu bet"

GASTA, gastá: gastatu ; "orrek a, gastaten deu aberatza balitzeles", "ta makiña batgarren denpo-ran berari bederatzi perrak akordate akosela ardautan gasta eusanak"

GIA, giá: gidatu; "astu in dat automobille giate"

GOBERNA, goberná: gobernatu, zaindu; "gero ya akaba siren matzak eta, esiren gobernaten eta"

GOMITTA, gomítta: errebesatu, bota.

GUSTA, gústa: gustatu; "niri gustako litzikitt ondo yantzitte", "ta gusta itte akon ari bere olan ibilltte"

IELTZA, iéltza: igeltsatu.

IGELTZA, igéltza: igeltsatu.

JUNTA, júnta: elkartu, batu; "yateko ordun amabi a, juntaten gare mayan"

KANBIA, kanbiá: aldatu; "udabariñ euri sarrade iñ tte ure kanbiate danen apur bet, uriola esaten geuntzen", "abarka sarrakas etorri tte itxi abarka sarrak sasiarten gordeta an, ta an kanbia sapatak"

KANTA, kantá: kantatu; "orrek kantaten daki".

KANTZA, kantzá: nekatu; "kantzata nau a, bedarra ebaten"

KARGA:1 kargá: kargatu; "bueltaken sabaldu, gero batu, pillotara batu, eskubereas, gero gurdi karga, etzera ekarri, eta ara aurreko alderdire eron gurdi, kargan imiñi tte lastegire altza"

KEJA :1 keja: kexatu; "esinitte keja"

KEJA:1 keja: kexatu; "esinitte keja" **2 kéje** kexa; "estekot kejarik"

KIÑA, kiñá: kinatu

KITA, kíta: kendu.

KOBRA, kobra: kibratu; "eun peseta kobraten dere orrek a, kilo", "bai gerra osten pastore yon da orti gure alderditi asko ori a, kurtzioko usaba pere ameriketako susidio kobraten deu pastore an intte, eta orren anaje bi edo iru te, koñetu te, gasteri itzela, ointxe il da bat, asentzion anaje a, estat akordaten usena oiñ"

KOMULGA, komúlga: komulgatu.

KONBIDA, konbída: gonbidatu.

KONFESA, konfésa: aitortu; "konfesa ieun orrek esken yoten sanak"

KONSERBA, konsérba: kontserbatu.

KONTA, kontá: kontatu ; "orrek gerrako kontu paño estittu kontaten", "niri pasako gausa bat kontakotzut"

KONTESTA, kontéstá: erantzun; " akabun bertzotan asten dire euren asarrakuntzan, eta bata besteri kontestaten"

KONTZERBA, kontzérba: kontserbatu; "eta orrek kontzerbaten siren gero denpora andiñ", "lelau txarrik gatzetan imintten siren kontzerbateko urte gustireko"

KOSTA, kostá: kostatu.

KURA:1 kurá ondo, heldu; "in bere gitxi, se pernillek a, ba, kura itten siren" **2 kúre** osaketa

LABRA, labrá: Laiatu, landu

LARGA, largá: utzi, soltatu.

LIBRA: 1. librá: libratu; "ordun libra san aurki ala estaipa arten librata on basiren", "petrolio argitti gero osten urteuden orrek, ori imintte san a, eukitteun kajoitxu bet ori sartxeko, eta gero ure botate akon goitti ba gotaka gotaka yausteko a, karbuoana argi in deiñ, eta ure yoteko leku sarratu edí iri itten baakon, ba libra ber ixete akon se eseun itten argirik espabere".

MANEJA, manéja: konpondu, moldatu; "or Berango alderri edo or manejaten da"

MARTXA, mártxa: joan; "nik gure dot ori ume ori martxate edo yon ditten"

MENDA, mendá: mendatu.

MISKA, míska: mizkatu.

NASTA, násta:1.nahastu; "aparte iñ tte gero nasta", "afarie, ba leku betzuten porru salde ta patata saltza berden ta olan bere usaten siren, guren geuren etzen esta iños olau, etzen, ba, urdei prijidu, urdei satitxu bana edo prijidu, eta ak emon deun a, koipetan, ba kinpula bat pikata, gustaten daken lekun, kinpule

pikata prijidu eta areas urdeyes nastea a kinpule yate san" **2.nahastu,** kutsatu; "ta nasta itten da mamitis, eta yatzikeran satik satik urtetten dotze, eta gero areas ibiltte basaus beste bateana basos nasta itten da, mamitis, ori txarra da" **3** karta jokoan nahastu.

NEGA, negá: ukatu; "laukisen emoteko a funerala nausi iru abadeas, eta katikeko abadeak nega ta yones, eta bestek seriñ?"

OBLIGA, oblíga: behartu, bortxatu.

OLGA, olgá: olagatu, jolastu; "emen olga deyen gustaten dat"

ORBISTA: orbiztu, gorbizta, orbizta.

ORDENA, ordéna: tajutu.

PAGA, pagá: ordaindu; "Butroire bije, bost errel a, pagateutzen karroduneri".

PARA, pará: .paratu, jarri; "gaixorik para san lar edan deu te"

PASA, pasá: pasatu; "areas pasa ta gero, urek korridu deiñ edo, itten siren a, exabarra bat", "gerrak urteun urten eta frantzire pasa siren, ba akaba ingo dala igual ta atzera etorteko idean"

PEGA, pegá: erantsi, atxeki.

PENTZA, pentzá:1.pentsatu; "areri botateakon, ondikarren sustentzi ikiko deule pentzata", "ori, oin dala berrogei urte?, ni, ogetabost urtetararten ingo san ori, pentzaten dot, gero ya akaba siren matzak eta, esiren gobernaten eta" **2.iduritu,** eman. "pentza lei" "badirudi" adierazteko erabil-tzen da; "txakete daro, pentza lei otza itten deule"

PIKA, píka: 1 haginka egitea, sugeek, mama-eroek, e. abarrek. **2** xehatu, txikitu; " kinpula bat pikata, gustaten daken lekun"

PINTXA, pintxá: ziztatu; "yosteko orrotzaas pintxa nas"

PIXA, pixá: pisatu.

PLANTA:1 plantá: plantatu, paratu; "apur bet fameliko nebarrebak planta giñenen seoser itteko modukoak, ba Areatara asi san gure ama", "arrantziotu guk geittuten geuntzen urdei edo pernille ya kolore kanbiata plantaten danen." **2 plantá:** landatu; "yorrai esaten dakona ori txikitxu, plantateko piperrak eta tomatek"

PODA: 1 podá: inausi; "abaro, bai, baso bateri esate akon abaro a, podata ba baju baju a, podata, arbolak, brotek baju daosenen abaro". **2 póde:** inausketa

PREGUNTA: 1 pregúnta: itaundu; "pregunta ixu geyau yan gure badeude" **2 pregúnte:** itaun.

PRENTZA, prentzá: prentsatu, ingatu.

PREPARA, prepára: prestatu; "yan itte san bai kallo modun a, preparata yate san", "amarratan afari yan ber bada, oin prepara ber da"

PRESTA, prestá: prestatu; "bai orkolo da au, onek yan itteun, baya bestek presta lelau"

PROBA:1 probá: probatu, dastatu.**2** hazi; "eta a bere kendu, te ainbet txarrao, se aittatik orritatik eta une, eta unek artu ber deu onek proba ondo ingo badeu, eta au ondo itteko, orrek danak ber dittus berde dausen arte gustiñ", "umek proba in deu"

SAFA, safá: zafatu.

SALBA, salbá: salbatu; "batzuk oyan barrun sartu eskeron salbata dausela pentzaten deude", "estaipa

selan medikuk agindute ala selan ixengo san baya, ori ba, sarri entzun du, Basalduko iñasio astok salba deu, aston esneas salba sala, txikitxu ixen sanen, nik estaipa medikuk aginduko baeutzen ala selan ixen san baya"

SALTA, sálta: saltatu; "señek salta in deu"

SANGRA, sangrá: odolustu; "senbet eta giau obeto, senbet eta obeto sangraten diren grasi giau"

SOBRA, sobrá: sobratu

SOLTA, soltá: soltatu; "piñu artaburu alaseko, itten da, eta soltaten deu asi", "tiok eta bai itteesan, orrek bai itteesan baya guk geuk geuren, nire denporan esan itten metarik, altza lastegire, kargan, eta lastegitti, oin bentanati botaten dittun gora, goititegi esateakon, gorao egon beste ser bat, lastegire altza kargan, eta gero solta kargak solta an ta sotzardeas gora altza ostabere barrik sartzeko lastegire"

SUERTA, suérta: suertatu; " suerta daste ondo"

TAPA, tapá: tapatu, estali; "tapa atxurrekas itte san", "eta gero asten danen tamañukoa, atara, eta lurre preparata euki tte, atxurreas itten da kanaltxu, eta an kanalen imintten dires banan banan, noberak gure deun distantzie, eta atzera altza dan lurre botaten dake ganera gero tapateko, eta porrue senbet eta luseao a, imiñiao ba, luseao urteten deu surik"

TARDA, tardá: belutu, berandutu

TOKA, toká: tokatu; "nori tokaten dako?"

TOPA, topá: topatu; "estot topa lekuriñon", "ori guardea ixe san errotakotaringo ixe san errotako, oseake, karmenen amomana nik estaitt ser ixengo san aittitte edo, aittitte edo olan ixengo basan ba, ala asaoko, baya edoselan bere errotakoa, sera ixen san guarde ixen san ta iltte topa eudean ba"

TRAGA, tragá: irentsi.

TRILLA: txikitu, xehetu.

TRONTZEA, trontzéa: trontzazerraz ebaki; "etzera ekarritte ba, aritxe bada trontzea ta satik in tte imiñi gabonatarako, aparteko gausak in ber direlako seraas, gabonatan"

TXUPA, txúpa: lamiskatu, xurgatu; "ori se orrek txupa itten deu lurre, asko"

USA, usá: erabili; "leku betzuten egurrekok usateesan ", "guk geuk estu usa "

YABONA, yabóna: xaboiztatu; "imiñi yabonata balden erropak "

YAURTA, yáurta: jaurti, jaurtiki.

E

ERNE, erné: erne; "beres ernten sa ori a, leku betzuten"

ERRE, erré: erre

GORDE, gordé: gorde; "oin geyenak bitzik estere gure eta gordeten da", "abarka sarrakas etorri tte itxi abarka sarrak sasiarten gordeta an, ta an kanbia sapatak"

O

IO, ió: eho; "gari io itte san ganaduntzeko"

ITTO, ittó: ito.

YAYO, yayó: jaijo; "yayo ta ensegida bautisa ber iste san, eta eser nobedaderi tekola pentzaten bada umeak

ba, etzen bautisa itte san ", " len yayo ta aton bautisa ber isten siren alik ariñen, ta gero ori itte san ama urteteko modun parate sanen "

YO:1:jo; "palues yo deu ", "emen akabuko urtetan a, makiña batzuk ibil siren, arteko denporatan ba, txolak yoten siren a, imiñi arri bet, arri bet imiñi alderdi beteti altzadeas, eta an dale " **2:**jo musika tresna bat. **3** Karta jokoan karta bota:

I

ASI, así:1 hasi; "eta gero gu geu asi giñen Areatara" **2** hazi; "konejuk asten dittunek ba, etzen iltteesan", "orrek arbigarak, saldu itten dires orrek, bigun bigun daosenen, ya gorantza asitte bigun bigun daon sertzxu" **3** hazi ; "piñu artaburu alaseko, itten da, eta soltaten deu asi", "itxi itten dako a, silduten, lurren, silduten eta urtetan dotzo palu betek eta palun punten urtetan dotzo borla batek eta an itten dako asi"

AUSI: 1 áusi: ahausi. **2 ausí:** hautsi ; "ori ausitte dau"

BUSTI, bustí: busti; "busti itten sana badakitt"

EBAI, ebái: ebaki, ebagi; "kantzata nau a, bedarra ebaten"

EGOSI, egosí: egosi; "guk egosi dus patatak"

EKARRI, ekarrí: ekarri; "au ekar du yon seditten", "esteude ekarko es a, es beskaririk eta es afaririk"

ERAKUTZI, erákutzi: erakutsi; "liburu bet ekar dot suk erakutzi seusten antzeko"

ERANTZI, erantzí: erantzi.

ERATZI, erátzi:1.eratzi; "leleko bedarra abia-ten dakonen, eratzí" **2.**urratu narrua. **3** eratzi, jatsi; "eratzí sera da esne batu"

ERETXI, eretxí: 1 eritzi (Adj.) **2** harro (Adj.)

EROSI, erosí: erosi; "erosi tte ensegida galdu dot"

ESKEGI, eskegí: eskegi

ESKEI, eskéi: eskegi; "eta eskeitte imiñi, ba, yalgi deiñ a, lotxen dakon odola"

ETORRI, etorrí:1 etorri; "esta etorri etzera eta, esteu geittu bere", "abarka sarrakas etorri tte itxi abarka sarrak sasiarten gordeta an, ta an kanbia sapatak" **2** etorri (Iz.)

EUKI, eukí: eduki; "denpora andiñ eukitteko esean balio isten, se saptu itte san", "añak eukitteesan etze askotan aberatzak atxiñe, aña seka, aña freska, isten siren"

EUTZI, éutzi: eutsi

IBILLI, ibillí:1.ibili; "yayetan kaleti ibil giñen", "bason ibil tte gero yon giñen afaritten" **2.**erabili; "beste erdie aittittek eta amomak ibiltteen"

IERRI, ierrí: igarri; "ierrí dotzut selan kanpoko saran"

IGERRI, igerrí: igarri; "igerrí dotzut selan esaren emeko"

IGORDI, igordí: igordi.

IGURDI, igurdí: igurdi; "ortariko esta asko ber, lepon e, igurdí kalentureas esta, kalenture, edari tte olan edate beneno barres, eta orreas fregasiño emon, alkolaas igusi, ogetalau ordu barru pasa"

IGUSI: iguzi; "ortariko esta asko ber, lepon e, igurdi kalentureas esta, kalenture, edari tte olan edate

beneno barres, eta orreas fregasiño emon, alkolaas igusi, ogetalau ordu barru pasa"

IKI, iki: eduki; "fresko freskotan isten da goso, eta gero esteu ikitten sustentzirik", "ardau gitxi, arda a, nire ama defuntek bakixu ser esaeun?, uda baten a, bederatzi perra, litro bat arda, bear asko a, badekelata, bear asko ikien"

IKISI, ikisi: ikasi; "kanpoko ixenarren a, euskera ikis deu orrek"

IKUSI, ikusi: ikusi; "aik bason ikus saittu"

IMIÑI, imiñ: ipini; "eta eskeitte imiñi, ba, yalgi deiñ a, lotxen dakon odola", "piñu te olan bai a, afrontuaittik eta olan etze albon eta olan imintte bai baya ostantzen es"

IÑUSI: uxarkatu.

IORDI, iordí: igurdi.

IOSI, iosí: iguzi.

IREBASI, irébasi: irabazi; "yokon irebasi dot iru te bapes"

IREGARRI, iregarri: igarri; "estostesu irega-rr selan enasen emekoa?"

IREKATZI, irekatzi: irakatsi; "au aittek ireka-tzi osten"

IRI, irí: ireki, zabaldu.

IRUKURTZI, irúkurtzi: irukurtzi.

IRULI, irulí: irauli.

IRUNTZI, iruntzi: 1 irentsi 2 iruntzi; "iruntzi ganera dala dau ori"

IRUSI: irusi.

ITXI, itxi: utzi; "itxi deuste segitten", "abarka sarrakas etorri tte itxi abarka sarrak sasiarten gordeta an, ta an kanbia sapatak"

IXI, ixí: 1 itxi; "niri atzo ixi asten ate" 2 isiltzeko interjekzioa.

KOXI, koxí: hartu; "imiñi firu olan, kañabera baten puntan eta, areas koisten siren"

OKI: euki; "guk etzen oki dus", "arte lurre normalmente kayule okitten deu bittarten orrek, au pisarra antzeko au kayule, ta ori desiñ itten da, ta orreri geittuten dako artelurre"

OPETZI, opetzi: opetsi, opatu, eskaini.

UKUSI, ukusi: ikusi; "okelea, ordun ukusi be esan itten ", "estot ukusi selan afaldu dosuen "

YALGI, yalgi: erion, urustu; "eta eskeitte imiñi, ba, yalgi deiñ a, lotxen dakon odola "

YANTZI, yantzi: 1 (Iz): jantzi, soineko; "eskontzako yantzie tximurtu in da " 2 (Ad.): jantzi; "niri gustako litzikitt ondo yantzitte "; "karnabalatan andra yantzi san "

YARRI, yarrí: jezarrri, eseri; "seu on saran sillan yarr nas "

YATZI, yatzi: jatsi, eratsi; "ibilttaldi goixeko freskuren edo illundean yatzi tte ostean edo olan ataraten siren, kanpora egunen birriten "

YAUSI, yáusi: jausi, erori; "eta saburreri edo yaus sedakien pasadoreti pasa ure,", "nire amo-mak eta esetu euden a, akabaten, akabu emoten orra, ba, mungiko ser bat, mungiko, or yausitte il bere in san "

YESARRI, yesarri: jezarrri; "au yesarri leittike"

YOSI, yosí: 1.josi; "yosteko orrotzaas pintxa nas ". 2.josi, iltzatu.

L

ILL: hil; "iltteko ba tabakoa, edo tabako papera, sera, egosi, uretan, eta itxi otzittuten ureri, eta saburreri edo yaus sedakien pasadoreti pasa ure, ta ara botateaken, ta orrek iltteittus, tabakon usiñek iltteittus", "bai gerra osten pastore yon da orti gure alderditi asko ori a, kurtzioko usaba pere ameriketako susidio kobraten deu pastore an intte, eta orren anaje bi edo iru te, koñetu te, gasteri itzela, ointxe il da bat, asentzion anaje a, estat akordaten usena oiñ"

N

ARRASON: sua biziagotu.

DESIÑ, desiñ: desegin; "plase erromeri itte san leku dau oin desiñ intte", "arte lurre normalmente kayule okitten deu bittarten orrek, au pisarra antzeko au kayule, ta ori desiñ itten da, ta orreri geittuten dako artelurre"

EDAN, edán: edan; "ur otza edatek gatx ilixu", "arrotza ya, ba, gordiñik, iñ sulotxu bet, ta aputxu bet edan, ta gero talo satitxun ta andik sulotik, eta talo yan areas akaba arten, ori bai, orren memori badekot, aittentzako arrotze ta guretzako esne, indaban osterako"

EGON, egón: egon; "ori eleitte egon baketan a, gaixorik egonta bere", "aña seka ta aña freska egoten siren bulerra dekenak umek asten a, eta ori usena eukitteuden"

EKIÑ, ekiñ: ekin.

EMON, emón: 1 eman, emon; "berari emongo neskio etorko balittike" 2 eman, iruditu; "ori sarra da baya gaste emoten deu"

ENTZUN, entzún: entzun; "estaipa selan medikuk agindute ala selan ixengo san baya, ori ba sarri entzun du"

EON, eón: egon

ERAIÑ, éraiñ: 1 erain; "itxi deude gari eraiñte ", "lur barri baso lurre da osea baso egonta daun lurrea, eta gero lur barri patate ta eraiñteko, lur barri pataterako ta da ona onek bestek lantzarra paño obe" 2 eragin; "patata bat botaten da, eta eraiñ, eta gatza urtu", "eskus eraiñte dakona bai, batek eraiñ, eta bestek a, kajoi bet euken alan goyen, guk euki gendun makiñe, ori makiñe geuk euki gendun, barrio gustiri garbittuteutzen gure aitte defuntuk, garik garbittuteutzesan"

EREIÑ, éreiñ: erain, erein.

ERON, éron: eroan, eraman; "eron apurtu barik", "errementari Yataben badau, an ingerun estau apenas besterik Yatabeko baño, Yatabera kamioiñ eroten deittue oiñ ganaduk"

ESAN, esán: esan ; "esan dotzut txarto daola"

ETXAMON: jaramon ez egitea.

IEN, ién: igan; "ganera ieten deu patatek gatza megiden daun"

IERON, iéron: ieron; "leleko parajekoa kendu kendu artaburu eta saranak betatu te etzera ieron"

INTXUN, intxún: etzan; "oyan intxun da"

IÑ egin; "eurok bakarrik esteude iñ, geu pere in du", "ladrillusko orma bat in deude, solok apartateko"

IRIKIÑ, irikiñ: irakin; "esnek irikiñ in deu"
ITXEDON, itxédon: itxaron; "kallen itxedon dotzut", "itxedongo datzu akaba arten"
ITXERON, itxéron: itxaron.
IXEN, ixén: 1.izan; "ori guarda ixe san errotakotaringo ixe san errotako, oseake, kar-menen amomana nik estaitt ser ixengo san aittitte edo, aittitte edo olan ixengo basan ba, ala asaoko, baya edoselan bere errotakoa, sera ixen san guar-de ixen san ta iltte topa eudean ba" 2 Lehen aldiaren maiztasuna adierazteko ere erabiltzen da; "guk gitxiau itte ixen du ori", "beti yote ixen gare orra", "askenengo urtetan koneju geyao ote ixen da" 3."oneri axeas apurtu iñ ixekon bentane" 4."orrek a, geu ixen garan lekure dos, "geu ixen garan a, laguneana ixen dire orrek
ON.2.egon; "neu onasen señas etor da", "bier satosenen akabaten ongo nas"
URTEN, urtén: irten, urten; "urteteosunean ixi ate ", "arbigare da, naboa?, lorek urtetako a, urten baño lélau an eukitten deu bolatxu da arbi "
YABON, yabón: jagon, jabon, zaindu.
YAGON, yagón: jagon, jabon, zaindu; "orrek umek yago neis nik "
YAKIÑ, yakiñ: jakin; "nik yakin dot ori ", "yakiñ es beste eser sidurririk eta, barandika baran-dikakaittik preguntaten, se barandika san a, beste alderdiko a, osabe on sana "
YAN: jan; "yan itte san bai kallo modun a, preparata yate san ", "yan itten deittus askok orrek arbigarak, saldu itten dires orrek, bigun bigun daosenen, ya gorantza asitte bigun bigun daon sertzxu "
YON: joan; "nik gure dot ori ume ori martxate edo yon ditten ", "afari yan esittearren, yon dires "
YOON, yóon: joan

-TU

ABAROTU: abarotu, basoa itxi, lohitu; "abarotu konpleto in da"
ABERASTU, aberastú: aberastu
ABERITTU, aberittú: hondatu, aberiatu
ABIXERITTU Arraultzak usteldu, habizaritu; "arrotzak ya galdute daosenen abixerittute"
ADISKATU, adískatu: adiskidetu.
AFALDU, afaldú: afaldu; "onek belu afaldu eun", "estot ukusi selan afaldu dosuen"
AGARTU, agartú: agertu; "aurten bere agartuko da bataren bat laster"
AGERTU, agertú: agertu; "ni agertu natzu biden", "lau aste die agertu estala"
AGINDU, agindú: 1 agindu; "bai orrek oin bere elixek orrek agintten dittu barau itteko", "estaipa selan medikuk agindute ala selan ixengo san baya, ori ba, sarri entzun du, basalduko iñasio astok salba deu, aston esneas salba sala, txikitxu ixen sanen, nik estaipa medikuk aginduko baetzen ala selan ixen san baya" 2 opatu, eskaini; "mille ogerleko agindu tzeas"
AITTETU, aittetú: aiatatu, aipatu.
AITTU, aittú: aitu, begiratu; "batak besteri aittu dotze orrek", "orrek aittu deuste"
ALARGUNDU, alargundú: alargundu.

ALDENDU, aldendú: aldendu, galdu, desagertu; "onek gixonak ekar daune desaparecido in da, edo aldendu in da"
ALEGINDU, alegindú: ahalegindu, saiatu; "bueno ba, gaur aleginduko nas beraas egoten"
ALKARTU, alkartú: elkartu.
AMOSTU, amóstu: amoztu.
AMURRUTU, amúrrutu: amorratu; "gosek amurrutute dau"
ANDITU, andittú: 1 handitu; "anditu itten dakea indeseño emon dotzen lekuen, eta andi-ttuten badakea gaixori taus" 2 **andittú:** handitu (Iz.)
ANTZITU: "antzitu asko es baya aren usa da ori gure denporan, antzitu ba, esne eskastute dau edo, beye edo, antzitute dau"
APURTU, apurtú: apurtu; "oneri axeas apurtu iñ ixekon bentane", "akaba ta ensegida apurtu da"
ARBINDU: ito; "larritu itten da arbindu"
ARENDU, arendú: harea egin frutuak.
ARGALDU, argaldú: argaldu; "sano argaldu nas"
ARGITU, argittú: argitu; "esteko argittuteko trasarik"
ARINDU, arindú: arindu.
ARRAKALDU: arrakaldu; "intxur arrakalak, arrakaldute intxurrek, ganeko moskole sertute, kentzeko modun ya, siketute, arrakaldute"
ARRANTZIOTU, arrántziotu: urdindu. arrantziotu; "arrantziotu guk geittuten geuntzen urdei edo pernille ya kolore kanbiata plantaten danen."
ARROTU, arrotú: harrotu.
ARTESTU, artestú: arteztu, zuzendu.
ARTU, artú: hartu; "axek koisten badeu ya kolore galdu itten deu, arrantzio kolore artxen deu, txorixok"
ARTZEKATU: artza erabilita eralgi.
ASARRATU, asarratú: haserratu; "aitteamak asarratu ingo littikes",
ASETU, asetú: 1 ase.2 ase arte busti.
ASITTU, asittú: landareei lorea haztea da, hazitu.
ASKATU, askátu: askatu; "bostorrotzaas ba, arto bittartek, erdiko kanalak itten siren askatu"
ASTILLATU, astillatu: arrakalatu.
ASTU, astú: 1 ahaztu ; "suri astu in datzu di-ru", "erresa?, bai baya, gure txiker denporan itte san baya gero geldi geldi orrek kostunbrek astute a, akabaten yon dires" 2 **astú.** azti
ATERTU, atertú: atertu.
ATONDU, atondú: atondu.
ATXURTU, atxurtú: haitzurto; "orixe da beste da ortza bi dekosena lurren a, lurre atxurtuteko kako da"
ATZERATU, ázzeratu: atzeratu.
AURRERATU, áurreratu: aurreratu.
AUSNARTU: hausnartu.
AUSTU, austú: haustu; "eta gero areas preparaten da, austen da dana, areas ta estoas"
BAJATU, bajatú: jaitsi, bajatu; "derrepente bajatu siren barrerak"
BALTZITU, baltzittú: belztu, baltzitu; "baltzitu eldute daosenen itten da"
BANANDU, banandú: banatu.
BARDINDU, bardindú: berdindu.

BATU, batú: batu ; "eta batxeusen ba, ingeru gustiko esnek eta Bilbora botateusen ak", "bueltaken sabaldu, gero batu, pillotara batu, eskubereas, gero gurdi karga, etzera ekarri, eta ara aurreko alderdire eron gurdi, kargan imiñi tte lastegire altza"

BEDEINKETU, bedeinketu: bedeinkatu.

BELLEGITTU, bellegittú: beilegitu, horitu.

BERATU, beratú: beheratu; "kallo kentxeko nik estaitt, ebai itte san atxiñe, beratuten euki, eta gero ebai, labañeas"

BERDETU, berdetú: berdetu, haserratu

BEREINKETU, bereinketu: bedeinkatu

BEROTU, berotú:1 berotu; "imin dot beskari berotuten" 2 zeloan sartu; "albanñe deko, ori ganaduri esate akon ori atxiñe, berotute albanñen dau ori"

BETATU, betatú: bete; "leleko parajekoa kendu kendu artaburu eta saranak betatu te etzera ieron"

BIGUNDU, bigundú: bigundu.

BILDURTU, bildurtú: bildurtu.

BILLETU, billetú: bilatu.

BIORTU, biortú: bihurtu.

BISKORTU, biskortú: bizkortu.

BISTU, bistú: biztu ; "sue bistukeran erre inas"

BUSTERTU, bustertú: buztartu; "esetu dot nik arto yorratuteko bostortzaas ta bei beteas, bustertu busterrite beteas, bakarrean ta"

DAMUTU, damutú: damutu; "damutute nau, yan esitte"

DENDATU, dendatú: dendatu, saiatu.

DIRUTU, dirutú: dirutu, aberastu

EGARRITU, egarrittú: egarritu.

EGOSTU, egostú: beroa eta izerdiagatik azala erre.

ELDU, eldú:1.heldu, umotu; "eta txolak iñ, eta gero eltxen danean artaburu batu" 2.heldu, iritsi; "asaoti bijilateusen, non dabiltesan, eta euron pa-rera eltxen danean, bajate san bera", "asto ta bisiklete egon siren lekure eldu sirenen akorda aken"

EPELDU, epeldú: epeldu.

ERDIBITTU, erdibittú: erdibitu.

ERDU, érdu: zatoz; agintera baino ez da erabiltzen

ESETU, esetú: ezagutu; "suk esetute nosu", "esetu euden a, akabaten kastillo akabaten, esetu euden akabuko a"

ESKASTU, eskastú: eskastu; "antzittu asko es baya aren usa da ori gure denporan, antzittu ba, esne eskastute dau edo, beye edo, antzittute dau"

ESKATU, eskatú: eskatu; "estotzet emongo a, belauneko eskatuten badost bere"

ESKONDU, eskondú: ezkondu; "ori Plentzire eskondu san", "eskondu te ara yon, ta gero an bere gerrak urteun a, urten emen egon siren andragixonak"

ESOTU, esotú: hezetu

ESTALDU, estaldú: estali, izkutatu; "a gari esta ukusten, estaldu itten da lurrarten ta"

ESTUTU, estutú: estutu; "firues amarrata esateen batzuk, geldi geldi estutu, ebai geldi geldi"

EXABARTU: exabarrak egitea exa erabiliz.

EXATU: exa erabilia behar egitea.

GAIXOTU, gaixotú: gaisotu; "ain lodi dau, gaixotu ileitte", "Margaltzako basoa sikan a, ba merinda bateas bakotxari merinda bat emon ta Katikeko a ba,

eta merinda bateaittik edo artuko deule markesak ori tte, bat esala yon gaixotute merindara eta a dala, es se eskiña baten ganera beresteko, sartute deko, an a kimerako alderdin bere trosu"

GALDU, galdú: galdu; "axek koisten badeu ya kolore galdu itten deu, arrantzio kolore artxen deu, txorixok", "arrotzak ya galdute daosenen abixerittute"

GARANDU, garandú: garandu, aletu; "gero garandu a, asto esateakon kaja bat, sulokas, eta masuto andi betzuk"

GARBITTU, garbittú: garbitu; "baso garbittu-ten dabiltes", "in dot afari tte etze garbittu bere bai"

GARDOROSTU, gardorostú: gardolostu.

GARRASTU, garrastú: garrastu; "ardau ga-rrastute dau"

GASATU, gasatú: gezaldu

GASITU, gasittú: gazitu.

GASTETU, gastetú: gaztetu.

GEITU, geittú: deitu; "esta etorri etzera eta, esteu geitu bere"

GITXITTU, gitxittú: gutxitu.

GIXEDU, gixedú:1.sukalki, gisatu; "eta aumeas-ko gixedue iste san yayetako" 2 gisatu; "gixedu itten siren aik ta gero giarra satixu betzuk edo"

GOGOITTU: gogaitu.

GOGORTU, gogortú: gogortu.

GORITU, goritú: goritu; "goritu, erreminttak eta surten gorittu arten euki seosetarako"

GORRITU, gorrittú: gorritu.

GORTU, gortú: gortu.

GOSETU, gosetú: gosetu.

GOSOTU, gosotú: gozotu.

IERTU, iertú:1.igertu. 2 xigortu; "bustin klase bi daus, gorri da usate sana talle itteko, bustin gorri, eta bustin suri usate san len labak itteko, arto iertuteko, labak itteko bustin suri semento moduko da, gorri baño obe da"

IKERATU, ikératu: ikaratu; "lusero badeko kendu barik edo, ikeratu itte san bat"

IKOLDU: igertu., ikoldu.

IKUTU, ikutú: ikutu.

ILBAINDU, ilbaindú: ilbaindu.

ILLUNDU, illundú: ilundu.

INDERGATU: indergatu.

INGETU, ingetú: ingatu, sakatu; "baya guk dosena erdi anega, eta gero bota sorro bat, eta kaderakas ingetu, bota beste bat eta ingetu"

IÑUSENETETU, iñusentetú: inuzentetu, lelotu..

IRIBITTU, iribittú: irabiatu.

IRUSTU: irustu

ITZUTU, itzutú: itsutu.

IXARRATU, ixarratú: izarratu.

IXARTU, íxartu: itzartu; "gu atzo ixartu geinttikesan goixetiao"

IXERDITU, ixerdittú: izerditu

IXERRATU, ixerratú: izarratu.

IXERTU, íxertu: itzartu.

IXILDU, ixildú: isildu ; "ixilduteko esan dotzut"

KAKOTU: kakotu, atxurru.

KAREATU: kareatu.

KARUTU, karútu: garestitu

KATIRETU, katíretu: kateatu.
KAUSKITTU: kauskitu.
KENDU, kendú: kendu; "orrek kendueskeron ba, giarra gitxi dau", "lusero badeko kendu barik edo, ikeratu itte san bat, eta ordun abisateakon medikuri, ostantzen etzen intentate san"
KETU, ketú: ketu.
KIKILDU, kikildú: kikildu.
KISKELDU, kiskeldú: kiskaldu.
KISKORTU, kiskortú: kizkortu.
KONPONDU, konpondú: konpondu
KONTURETU, kónturetu: konturatu; "konturetu nas kanpoko selan saran"
LABANDU: labandu.
LABURTU, laburtú: laburtu.
LAGUNDU, lagundú: lagundu; "lagundu dotzut akabaten dana"
LANDU, landú: landu
LAÑOTU, lañotú: lainotu.
LARRITU, larrítú: larritu; "larritu itten da arbindu"
LASATU, lasatú: laxatu.
LASKITTU, laskittú: lardaskatu, laskitu; "es txorik itteudean, ba dana laskittu"
LASTANDU, lastandú: laztandu.
LAUSOTU: lausotu.
LAYETU, layetú: laiatu; "layetu itten da leleko lurre"
LEORTU, leortú: lehortu.
LIKINDU, likindú: likindu
LODITU, loditú: loditu; "berdure yaten dot loditu esitteko"
LOGURETU, loguretú: loguretu.
LOITTU, loittú: lohitu; "suri loittu ingo leskixus sapatak"
LOKOSTU, lokostú: lehorkitu.
LOTU, lotú: gelditu, lotu; "eta eskeitte imiñi, ba, yalgi deiñ a, lotxen dakon odola edo lotu dakon odola edo asala", "iaketa etor saran lotu saittes a, afaritten"
LOTZATU, lotzatú: lotsatu; "lotzatu itte nas euskera yakiñ esitteas"
LUMATU, lumatú: lumatu.
LUMETU, lumetú: lumatu.
LUSETU, lusetú: luzatu.
MADARIKETU, madariketú: madarikatu.
MAKALDU, makaldú: makaldu, gaisotu; "oneri aitte makaldu in dako"
MAKIÑETU, mákiñetu : makinatu, goldatu; "lurre makiñetu, eta gero areas edo apurtu, itten da, gero satzittu"
MAKURTU, makurtú: makurtu.
MALLETU, malletú: mailetu.
MAMURTU, mamurtú: mamurtu.
MASALDU, masaldú: mailetu
MEASTU, meastú: mehaztu.
MERKETU, merketú: merketu.
METATU, metatú: metatu; "metatu da tronkok a, edo gari txolak, metak iñ"
MINBERATU, minbératu: minberatu.
MINDU, mindú: mindu.
MINGOSTU, mingostú: mingostu

MISKETU: mizkatu.
MOSKORTU, moskortú: mozkortu; "oiñ eskeko les dabill alderdirik alderdi, or berango alderdi edo or manejatzen da aurki a, bateri seoser itten besteri seoser itten ta beti moskortute"
MOSTU, mostú: amoztu.
MOTZITTU, motzittú: motzitu, itsustu
MUTILDU, mutildú: mutildu, ilea ebaki.
NARRUTU, narrutú: narrutu.
OKERTU, okertú:1 okertu; "kako olan, lau ortzako olan a, egur be teko astea, olan okertute lau olan bera adi" **2** okertu, gaiztotu.
OLDU, oldú: gogortu.
ONDATU, ondatú:1. hondatu. **2.** guztiz busti.
ONDU, ondú: ondu; "indabak ondute daus"
ORATU, oratú: oratu, heldu
ORBISTU, orbistú: orriak zimeldu ostean atzera biztu.
ORRASTU, orrastú: orraztu; "orrastu bai orrastu ondo itten siren"
OSATU, osatú: osatu, sendatu; "aik osatuteko erremediok itten ibillte san an"
OSOTU, osotú: osotu.
OSTONDU, ostondú: izkutatu.
OSTU, ostú:1 ohostu, ebatsi; "a kanpea ostu iyela ta fiñe sala a kanpe" **2** ostendu, izkutatu; "eguski txangota dau gaur eguski txangota da oin bai tte gero ostu itten danen"
OTZITTU, otzittú : hotzitu, hoztu; "sera, egosi, uretan, eta itxi otzittuten ureri"
PARKATU, parkatú: barkatu; "parkatu belu etor naselako"
PILLOTU, pílotu: pilotu.
POSTU, postú: poztu.
PUSTU, pustú: puztu; "gaueko esnek itxi kantiñetan sutean eta bajaten siren gortara eurok, eta altza, ta esneas pustu arten kantiñetati edan"
SABALDU, sabaldú: zabaldu; "ori bota iyeudean erreke sabalteko", "buelakeran sabaldu, gero batu, pillotara batu, eskubereas, gero gurdi karga, etzera ekarri, eta ara aurreko alderdire eron gurdi, kargan imiñi tte lastegire altza"
SAKATU, sakatú: sakatu.
SAKONDU, sakondú: sakondu.
SALDU, saldú: saldu; "ordun simeldu baño lelau saldu edo yan itten siren", "yan itten deittus askok orrek arbigarak, saldu itten dires orrek, bigun bigun daosenen, ya gorantza asitte bigun bigun daon sertzxu"
SAPALDU, sapaldú: zapaldu.
SAPARTU: zapartu, zanpatu; "denpora andiñ eukitteko eseun balio isten, se sapartu itte san"
SAPASTU, sapastú: sapaztu, ilea lardaskatu.
SARRATU, sarratú: zarratu; "petrolio argitti gero osten urteuden orrek, ori iminte san a, eukitteun kajoitxu bet ori sartzeko, eta gero ure botate akon goitti ba gotaka gotaka yausteko a, karburoana argi in deiñ, eta ure yoteko leku sarratu edo iri itten baakon, ba libra ber ixete akon se eseun itten argirik espabere"
SARTU, sartú:1 sartu; "kamioik sartxen dires kamiñok dauseles intte eskiña gusstittara" **2** zahartu.

SATITU, **satitú**: zatitu; "suteko kutxilloas edo satitute, ba, atarate san"

SATZITU, **satzitú**: satsitu; "lurre makiñetu, eta gero areas edo apurtu, itten da, gero satzitu"

SEATU: xehatu; "lur satik andik badaus esto pasaten da, seatuteko"

SERRATU, **serratú**: zarratu; "paso serratute dau"

SIKETU, **siketú**: sikatu; "gabon egunetarako sugarrie espesiala ekarte san, aretxe, siketuko aretxe edo", "siketu akaba barik brote emoten deu berakatzak"

SILDU, **sildú**: zildu; "itxi itten dako a, silduten, lurren, silduten eta urteten dotzo palu betek eta palun puntun urteten dotzo borla batek eta an itten dako asi"

SIMELDU, **simeldú**: zimeldu; "ordun simeldu baño lelau saldu edo yan itten siren"

SIÑESTU, **siñestú**: sinestu; "etorko dala esan deu baya nik estot siñestuten"

SITZETU, **sitzetú**: sitsak jan.

SOLDU, **soldú**: zoldu.

SORATU, **soratú**: zoratu; "niri soratu erain berdostesu suk! soratu! gure ume koitteduk ser ikisko deude su ikusitte?"

SORROSTU, **sorrostú**: zorroztu.

SOTOTU: sotatu, txorkatu; "selan bixi san jente atxiñe e, erremesa txarra dekola aittek a, sototuten aik bearren egune sartute osten, aittittek lagundu eutzen apur bet aurki"

SULOTU, **sulotú**: zulatu

SURITU, **suritú**: zuritu.

SUTUNDU, **sutundú**: zutundu.

TIRETU, **tiretú**: tiratu; "ori esakune iste san a, ba, artesik eta olau serak, ibilli esitte dala obeto truboi dabillen denporan, se beti itten deule, tiretu itten deule, artesik imana deke geyenak"

TXIKERTU, **txikertú**: txikitu, txikartu; "gero txikertuteun karniseruek", "egurre in ba, in ba bason kasu beterako, egur andi iñ, gero txikertu, etzen, egurre itten yon dires, eta egurre ekarte san basoti gurdien satik andik errama andik, txolak itten siren meakas, meakas txolak itten siren"

TXIMURTU, **tximurtú**: tximurtu; "eskontzako yantzie tximurtu in da"

TXINGELDU, **txingeldú**: erre, belztu erre-tzeagatik; "arrañe txingeldu da"

TXOLINDU: txolindu, morkortu apur bat.

TXOTXOLOTU: txotxolotu

TXOTXOTU: txotxolotu, txotxatu; "txotxotute saus te itxiostesu baken"

UGERTU, **ugertú**: ugertu.

UKUTU, **ukutú**:1 (Ad.): ikutu; "es ukutu orreri " 2 **ukutu** (Iz.): ikutu; "akaba bari teko erdi iñen eskondu aurren ieun, eta gero giau a, gero giau ukuturi pere estotzo iñ "

ULERTU, **ulertú**: ulertu; "ulertu dotzut, bier datosela "

UMEDATU, **umédatu**: umeldu

URDINDU, **urdindú**: urdindu.

URKETU, **urketú**: urkatu; "ori urketu in da "

URRUTU, **urrutú**: urratu.

URTU, **urtú**: urtu; "patata bat botaten da, eta erañ, eta gatza urtu "

USINDU, **usindú**: usaindu.

USTELDU, **usteldú**: usteldu; "au usteldu barik esiñ erne, au usteldu itteko urte bi ber dittula entzun dot iños "

USTU, **ustú**: hustu

UTZITU, **utzitú**: hustu.

UXETU, **uxetú**: uxatu.

YAUEKINDU: jabetu

YAUETU: jabetu

YOKATU, **yokatú**: 1.postura egin.2.karta jokoan ibili, aritu.

YORRATU, **yorratú**: jorratu; "gero ya apur bet andiao itten dakonean karga lurreas, orreri esateakon yorratu "

-IDU

ABROSIDU, **abrosidú**: aspertu; "abrosidute nau begire"

ATREBIDU, **atrebidú**: ausartu; "atrebidu da koisten"

DESAPARESIDU, **desaparesidú**: desagertu; "onek gixonak ekar daune desaparesidu in da, edo aldendu in da"

ELEJIDU, **elejidú**: aukeratu, hautatu; "or daunik andiena elejidu deude"

ENTENDIDU, **entendidú**: ulertu; "entendidu dot datorrela bier"

ERREPARTIDU, **erreparditú**: banatu, banandu.

ESKRIBIDU, **eskribidú**: idatzi.

FRIJIDU, **frijidú**: frijidu.

KABIDU, **kabidú**: sartu, eden; "asko etor dire ta estire kabitten"

KOMENIDU, **komenidú**: komeni izan.

KOMONIDU, **komonidú**: konbeni

KONPONIDU, **konponidú**: konpondu; "exear bere tapateuden batzuk baya atxurrekas konponiduu lotxen dala tapata"

KONTZEGIDU, **kontzegidú**: lortu; "kontzegidu ieuden bota esitteko", "ordun eskapa euden eta eseuden kontzegidu"

KORRIDU, **korridú**: korritu; "areas pasa ta gero, urek korridu deiñ edo, itten siren a, exabarra bat"

KOXU, **koxú**: hartu; "estu koxu bapere", "arretxiko koxu kaderakas emen ta lepoti agarrata arretxiko"

KOYU, **koyú**: hartu; "koyu ixu ori umea yausi esteitten"

KUNPLIDU, **kunplidú**: bete, egin.

LEGIDU, **legidú**: irakurri

LEIDU, **leidú**: irakurri.

MEGIDU, **megidú**: neurtu; "etzen a, ba, indabak surten, umek txikerrak yagon eta indabak iñ, ni an gatza indabari botateko aonen orduten bota ixu gatza ta megidute katillutxu beten imiñe, eta yoten san solora"

MERESIDU, **meresidú**: merezitu, merizi izan; "neu bere makiña bat ebaiko nas ta gari eraittek esteule meresidu, estekola presiorik eta"

MOGIDU, mogidú: mogitu; "arto mogitteko ixete san ori pale", "yai betzuk a, garixumeas sertzexen siren, mogiduten siren"

OBEDESIDU, obédesidu: obeditu.

ORNIDU, ornidú: hornitu.

PRIJIDU, prijidú: frijitu; "urdei satitxu bana edo prijidu", "txingorra, urdei prijiduri bere esate akon atxiñe"

PROIBIDU, proibidú: galarazo.

SEGIDU, segidú: segitu; "itxi deuste segitten"

SENTIDU, sentidú:1 sentidu, asmatu.2 behia sentidu; txahala egiteko dagoenean sentiduta dagoela esaten da; "sentidute dau ume in ber deu te es yon iñora"

SERBIDU, serbidú: zerbitzatu; "ara serbitteu-tzean"

24.2. KONPOSATUAK

EGIN

AGINKE IÑ: haginka egin; "txakurrek in dotzo aginke etzeta urtekera"

AGRIKA IÑ: errietan egin.

AGUR IÑ: agur egin

AITTEAREN IÑ: aitearena egin; "aittearen in ordureko akaba da edo ixen da"

ALEGIÑE IÑ: ahalegina egin; "ariñ akabateko alegiñe ingot"

ALKAR UTZIÑ: elkar huts egin; "bateti yon besteti etorri, alkar utziñ"

AMESETAN IÑ: amesetan egin, amets egin; "umeri esateaken, sueas basabilztes gauen amesetan itten da, estaitti seaittik esate aken ikeratu dittesan sueas es ibiltteko edo"

APATXE IÑ: eseri; umeen berba

APOSTU IÑ: postura egin.

APROBA IÑ: aproba egin; "nik, nik estot iños in aproba, eridarako orren autze ona dala"

ARRAPADAK IÑ, arrapádak iñ: zirrik egin mutilak neskei gonak altxatuta; "arrapadak in, mutillek neska gasteri arrapadak iñ, orreri geittuten geuntzen geuk"

ARRIKO IÑ: harrikoa egin; "estekot arriko itteko ganarik"

ARROSI IÑ: aharrausi egin.

ASALA IÑ: azala egin.

ASKA IÑ, áska iñ: hazka egin.

ASKURE IÑ, áskure iñ: behiak eta astoak txirinbuelata behan dabiltzela.

ASTRAKAN IÑ, astrákan iñ: astrakan egin.

ASTULE IÑ: eztul egin.

AUSI IÑ, áusi iñ: ahausi egin ; "txakurrek ausi itten deu sarata bat entzuten deuneko"

AUSNAR IÑ: hausnar egin.

AXE IÑ: haizea egin.

BARAU IÑ: barau egin.

BARRE IÑ, bárre iñ: barre egin; "ukusten doten bakotxen naiko barre itten dot"

BEAR IÑ: behar egin; "bear intte osten yango du"

BEGISKO IÑ: begizko egin.

BEGISKONES IÑ: begizko egin.

BERBA IÑ: berba egin; "orrek a, balekilleles itten deu berba"

BETE BETE IÑ: bete bete egin; "mallukikes bete bete inas"

BIDEGINTZEN IÑ: bidegintzan egin; "bidegintze da bidek itten, atxiñe kamiñorik esegon iñora ta bidek in ber ixeten siren, usa ber deunen arten itte san bidegintzen"

BOTIKE IÑ: botika eman, bota; gehienetan landareez berba egikeran esaten da

BUELTE IÑ, bwélte iñ: buelta egin; "kurtzioti buelte in esittearren, yoten giñen"

BURLE IÑ: burla egin.

BURUTI IÑ: burutik egin.

DAMISTIKU IÑ: usin egin, doministiku egin.

EDURRE IÑ: elurra egin; "txotorra edurre itten asten danen"

EGAS IÑ, egas iñ: hegaz egin.

EGUNE IÑ: egune egin.

EGURRE IÑ: egurra egin; "egurre in ba, in ba bason kasu beterako, egur andi iñ, gero txikertu, etzen, egurre itten yon dires, eta egurre ekarte san basoti gurdien satik andik errama andik, txolak itten siren meakas, meakas txolak itten siren"

EGUSKI IÑ: eguzki egin

ENBARASU IÑ: enbarazu egin, eragotzi, trabatu; "satza baño abono isten da bedarrarako gero ebateko, satzak enbarasu itten deu"

ERREMENTZARITZEN IÑ: errementaritzan egin.

ERRITTAN IÑ: errietan egin

ESANEKO IÑ obeditu, esanekoa egin

ESKAPADE IÑ: ihes egin; "eskapade itzela in sendun lengunen"

ESTUL IÑ: eztul egin; "ixu estultxu sano

ESTULE IÑ: eztul egin.

EURI IÑ: euri egin; "gaur goixen euri in deu"

GARBIKUSI IÑ: garbikuzia egin.

GATX IÑ, gátx iñ: gaitz egin; "ur otza edatek gatx ilixu"

GATZA IÑ, gatza iñ: gatza egin, gatza eman.

GAUE IÑ: gaua egin.

GEDAR IÑ: deiadar egin, deitu.

GIRRINTZE IÑ: zarata atera, irrintza egin.

GOGOR IÑ, gogorríñ: haserre egin

INDER IÑ, inderríñ: bultzatu, sakatu.

ITTAURREN IÑ: itaurrean egin.

ITTEKO IÑ, itteko iñ: egiteakoa egin; "orrek in deu itteko

KAKA IÑ: kaka egin.

KALTE IÑ : kalte egin.

KARGU IÑ, kargú iñ: kargu egin; "etzeri kargu itten ba, ikitten dee beste alderdikok"

KASAN IÑ, kásan iñ: ehizan egin.

KIÑU IÑ, kíñu iñ: keinua egin.

KOK IÑ, kók iñ: ok egin, kok egin.

KRISTELAK IÑ, kristélak iñ: ura izoztu

KUKU IÑ, kúku iñ: kuku egin.

LABAN IÑ, laban iñ: laban egin.

LAGUN IÑ, lagun iñ: lagun egin, laguna izan.

LAPIKO IÑ, lapíko iñ: zurrunbilo

LAPURRETAN IÑ: lapurretan egin.

LEYE IÑ: lehia egin.
LO BIGUN IÑ: lo bigun egin, lo sendo egin.
LO IÑ, ló iñ: lo egin; "estot in lorik kafe artu dotelako"
LOLO IÑ, lólo iñ: lo egin; umeen berba da.
MIÑ IÑ, miñ iñ: min egin; "akulu itxixu or ganaas miñ in barik"
MISKA IÑ: mizkatu.
MOKIÑE IÑ: muzin egin
MOTZ IÑ, mótz iñ: motz egin.
MUN IÑ, mún iñ: mun egin.
MURRUKE IÑ: murruka egin.
MURRUSE IÑ: murrusa egin.
NEGARRIÑ, negarriñ: negar egin.
ORASIÑO IÑ: otoitz egin.
OTZ IÑ, ótz iñ: hotz egin.
OYA IÑ: ohea, egin, landu, astindu.
PESKAN IÑ, péskan iñ: arrantzan egin.
PILTXIKEDE IÑ: piltzikada egin, zimiko egin.
PLANTAK IÑ: plantak egin, itxurak egin.
POSTURE IÑ: postura egin.
PUNBA IÑ: jausi; umeen berba da.
PUPU IÑ, púpu iñ: min hartu edo egin; umeen berba da.
PUTZ IÑ, pútz iñ: putz egin.
SANTZO IÑ: santzo egin.
SINTZ IÑ, sintz iñ: zintz egin.
SIRKIÑ IÑ, sirkiñ iñ: zirkin egin.
SOKORRU IÑ: oihu egin.
SUE IÑ: sua egin; "sulo andi bet ba, goye agiri tte beti sue itteko biribille, sulo ta gero askon arten errepertiko en a"
SURRUNE IÑ: zurrunka egin.
SURRUNKE IÑ: zurrunka egin.
SURRUT IÑ: zurrut egin.
TALE IÑ, tále iñ: jo; umeen berba da.
TATAN IÑ, tátan iñ: laztandu; umeen berba da.
TATO IÑ, táto iñ: saltu egin, sartu, adibidez jaztean besoak; umeen berba da.
TRANPA IÑ, tránpa iñ : tranpa egin; "tranpak in dittus"
TRETAK IÑ: tretak egin.
TUTEDE IÑ: tutukada egin, tutua jo
TUTEN IÑ, túten iñ: tutean egin.
TXATXAMARKA IÑ: txatxamurka egin.
TXATXIMARKA IÑ: txatxamurka egin.
TXERPAKADE IÑ: txerpakada egin
TXIXE IÑ : txiza egin
TXONBO IÑ: txonbo egin, dzanga egin.
TXURKU-TXURKU IÑ: zurrut edan; umeen berba da.
UGER IÑ, ugerríñ: igeri egin, uger egin.
UKO IÑ, úko iñ: uko egin, ukatu.
UME IÑ: umea egin.
URE IÑ: ura egin, ureztatu.
USIÑ IÑ, usiñ iñ: usain egin.
UTZIÑ, útzíñ: 1 huts egin; "guk estu itten utzik garauri pes, urte dustiñ utz baperes " 2 galdu; "belu nator utzin dot trena ta "

YAMON IÑ, yámon iñ: jaramon egin; "arten a, iñok esutzen yamonik itten apenas baya il sanen a, jente sur egon a, ain dirutxuk a , koisteko "
YANTZAN IÑ, yántzan iñ: dantzan egin.
YOKON IÑ, yokon iñ: kartetan egin.

IXEN

AL IXEN: ahal izan; "bakotxak al deune esaten deu"
AGIRIKO IXEN: agirikoa izan.
ARDURE IXEN: ardura izan; "orreri estotzo ardure"
BALIO IXEN: balio izan; "denpora andiñ eukittekoe seun balio isten, se sapatu itte san"
BEGI NABARRA IXEN: begi nabarra izan.
BEGI ONA IXEN: begi ona izan.
BEGI SURI IXEN: begi zuria izan.
BERBA UTZE IXEN: berritsu izan.
BER IXEN: behar izan; "au usteldu barik esiñ erne, au usteldu itteko urte bi ber dittula entzun dot iños", "amarratan afari yan ber bada, oin prepara ber da"
BIXI IXEN: bizi izan; "ni emen bixiko banitz psik ongo nittike"
EGARRI IXEN: egarri izan; "lukie egarri ixen san, eta yon san poso batera yon sa ure edaten, eta poson ukusieun talo bat, eta ixen san iretargiñ a, gerixe ixen san poson, ukusteun talo, eta ure gusti edaeun talo yateko, ure gusti edan, ta aurretí sartu te atzetai urten edo, egon san luki, eta akaba ure gustik eta talorik ukusi es, pasa akon lukiri"
ESIÑ IXEN: ezin izan; "esiñ egon ixenas emen", "esin dot yan geyao"
GAUSE IXEN: gauza izan; "gerrarako estirela gause itzu in sirela ta"
GOGON IXEN: gogoan izan.
GURAO IXEN, gúrao ixen: gurago izan, nahiago izan; "egurdaten dot gurao arrastegin baño"
GURAU IXEN, gúrau ixen: gurago izan, nahiago izan.
GURE IXEN, gure ixén: gura izan, nahi izan; "señek asko gure dotzo"
GUREN IXEN, gúren ixen: guren izan; "ardau ala ure sein dosu guren ?"
GURIXEN, gurixén: gura izan.
IGUAL IXEN, igwal ixén: berdin izan; "emen nei Bilbon igual doste"
INPORTA IXEN, inporta ixén: inporta izan; "se inporta otzu suri?"
SOR IXEN, sorrixén: zor izan.

EGON

ALOGEREN EGON: alogeran egon.
ADI EGON: begira egon, zain egon; "sen adi saus?"
AGONIÑ EGON: hiltzorian egon; "agonin dau"
ATERRI EGON: aterri egon.
AXE EGON: haize egon.
AYNEKA EGON: aieneka egon.
BARAURIK EGON, baraurik egón: baraurik egon.
BEGIRE EGON: begira egon, zain egon.
BERRIXENEN EGON: beharrizanean egon.
BETE BETEN EGON: bete beterik egon.

DARIOLA EGON: erion, dariola egon; "txorro dariola dau"
DEUTZELA EGON: eutsi, erantsita egon, deusola egon; "elixeri deutzela egon san kanposantu"
DEUTZOLA EGON: eutsi, erantsita egon, deusola egon; "oneri deutzola beste etze ba tau"
ERNEGATEN EGON: ernegatzen egon.
ERRENTAN EGON: errentan egon.
ESTADUN EGON: haurdun egon
ILBAIÑEN EGON: ilbainean egon.
LANTZAR EGON: lantzar egon; "lantzarra da bedarra daun solo, amar edo amabost urten lantzar dau"
LEBA EGON, léba egon: garrantzi egon; "esta etorri baya estau lebarik"
OSTATUN EGON: ostatun egon.
USATA EGON: ohituta egon.

ARTU

ARDURE ARTU: ardura hartu; "artuixu ardure sure gausakas"
ARNASE ARTU: arnasa hartu; "ainbeste, keaas arnasari pere elei artu"
ARTEK ARTU, ártেকartu: sosegatu
AURRE ARTU: aurrea hartu.
BURLEKA ARTU: burlaka hartu.
BURLESAR ARTU: burlatza hartu.
BURUTEN ARTU: burutan hartu.
ERRENTAN ARTU: errentan hartu.
KONTUTEN ARTU, kóntuten artu: kontutan hartu.
LEBA ARTU, léba artu: garrantzi hartu
LOAK ARTU, loak artú: loak hartu; "loak artxe neu, eta bano", "imiñi erleju, se espabere igual loak artuko gittus"
MEGIDE ARTU: neurria hartu.
SUE ARTU: sua hartu; "sue artu eun etzen", "baya orrek sue artu eutzen etzek ta erdi erre in etzea"
TXITXEKAR ARTU: burala egin; burlatza hartu.
UGERRAK ARTU: ugerrak hartu, ugertu.
UREK ARTU, urék artu: urak hartu, uretan txikitu erroparen bat.

EMON

ALBOSKADE EMON: bultzatu.
AKABU EMON: amaiera eman; "nire amomak eta esetu euden a, akabaten, akabu emoten orra, ba, mungiko ser bat, mungiko, or yausitte il bere in san"
ANTOJU EMON: nazka eman.
AXE EMON: haizea eman.
BUELTE EMON, bwélte emon: buelta eman; "lerrok itxi, ebai tte lerrok itxi an, bata besten antzen a, eta gero ganeti siketen danen buelte emon"
BULTZEKADA EMON: bultzakada eman; "bultze-kada bat emon dotzet"
BULTZESKADE EMON: bultzakada eman
EPELAK EMON: ziria sartu
ERRENTAN EMON: errentan eman.
GALGE EMON: galga eman.
GILTZE EMON: giltza eman, giltzean itxi.

INPORTANTZI EMON: garrantzi eman; "eta oingok estotze emoten inportantzirik eta oingok leba barik emonta deke libre"
LORE EMON, lore emón: lorea eman; "lora asko emoten deu orrek"
MOSU EMON: mosu eman.
ORDE EMON: ordea eman.
PA EMON: pa eman, mosu eman; umeen berba da.
PENE EMON: pena eman; "eta arrastegin bearra itxi tte osten, sototuteko dos kimeratako soloak asunbre erdi arda artu, erremesa txarra daola ta, bederatzi perra pagata, aik bederatzi perrak berari emoutzen pene gero osten"
SUE EMON: sua eman; "eta gero a, itxitten dako aurki labe les itxitten dako a, lurreas tapa barik a, bokatxu edo, eta sue emoten dako andi edo"
TAS-TAS EMON: jo; umeen berba da.

EUKI

AKORDUN EUKI: gogoan euki.
ARTUEMONAK EUKI, artuemónak euki: harremanak euki.
BURU ARIÑE EUKI: buru arina eduki.
KONTU EUKI, kóntu euki: kontu eduki
LEBA EUKI, léba euki: garrantzi euki; "esteko lebarik gu frankil gaus ondiño"
MEMORI EUKI: gogoan eduki; "orren memori badekot", "nik ori aren aren badekot orren memori, baya gitxi e, gure ama defuntek iños in deu"
MEMORIÑ EUKI: gogoan eduki; "plomo antzeko gausa bat botateun sartanera, justo juston dekot memorin"
UME EUKI: umea euki.

YO

AXEK YO: haizeak jo.
BEA YO: molokot egin
ERROPA YO: erropa jo, erropa garbitu jotzen.
GARI YO: garia jo.
GITARRA YO: gitarra jo, txakurrak hazka dabiltzala esaten da.
GORA YO: gora jo
MOKILLE YO: mokil jo
SATORRAK YO: satorrak jo, satorrek soloa hartu.
SOÑU YO, sóñu yo: soinu jo.
TRUBOI YO: trumoi jo; "truboi yo ber deu"
TXISTU YO: txistu jo; "afiladore edo artesi sorrotzalle dau or, atxiñe andi Butroitti pasaten siren txistu yoten"

BOTA

ANDI BOTA: handia bota, itzela esan; "andi bota deu!"
EPERDITTI BOTA: ipurditik bota (landareak).
ERRAPERBA BOTA: erraperba bota.
KIÑU BOTA, kíñu bota: keinua bota.
LOAK BOTA, loak bóta: loak bota, loak erre.
PA BOTA: pa bota, mosu bota; umeen berba da.
TXISTU BOTA: txistu bota
USKERRA BOTA: uzkarra bota.

TALLE BOTA: teila bota, teilatua egin; "errama bat imintte san talletun, talle bode selan daon iste san sendalle, talle botate selan akaba dan"

YAN

AFARI YAN: afaldu; "afari yan esittearren, yon dires", "afari yan ta gero yon giñen kalera"

ARMOSU YAN: gosaldu.

ARMUSU YAN: gosaldu.

BESKARI YAN: bazkaldu.

ETZE YAN: etxea jan, ondasunak eralgi.

LURRE YAN, lurre yán: lurra jan, ondasunak xahutu.

GAINERAKO KONPOSATUAK

ALBOS AITTU: alboz begiratu.

ALPERRIK GALDU: alperrik galdu

ANDAN EROAN: andan eroan.

ARNASE BETATU: arnasa hartu

ARTUEMONAK ITXI, artuemónak itxi: ha-
rremanak utzi.

AXE ATARA: haize atera.

BEGIK EPELDU: begiak epeldu.

BERDE IBILLI: haserre ibili

BERTAN BERA ITXI: bertan behera utzi.

BIOTZA AUSI: bihotza hautsi.

BIXARRA KENDU: bizarra kendu; "gero ebai, labañeas a, bixarra kentxeko labañeas, itteesan ama defuntek eta orrek"

BIXERRA KENDU: bizarra kendu.

BURUTEN SARTU: burutan sartu.

DROGAN IBILLI: drogan ibili, bihurrikerietan ibili.

EGUSKI SARTU: eguzkia sartu.

EGUSKIK URTEAN: eguzkiak irten

ENBARASUTI KENDU: enbarazutik kendu, paretik kendu.

ERNEGA ERAIÑ: ernega eragin, ernega erazi.

ESKUN PAGA: eskuan ordaindu, eskuan dirua dela ordaindu.

ETZE YANTZI: etxea jantzi, etxea hornitu beharrezko gauzez.

EURI EKARRI: euria ekarri.

FALTA IXEN, fálta izen : falta izan; "se falta deu onek?"

GALARASO: galarazo, debekatu.

GALASO, galáso: galarazo, debekatu.

GILTZEAS IXI: giltzean itxi.

GORPU ALTZA: gorpu altxatu; "orixe bai esetu dot, selan katikeko abadek etorten siren gorpu altzaten"

KUMERI ERAIÑ, kúmeri eraiñ: kumari eragin.

LOAK EROAN, loak éron: loak eroan; "loak naro"

MAYA BATU: mahaia batu.

NAGIK ATARA, nágik atara: nagiak atera

OYA LANDU ohea, egin, landu, astindu.

PAR LOTU: par gelditu, hainbanatu.

PRESO ALTZA: preso altxatu; "orrek altza esan anajek preso, iltte topa eudeneko"

PUNTERENGO YANTZI: dotore jantzi.

SALDU EROSI: salerosi.

SAME SARRATU: sama garramatu

SAME URRUTU: sama urratu.

SARTU URTEAN: sartu irten.

SASIK KOYU: sasiek hartu

SORREN EROSI: zorrean erosi.

SOTORA ERAIÑ: sotora erain.

SURREK SARRATU: sudurrak zarratu.

TEMAN IBILLI, téman ibilli: eztabaidan ibili

TRENAK GARBITTU: harrikoa egin.

TRESNAK GARBITTU: harrikoa egin.

TRIGERUTI PASA: eralgi.

25. OROKORRA

Atal honetan orain artekoetan ondo etorri ez diren gainerako berba guztiak biltzen ditugu alfabetikoki.

ABERI, aberí: aberia.

ABIEDE, abiedé: abiada.

AFAN, afaná: gogo, nahia.

AGIRIKA, agíríke: agiraka, errieta; "andra koittede beti asarre ta agirika, beti olan"

AKABU, akabú: amaiera; "akabuko urtetan kanpon egonas", "esetu euden a, akabaten kastillo akabaten, esetu euden akabuko a"

AKORDU, akordú: akordu, oroitzapen; "bekonen akordurik badekosu suk?", "suk esetu dosune, akordurik estosu eukiko suk? selan, erretratu bat ikusitte bai sikeran"

ALEGIÑ, alegiñé: ahalegin.

ALKONDARA UTZEN alkondara hutsean, besoak agirian.

ALOGER, alogera: alogera.

ALPERRIKO BEAR, alperriko bearra: alpe-rriko bearra.

AMARRA, amárre: kordela, odolosteak eta lotzekoa.

AMENASU, amenásu: mehatxu

AMU, ámu: amu.

ANABAKA, anabake: anabaka, atriki, lardasketa.

ANDANA, andáne: andana, ganora, trentin; "andanabako bateri esaten dako andana, ganorabako bat edo, ganora barik yantzitte edo, andanas yantzi sittes edo andanas ibil sittes"

ANTZ, antzá: antz; "orrek aitten antz deko", "sera ixen san garde ixen san ta iltte topa eudean ba, or kurtze ta imintte egon san lekun eta asarre ixen siren antz, nire aittitte arratzako aittitten famelies ordun a, garden alderdie ta or, eta orrek altza esan anajek preso, iltte topa eudeneko, eta preso ainbet denpora iñ euden oingo les"

APELLIDU, apellidú: deitura; "ba ori etorri ona, ori ixesan nire lengusiñe karnala, Juaristi, eta Juaristi apellidu nondi datorren edo orrek ikieusen sustraik emen egon sanen"

ARDURE, ardúre: ardura; "andi yoten danen a, gixona beti ardures, nos etorko da ori?, nos etorko da ori?, gustateakon gixonari baskari goixetixu yan e, ta gero siestatxu bota, gero tabernara yoteko ta an,

aguante andi eukittekoe e, eta beti ardures, andrea nos etorko dan"

ARRASTRO, arrástro: sidurri, lorratz.

ATASA, atasé: ataza.

ATXAKI, atxáki: aitzakia; "atxaki imiñi eutzen"

AUTOMOBILL, automóbille: automobil; "astu in dat automobille giate"

BAKE, baké: bake; "ori eleitte egon baketan a, gaixorik egonta bere"

BAPORA, bapore: bapora, untzi mota bat da.

BARKU, bárku: itsasontzi, ontzi

BARRI: berri, albiste.

BATEL, batelá: batel.

BAYA, bayé: 1.bahe, arrainak harrapatzeko erabiltzen dena; "angulak koisten siren ba, seraas, baya esaten dakonaas

BEAR, bearrá: behar, lan; "ba esne saldute bear gitxiao", "bearra akabateko naiko denpora dekot"

BERRIXEN, bérrixena: beharrizan.

BIAJA, biájé: bidaia

BIJA, bijé: bidaia; "bija bi edo iru in dittu ak"

BIKOTE, bikóte: bikote; "gure beste alden egon siren, umetxu bikote"

BILDUR, bildurré: bildur ; "orren bildurre de-kot"

BISIO, bísjo aje

BISITTA, bisítte: bisita.

BIXIMODU, bixímodu: bizimodu

BUELTA:1 bwélte: buelta; "Plentziñ egon gara buelta bat emoten", "bean artu biribillera, erdin palu beto imiñi, eta buelte artu biribillera, bastante sabal ta ger gorantza estutxuau estutxuau akaba-ten dala goyen" 2.itzuli, bueltatu; "bueltakean sabaldu, gero batu, pillotara batu, eskubereas, ge-ro gurdi karga, etzera ekarri, eta ara aurreko alderdire eron gurdi, kargan imiñi tte lastegire altza"

BURLA, burlé: trufa, burla.

DESKANTZU, deskantzú: atsedena, atsedena.

DESKONTENTU, deskonténtu: deskontentu; "gitxi toka dakelata deskontentu egon siren"

DOI, doya: dohe, dohi

EGI, égi: egia

ENBARASU, enbarásu: enbarazu, eragozpen.

ENBIDI, enbídi: bekaitz

EREDU, erédu: eredu.

ERREGE, erregé: errege; "elixa bai olan a, ba, erregek edo, laukisko elixan bere batabat ente-rrata dau an, oiñ a, oiñ esta ongo baya an egon san letrero"

ERREGIÑE, erregiñe: erregina

ERREGOSI, erregosi: desordenu, lardasketa.

ERREKADU, errekadú: erosketa, mandatu.

ERRENTA, errénte: errenta.

ERRETOLIKA, erretólíke: erretolika

ERRETRATU, erretrátu: argazki, erretratu ; "erretratu bet ikusitte bai sikaner"

ERRIMU, érrimu: babes, aterpe; "eta aiñ osaban errimure yon siren ara orrek bearren"

ERRITTA, erritté: errieta.

ERRONKA, errónke: agirika, eztabaida; "erronkan dabiltzes orrek"

ESKOPETA, eskopéte: eskopeta.

ESKU BEAR, esku bearra: esku behar.

ESKUPEKO, eskupeko: eskupeko

ESKUTU, eskutú: izkutu

ESTORBU, estorbú: enbarazu, eragozpen.

ESTROPOSU, estropósu: estropezu

ESUPIDE, esupidé: ezagupide.

ESUSEN, esusena: ezizen, goitzen.

ETZE GIXON, etze gixona: etxe gizon, etxe-zalea den gizona.

EUSKERA:1 éuskere (Iz.): euskara; "onek euskere yakin ixen deu"

FALTA: 1 fálte: falta; "igual lekun falta ixengo san baya" 2. fálta:falta izan, faltatu

FAMA, fáme: ospe; "soro fame deko orrek"

FATXADA, fatxáde: fatxada, itxura, molde.

GABARRA, gabarre: gabarra

GANA: gogo; "lagunen tabernara yoteko gane dekot"

GANORA, gánore: ganora; "andanabako bateri esaten dako andana, ganorabako bat edo, ganora barik yantzitte edo, andanas yantzi sittedo andanas ibil sittedo"

GARROTE, garróte: jo eta ke.

GASTERI, gasterí: gazteri; "bai gerra osten pastore yon da orti gure alderditi asko ori a, kurtzioko usaba pere ameriketako susidio kobraten deu pastore an intte, eta orren anaje bi edo iru te, koñetu te, gasteri itzela, ointxe il da bat, asen-tzion anaje a, estat akordaten usena oiñ"

GAUSA, gausé: gauza; "gausa gitxi entzun deu-de", "ainbeste akordatenas gaste denporako gausa-kas"

GAUSE, gausé: gauza ; "guk oneri emongo geskio gause bat"

GEDAR: gedarrá: .deia

GERISPEKO IRA, gerispeko ire: gerizpeko ira, hau argalak direnei esaten zaie; "gerispeko ire asi tte asi itten da ta bigune"

GERRA, gerré: gerla; "orrek a, anaje bat gerran illakon orreri, anaje bi ixen siren ta", "eskondu te ara yon, ta gero an bere gerrak urteun a, urten emen egon siren andragixonak"

GORABERAK, goráberak: gora beherak.

GORROTO, gorróto: gorroto.

GRASI, grásí: gozotasun, zentzun.; "baya aparteko grasi dekelata oten siren lantzen bat olauk gausak itte esenak, sorgiñen a kontu les"

GUSUR, gusurré: gezur

IDEA, idéa: ideia; "dendara yonas alkondara bat erosteko idean"

INBIDI, inbídi: bekaitz

INDAR, indarrá: indar.

INDER, inderrá: indar; "eskerreko beson es-tekot inderrik"

INDERGA, indergá: indarga

ITXURA, itxúre: itxura ; "itxure diferente eukitten deude batzuk baya gero orrek dana tire bat", "itxure dekon gañeko gixona esta"

JENERO, jénero: gauza; "guk a, jenero dustik eron dus"

JENTE LESI, jente lesí: jente modu.

JENTE, jénte: jente; "ermintta bat, eta an erminttan, estaitt nik kanpa bat egon san, eta ostu iyen gau beten, angulatan jente dabillega, negun ixengo san", "leku

betzuten igual jente asko, eta gibela ta solomo, eta danak igual yaten dittues egun beten, baya egun betzuten aguantaten deu"

JITANU, jítánu: ijito; "jitanu antza deko"

KARGA, kargé: :zama; "eta gero solta kargak solta an ta sotzardeas gora altza ostabere barrik sartzeko lastegire"

KARGU, kárgu: kargu.

KARRADERA, karradére: korrikaldi

KASA, káse: ehiza; "kasako txakurre gustako lekitt eukitte"

KASU, kasú: kasu; "orixe pasa aken, itzelesko kasu pasa aken"

KATIGU, katigú: gatibu "eskuk katigu".

KEJA, kéje kexa; "estekot kejarik"

KIÑU, kíñu: keinu.

KOLORE, koloré: kolore; "axek koisten badeu ya kolore galdu itten deu, arrantzio kolore artxen deu, txorixok"

KONDILLA, kondillé: zigarro mutxikin.

KONTU, kóntu: kontu; "sorrisko lelauko kontu san",

KORDA, kordé: korda.

KOSTUNBRE, kostúnbre: ohitura; "gero geldi geldi orrek kostunbrek astute e, akabaten yon diren"

LAPUR, lapurré: lapur

LAPURRETA, lapurreté: lapurreta; "lapurre-tan koxu deude"

LASTIMA, lástime: lastima; "lastime lelau etorri esitte"

LATIGU, látigu: jo eta ke

LEBA, lébe: garrantzi; "eta oingok estotze emoten inportantzirik eta oingok leba barik emonta deke libre"

LEGE, legé: lege

LIBIRU, líbiru: liburu. ; "libiru bet ekar dot suk erakutzi seusten antzeko"

LOTZA, lotzé: lotsa; "lotza da neskato"

LURRUN, lurrún: lurrun

MANEJU, manéju: moldaera

MARMAR, marmár: marmar; "batabateaittik txarto esaten marmar"

MARTXA:1 mártxe: martxa; "ya esne martxe ta koxu gendules.

MEMORI, memóri: gogo; "es, ardirik a, nire memorieskeron a, esan egon ardirik Butroiñ"

MESEDE, mesedé: mesede.

METXA, métxe: metxa; "metxatxu bete lau, frantzesana bere metxa puntatxu balitze lau, eta sekule bedarrana bardiñ"

METXERU, metxéru: metxeru; "metxeru, txispe ataraten dakona"

MODU, modú: modu.

MOKIÑ, mokiñe: muzin

MOSKOR, moskorrá: moskor.

MOSU, mosú: mosu.

NAGI, nagí: nagí.

NASTE, náste: nahaste.

NOTESI, notési: albiste

OKERRERI, okérreri: okerreri.

ONDAMEN, ondámene: ondamena.

ORDE, ordé: orde; "ta umek badaus ba odoloste bat edo bi, umek dausen lekure eta buskentza ba, eroten siren, eta gero eurok iltten derenen ostabere ba orde"

ORDEN, órdena: tajua

PAPER, paperá: paper; "iltteko ba tabakoa, edo tabako papera", "fumateko papera akaba in da"

PASADISU, pasadísu: pasadizu.

PENA, pené: pena, samin, min

PERSONA, persóne: pertsona; "ber deena fuertean ta kantidade geyau ganaduk persone paño"

PERTZONA, pertzóne: pertsona; "arrokeri da txarra perzonentzat"

PESKA, péske: arrantza.

PIXU, pixú: pisu; "astoana yon san ta esiñ ien aston ganera, pixu andi"

PLANTA, plánte: itxura, planta.

PREGUNTA, pregunté: itaun.

PRESO, présó: preso; "eta orrek altza esan anajek preso, iltte topa eudeneko, eta preso ainbet denpora iñ euden oingo les"

PROBA: proba.

PROPIEDAD, propjedadé: ondasun, propietate; "itxieutzesan etze, propiedade, ganadu gusti tte dana itxi eutzen berari, eskondu sen yatabeko bateas, eta, neskamutillek ikiesan, mutille, iñusente konpleto"

PUESTU, pwéstu merkatuko saltoki.

PUNTUN, púntun: puntuan.

SALTU, sáltu: saltu; "ain ganeti in ber salto, eta salto andi, iru lau metro bai, atzera nondi yonik es ta bestek niri adi"

SARE, saré: sare.

SEIKUSI, séikusi: zerikusi; "orrek esteko seikusirik"

SEIÑ, señé: sein; "neu onasen señeas etor da", "lau urteko ume bat etor da, sein bet etor da"

SELO, sélo: zelo, jelsia.

SEN, sená: sen.

SENALLE, senálle: aztarna, seinale.

SENDALLE, sendálle: azterna, seinale; "errama bat imintte san talletun, talle bode selan daon iste san sendalle, talle botate selan akaba dan"

SENTAILLE, sentáille: zentaila.

SEÑORA, señóre: andre.

SERBITZU, serbítzu soldaduska

SERIÑ, sériñe: zeregin; "kostunbre isten san a, ba, butroiñ a errentadore pere ba, margaltzati ekarte euden sugarri esta?, eta ba, gabon egunetarako ba, beste serin barik iste san a, gabon egunetarako sugarrie espesiala ekarte san, aretxe, siketuko aretxe edo"

SESAN, sésana: zeresan.

SIDURRI, sidúrri: aztarna, lorratz; "or ibil siren trabesan a, topaten a, sidurrik", "yakiñ es beste eser sidurrik eta, barandika barandikakaittik preguntaten, se barandika san a, beste alderdiko a, osabe on sana"

SOKA, soké: soka.

SOKORRU, sokorrú: oihu

SOLDADISKE, soldadíske: soldaduska.

SORITXAR, sorítxarra: zoritxar.

SOTAL, sotala: zotal

SURRUMURRU, surrumúrru: zurrumurru.

SURRUT, súrrut: zurrut.

SUSUN, súsun: zuzuan.

TABAKO, tabáko: tabako; "iltteko ba tabakoa, edo tabako papera, sera, egosi, uretan, eta itxi otzittuten ureri, eta saburreri edo yaus sedakien pasadoretan pasa ure, ta ara botateaken, ta orrek iltteittus, tabakon usiñek iltteittus"

TABERNA GIXON, taberna gixoná: taberna gizon

TAYO, tayo planta, itxura.

TAYU, tayu planta, itxura.

TIRA, tíra: tira! aurrera egiteko esaten da.

TRAGU, trágu: zurrutada; "tragutxu bana artu ber du"

TRANPA, tránpe: tranpa; "tranpan koxu deude"

TRASA, tráse: traza, seinale, sidurri; "euri trase daunen euri da esaten da"

TRENTÍN, trentiñé: trentin, andana, ganora.

TRETA, tréte: treta, maina.

TUTEDA, tutedé: tutukada.

TXANTXA, txántxe: txantxa, broma.

TXIRRITXARRA, txirritxarre: txirritxarra

UMORE, umóre: aldarte

USEN, usená:1 izen; "estaitt seoser usena badeke orrek"

YAS, yasá:1 itxura, planta, taju. 2 -teko yasa : ohitura; "gausak ondo itteko yasa "

25.1. ATZIZKIDUNAK

-KERI

ALPERKERI, alperkerí: alperkeria

ANDIKERI, andikerí: handikeria

ARROKERI, arrokerí: harrokeria; "arrokeri da txarra pertzontzat", "gause astunekas kontus ibiltteko dau mundun es edosein gause esan arrokeris esanta bere"

ASTOKERI, astokerí: astakeria.

BARRABASKERI, barrabaskerí: barrabas-keria.

IÑUSENTEKERI, iñusentekerí: inuzentekeria, lelokeria; "berba itten deun bakotxen, ba, iñusentekeri bet diño"

SORGINKERI, sorginkerí: sorginkeria.

TXARRIKERI, txarrikerí: txerrikeria

TXOTXOLOKERI, txotxolokerí: txotxolokeria

UMEKERI, umekerí: umekeria

-TASUN

ABERASTASUN, aberastasuné: aberastasun.

AGUNTASUN, aguntasune: aguntasun

ARGITTASUN, argittasuné: argitasun; "este-kosu argittasun andirik yosteko"

BEROTASUN, berotasuné: berotasun; "nik oraintzu entzunte dekot lejian kontu, baya atxiñe iste san ba, erre apur bet erre badatzu, ba berotasunen euki apur bet geyaotan ta ba"

BURUTASUN, burutasuné: burutasun.

GARBITTASUN, garbittasuné: garbitasun.

GASTETASUN, gastetasuné: gaztetasun

ILLUNTASUN, illuntasuné: iluntasun.

ITXITTASUN, itxittasuné: utzitasun.

IXILTASUN, ixiltasuné: isiltasun.

LAGUNTASUN, laguntasuné: laguntasun.

MAKALTASUN, makaltasuné: makaltasun, gaisotasun.

OSASUN, osasuné: osasun.

SARTASUN, sartasune: zahartasun.

UMELTASUN, umeltasuné: hezetasun

URDINTTASUN, urdinttasuné: urdintasun

-IÑO

AFESIÑO, afesiñó: zaletasun; "ordun bere ostukarren a, afesiño dekonak a, itteun gatetarik"

ATENTZIÑO, atentziñó: adimen, adikune.

AUTORISASIÑO, autorisasiñó: baimen

BURUTASIÑO, burutasiñó: burutazio.

DESKUSIÑO, deskusiñó: eztabaida

ESPLIKASIÑO, esplikasiñó: azalpen

INTENTZIÑO, intentziñó: asmo; "ori intentziño txarraas in deu"

KONBERTZASIÑO, konbertzasiñó: elkarrizke-ta.

KONDESIÑO, kondesiñó: baldintza.

KONTESTASIÑO, kontestasiñó: erantzun; "seoser olan ixeko da kontestasiño orti orrena"

OBLIGASIÑO, obligasiñó: "obligasiño a, bariku bi iste san baru itteko"

OKASIÑO, okasiñó: abagune.

PENTZIÑO, pentziñó: pentsio.

PERTZEKUSIÑO, pertzékusiño: pertsekuzio; "gero perzekusiño itzela eukieun garik, txorikes, eta jentek itxi eutzen eaitteri gari"

UNIÑO, uniñó: bakune, baketa.

-KUNTZA

ASARRAKUNTZA, asarrakúntze: haserrakun-tza; "akabun bertzotan asten dire euren asarrakuntzan, eta bata besteri kontestaten"

ESTUKUNTZE, estúkuntze: estukuntza

-(K)ADA

ABIADA, abiadé: abiadura, abiada.

ARRAPADA, arrapadé: zirri

BESARKADA, besarkadé: besarkada.

ESKAPADA, eskapadé: ihes

IÑUSENTEKADA, iñusentekade: inuzentekeria, lelokeria; "berba itten deun gustin diño ba, iñusentekada bat"

LAPRASTADA, laprastadé: laprastada.

TIREKADA, tirekadé: tirakada.

-TZA

BUSTITZE, bustítze: bustitza.

ERREMENTARITZE, errementaritze: errementaritza

IERRITZE: igartza.

LAGUNTZA, lagúntze: laguntza.

YAYOTZA, yayótze: jaiotza

-DADE/-DATE

BORONDATE, borondaté: borondate; "boron-date oneko da"

EDADE, edáde: adin, edade; "darioko neskato suon edade antzeko ixao da"

ESPELIDADE, espesilidadé: berezitasun; "nik estaitt ser, se espeilidade ikiko en aik"

FASILIDADE, fasilidadé: erraztasun.

KALIDADE, kalidadé: kalidade.

TERKEDADE, terkedadé: temakeria; "terkeda-de itzela ote san or"

-NTZA

BENGANTZA, bengántze: mendeku.

ESPERANTZA, esperántze: esperantza

-OI

ARRASOI, arrasói: arrazoi

ERRASOI, errasói: arrazoi ; "ori da errasoi"

-ERA

ALTZAKERA, altzákere: altxakera

ASIKERA, asikeré: hasiera; "negu isten da, negu edo urte asikere"

ESAKERA, esákere: esakera

ETORRERA, etórrere: etorrera.

IXEKERA, ixekére: izakera.

SÍÑESKERE, siñéskere: sineskera.

YAYOKERA, yayókere: jaiokera.

YOKERA, yókere : joera.

-KUNE

ESAKUNE, esakuné: esakune; "esakune batzuk egoten dire orre pere"

ETORKUNE, etórkune: etorkune, etorrera.

KORRIKUNE, korrikune: korrikune.

-NTZI

DIFERENTZI, diferéntzi: desberdintasun; "erririk erri dau diferentzi itzela berbetan", "antzeko da baya diferentzixu oten da"

EREDENTZI, eredéntzi: heredentzia.

ERENTZI, eréntzi: heredentzia.

INPORTANTZI, inportántzi: garrantzi; "orrek esteko inportantzirik, edo esteu inporta"

KOMENENTZI, komenéntzi: konbenentzia.

SUSTENTZI, sustentzí: mami; "fresko fresko-tan isten da goso, eta gero esteu ikitten sustentzirik"

-MINTTU/-MENDU

KONPONIMINTTU, konponimínttu: konponbide.

MOGIMINTTU, mogimínttu: mogimendu; "ori ixete san, klaro, ba, txarrik odola ber dan modun emon espadeu edo gitxitxu emon badeu barrun lotxen dako odola, ta klaro erretako txarri, mayeti bera do, ta senbet eta mogiminttu giau klaro odolak urten itten tzu, eta odolak urten estaiñ ori sape imintten dako gero barrun dekon odola aprobetxateko, sapatxu sartxe akon a, kutxillo sulon"

PENTZAMENDU, pentzaméndu: pentsamendu.

PENTZAMINTTU, pentzamínttu: pentsamendu; "emetik, gerrak urteunen frantzire pasa siren ta frantziñ ieuden egotaldi bet atzera etorteko pentzaminttues beingon ingo dala emeko sartu igual ta"